

universität
wien

DIPLOMARBEIT / DIPLOMA THESIS

Titel der Diplomarbeit / Title of the Diploma Thesis

**A kollektív emlékezet szerepe három magyar irodalmi
regény alapján**

verfasst von / submitted by

Ilona Ildikó Vozár

angestrebter akademischer Grad / in partial fulfilment of the requirements for the degree of
Magistra der Philosophie (Mag. phil.)

Wien, 2020 / Vienna, 2020

Studienkennzahl lt. Studienblatt /
degree programme code as it appears on
the student record sheet:

UA 190 382 333

Studienrichtung lt. Studienblatt /
degree programme as it appears on
the student record sheet:

Diplomstudium Lehramt
UF Ungarisch UF Deutsch

Betreut von / Supervisor:

Ao. Univ.-Prof. Dr. Andrea Seidler

Köszönetnyilvánítás

Ez a munka nem készülhetett volna el a családom és a barátaim támogatása nélkül. Akik igazán hozzájárultak baráti jelenlétükkel és soha véget nem érő biztatásukkal a célom eléréséhez, azok név szerint Sebastian Stumpf, Gábor Boksa, Eszter Haller Nika Csicssoova, Viktória Kubis és Etienne Campione. Egy nagy köszönet Dr. Seidler Andrea egyetemi professzornőnek is jár, aki támogatásával és szakértelmével hozzásegített ahhoz, hogy egy sikeres diplomamunkát adjak ki a kezemből.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
1.1 Kutatói kérdés.....	3
1.2 Módszer.....	3
1.3 Diplomamunka célja és a kutatóanyagok áttekintése a kollektív emlékezet témában	5
1.4 A regények narratológiai besorolása	5
2. Kollektív emlékezet.....	10
2.1 Kollektív emlékezet fajtái: kulturális és kommunikatív emlékezet.....	19
2.2 Kollektív emlékezet és az emlékezeti helyek kapcsolata.....	22
3. A három magyar író és regényeinek a bemutatása.....	25
3.1 Nádas Péter önéletrajza, művei és kritikák.....	25
3.2 Szép Ernő életpályájának bemutatása	28
3.3 Péterfy Gergely munkásságának bemutatása	31
3.4 Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman bemutatása	33
4. Világító részletek bemutatása	36
4.1 Az Emberszag című könyv elemzése.....	38
4.2 Kitömött Barbár című könyv értelmezése	41
5. Összefüggés a könyvek tartalma és a kollektív emlékezet között.....	47
5.1 A kollektív emlékezet megjelenítése és szerepe Nádas könyvében.....	48
5.2 A kollektív emlékezet szerepe Szép Ernő könyvében	52
5.3 Kollektív emlékezet megjelenítése a Kitömött Barbár című könyvben.....	57
5.4 Emlékezési helyek a magyar irodalomban és azok hatásai az elemzett regényekben.....	59
6. A regényekben megjelenő történelmi hátterek	65
6.1 Felvilágosodás kora a magyar irodalomban	66
6.2 Holokauszt Magyarországon	67
6.3 Sztálinista Magyarország	73
7. Eredmények és összefoglalás	76
8. Felhasznált Irodalom	80
8.1 Internetforrás	85
9. Függelék/Abstract.....	88
9.1 Die deutsche Zusammenfassung	88
9.2 Magyar összefoglalás.....	89

**„Die Erinnerungen verschönern das Leben,
aber das Vergessen allein macht es erträglich.“¹**

Honoré de Balzac

1. Bevezetés

A diplomamunkám elsősorban három magyar irodalmi művet foglal magába. A könyvek tartalma különbözik egymástól, a kollektív emlékezet mégis összekapcsolja őket. A választott könyvekben a kollektív emlékezeten kívül egyaránt megjelennek a kulturális illetve nemzeti emlékezet és az emlékezeti helyek. Ezenkívül az írók meglepő pontossággal és a részletekbe elmerülő odafigyeléssel tárják elénk a 18. és a 20. században megjelenő társadalomtörténeti és politikatörténeti valóságot. A főszereplők érzelmi világát, tapasztalatait és gondolatait is megismerhetjük a művekben.

Az első könyv amit górcső alá veszek Nádas Péter 2017-ben kiadott *Világló részletek* című könyve lesz. Ez a mű a magyar kortárs irodalom egyik legismertebb és legelismertebb regényéhez tartozik nemcsak magyar körökben. A *Világló részletek* című könyv beleillik azok könyvek sorába, amelynek tartalma nem egy izgalmas fikcionális témát feszeget, hanem az író hajszálpontosan ismerteti olvasóival a személyes és történelmi fordulatokat a 20. századból. A családjá és kamaszkora élettörténetét és az évtizedek során felgyülemlett emlékeket két kötetben hozta nyilvánosságra. A könyv nagy jelentőséggel bír, ugyanis a múlt században ténylegesen megtörtént sorsfordító történelmi eseményeket apró részletekben adja vissza.

Szép Ernő *Emberszag* című könyve témakörét tekintve eltér a *Világló részletek* és a *Kitörmött Barbár* című műtől, bár a szenvedés, megpróbáltatás, megkülönböztetés és a küzdelem Szép könyvében is megjelenik. A 20. században játszódik a mű, az író 1944-es háborús események borzalmáról számol be, pontosabban három hét történéseinek lezajlását mutatja be az olvasóinak. Szép Ernőnek zsidó származása

¹https://www.gutzitiert.de/zitat_autor_honore_de_balzac_thema_vergessen_zitat_21160.html

miatt saját maga bőrén kellett megtapasztalnia a meghurcoltatást, éhezést és megaláztatást. Ennek ellenére nyugodt hangvételben számol be a kínzásokról, amit a többi társával együtt kellett átélnie.

Végül Péterfy Gergely *Kitömött Barbár* című regényét fogom elemezni illetve értelmezni, amiben Török Sophie, Kazinczy özvegye mesél Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman barátságáról és hányatott, nehézségekkel teli életükről. Felmerülhet a kérdés, miért olyan fontos Soliman és Kazinczy barátságáról olvasni? Miért olyan különleges megemlíteni az ő barátságukat? Ezekre a kérdésekre a munkámban bővebben ki fogok térni.

Az első fejezetben ismertetem a diplomamunkám célját, a kutatói kérdést és a szakdolgozatom módszerét is bemutatom. Továbbá az 1.4 pontban a könyvek narratológiai besorolására helyezem a hangsúlyt, amelyből izelítőt kapnak az olvasók a könyvek tartalmából.

A diplomamunkám második fejezetében a kollektív emlékezet illetve a kollektív emlékezet fajtái kulturális és kommunikatív emlékezet is bemutatásra kerül. Pontosabban Jan Assmann és Astrid Erll kutatásai alapján fogom vizsgálni, hogyan köthető össze a kommunikatív és kulturális emlékezet a kollektív emlékezéssel. Pierre Nora emlékezeti helyeit sem szabad figyelmen kívül hagyni. Azzal is foglalkozni fogok, hogy mit üzen a fent említett művek címe és a könyvek végére eljutunk-e arra a pontra, hogy beleéljük magunkat a szereplők „életébe” vagy csak hagyjuk magunkat az írók által sodródni? A diplomamunkám témája szerteágazó, ebből kifolyólag egy bevezetés rövid lehet ahhoz, hogy a kollektív emlékezettel felmerülő összes kérdést sorra vegyük. A kollektív emlékezet témájával kapcsolatban eddig még kevés magyar kutatás született. Azért lehetséges, hogy kevés magyar kutatót a témában, mert eléggé összetett téma és sok kérdést vet fel, amikre az ember nem mindig a legegyszerűbb módon kapja meg a választ. A harmadik és a negyedik fejezetben a három magyar író és regényeik lesznek bemutatva.

A kollektív emlékezet végig fogja kísérni a diplomamunkámat, az ötödik fejezetben azt fogom kutatni, hogy a kollektív emlékezet hogyan hat ki a könyvekben szereplő eseményekre. A diplomamunkám esetében ebben a fejezetben gyűlt fel a legtöbb kérdés amikor, a regényekkel mélyebben foglalkozom, a következő kérdések nyitottak még előttem: milyen összefüggés van a könyvek tartalma és a kollektív emlékezet szerepe között? A három említett író milyen történelmi eseménnyel idézi vissza a múltat? Fel tudják-e illetve fel akarják-e egyáltalán dolgozni a múltban történő megrázó

eseményeket, és hogyan kötik össze a múltat a jelennel? Mi olvasók, hogyan kötjük össze az emlékeinket az események tartalmával? Mennyire befolyásolják az életünket a három regényben szereplő történelmi események? Mindemellett fontosnak tartom megemlíteni, hogy a három kiválasztott magyar regényben mennyire jelennek meg az emlékezési helyek és azok milyen szerepet kaptak az íróktól, milyen társadalmi emlékeket hordoznak és ezek a helyek hogyan kötik össze a múlt történéseit a kollektív emlékezettel. Továbbá érdekesnek tartom megemlíteni, mennyire fonódik össze illetve hogyan tér el az elemzett könyvekben az írói stílus.

A hatodik fejezet a történelmi háttérrel foglalkozik, szó lesz a Felvilágosodás koráról és a 20. századi Magyar történelemről, ezen belül a holokausztról és a Sztálinista Magyarországról.

Végezetül összegzem a szakirodalom és az általam kiválasztott három magyar könyv segítségével az eredményeket.

1.1 Kutatói kérdés

A kutatói kérdésem arra keresi a választ, hogy a kollektív emlékezet a bevezetésben említett három magyar irodalmi regényben hogyan nyilvánul meg, illetve mennyire, milyen módon adják vissza az írók a történelmi eseményeket?

1.2 Módszer

A diplomamunkámban a Narratológia módszerét választottam, mert a kollektív emlékezet Astrid Erll német kutató szerint a legjobban narratív módon és könyvek formájában mesélhetőek el.² A kollektív emlékezet témáját három magyar könyvhöz fogom összekapcsolni és az a szándékom ezzel, hogy kiderítsem a könyvek tartalma mennyire illetve milyen módon hordoznak csoportos, azaz kollektív emlékeket.

„Kollektives Gedächtnis beruht auf narrativen Prozessen. Genauer gesagt, jede bewusste Vergegenwärtigung vergangener, für die Gemeinschaft relevanter Erfahrung geht mit Strategien einher, die auch

² Vö: Erll, Astrid: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. J. B. Metzler Stuttgart Verlag Weimar 2005 145. o.

für die Konstitution literarischer Texte wie Roman, Novelle, Ballade, und vielfach auch Drama, von zentraler Bedeutung sind.“³

A narratológiát a mesélés tudományának is szokták nevezni, ami abból indul ki, hogy ugyanazt a történetet több előadásmódban is vissza lehet adni. A tartalom (*histoire*) és a diskurzus (*discours*) mindig kölcsönös vonatkozásban állnak egymással, a narratológiai vizsgálat központjában a mesélés és annak a strukturája áll. ⁴ Az elmesélés fontos szerepében a történelem is többször megjelenik, az írók gyakran a történelmi és a személyes történetekkel teszik színesebbé az átélt illetve az iskolában tanult történelmi eseményeket. Franz K. Stanzel szerint a klasszikus elmesélési mód a regényekben egyes szám első személyben íródik. Pontosabban az író egyes szám első személyben ad tudomást arról, ami vele és másokkal történt, ezáltal ugyanúgy lehet elmesélője és főszereplője a történetnek. ⁵ Emellett a történeteket valódi események és fikció alapján valamint költői és nem költői tulajdonságok szerint is be lehet sorolni.

„Erzählungen lassen sich [...] mit Hilfe der Merkmalspaare real vs. fiktiv und dichterisch vs. nichtdichterisch spezifizieren, so daß [sic!] vier verschiedene Kombinationen denkbar sind.“⁶

Az irodalmi regényeket nem csak személyes emlékezés kapcsán lehet besorolni, hanem történelmi csoportos azaz kollektív emlékezés alapján is. Astrid Erll „Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen“ című könyvében elengedhetetlennek tartja a különbséget a két módszer között bemutatni. Továbbá megemlíti, hogy a történelmi témájú irodalmi könyvekben mint médiumokban milyen fontos szerepet játszik a műtfeldolgozás. Könyvében a historizál szót is megmagyarázza, ami számára a lezárt múlttal való viselkedést jelenti.⁷ Ilyenkor felmerülhet a kérdés, hogy a múltbéli megrázó eseményeket mennyire tudják az emberek lezárni valamint feldolgozni. A három

³ Erll, Astrid: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. J. B. Metzler Stuttgart Verlag Weimar 2005 145. o.

⁴ Vö: <https://www.geisteswissenschaften.fu-berlin.de/v/littheo/methoden/narratologie/index.html>

⁵ Vö: Stanzel, Franz K: Theorie des Erzählens. Göttingen Vandenhoeck&Ruprecht Verlag 2001 15. o.

⁶ Martínez, Matías; Scheffel Michael: Einführung in die Erzähltheorie. München C. H. Beck Verlag 1999 10. o.

⁷ Vö: Erll, Astrid: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. 2. Auflage J. B. Metzler Stuttgart Verlag Weimar 2011 177. o.

regényt, ami a diplomamunkámban szerepel, a médiumok segítségével is fogom vizsgálni. Valamint idézetekkel és azoknak megmagyarázásával támasztom alá a kutatásaimat. Elemezni fogom azt is, hogy a könyvekben hogyan ítélik meg az írók a főszereplők helyzetét, és akikről szólnak a regények, hogyan tudnak továbblépni a megbélyegzések, szidalmak és a sérelmek után.

1.3 Diplomamunka célja és a kutatóanyagok áttekintése a kollektív emlékezet témában

Dolgozatom célja mindenekelőtt a kollektív emlékezet tématerületének mélyrehatóbb tanulmányozása és bemutatása. Amikor az aktuális kutatási forrásokat a kollektív emlékezet témában szemügyre vesszük, akkor hamar meg tudjuk állapítani, hogy a kollektív emlékezet témaköre Franciaországban és Németországban központi szerepet tölt be, és több francia és német történész figyelmét is felkeltette, akik alaposan kutattak és publikáltak a témában. Viszont a nemzetközileg jól kiismert témakörben, magyar nyelvterületen kevés kutatóanyag született. Ezért is fontos számomra, mint leendő magyar tanárnak, hogy a kollektív emlékezetet a magyar nemzet által és magyar irodalmi írók és műveik segítségével elemezzem. A kollektív emlékezetet hagyományokon és művészeti ágakon keresztül érdemes értelmezni. Továbbá fontosnak tartom a magyar történelmi hagyományokat írók révén olyan formában bemutatni, hogy mit jelent számukra a múlt, az idegenség a közös szenvedés a kirekesztettség és milyen fordulatokkal ábrázolják ezeket a műveikben. Ugyanakkor a kollektív emlékezet jelentését és szerepét is vizsgálni fogom az irodalomban és annak kihatásait a múlt és a jelen szemszögéből, német, francia, magyar történészek, kutatók segítségével.

1.4 A regények narratológiai besorolása

Birgit Neumann kultúra és irodalomkutató szerint az irodalmi művekben az emlékezés és az identitás kapcsolata áll a középpontban. A könyvekben történő eltérő egyéni és kollektív eljárásoknak és megjelenítéseknek köszönhető, hogy az olvasó az írók által különböző nézőpontokat ismerhet meg a múltból. Neumann írásában megállapítja, hogy az emlékek nem adják vissza teljes mértékben azt, ami a valóságban történik,

ezek a visszaemlékezések inkább aktív és dinamikus felelevenítése az egyéni élményeknek és tapasztalatoknak.⁸

A *Világló részletek* című regényben az olvasó egy reális költői tulajdonságokkal rendelkező elmesélést figyelhet meg, ami azt jelenti, hogy az író nem fikció alapján adja tovább a gondolatait. Nádas Péter a könyvében valós történelmi eseményeket és személyes történeteket dolgoz fel. A regényben nagyon sok családtag és politikus neve is előfordul akik a felnőtté válását és életét formálták. Az író konkrétan utal arra, hogy ezek a személyek nem kitalált emberek, hanem a valódi életben is léteznek. A történeteket amit elmesél valódi történelmi eseményeken és családi impulzusokon alapulnak. Nádas a gyerekkora élményeit és emlékeit egyes szám első személyben meséli el, így az olvasó betekintést nyer az író gondolataiba és a lelki világába.

„Apám hosszan magyarázta, hogy mi minden meg nem esett a világban nélkülünk. Sorolta, halmozta, képeket mutogatott, s ezek közül nem egy volt, amely még évtizedek múltán is foglalkoztatta a képzeletemet. Szadista élvezettel terhelte túl a felfogóképességemet. Tömte belém az adatot. Az egyes témákra mindig újra visszatért. Mintha ugyanakkor, ugyanezzel a gesztusával, nemcsak tárgyi tudást óhajtott volna közvetíteni, hanem a megértéshez szükséges tudás mennyiségére óhajtotta volna felhívni a figyelmemet. amit én úgy fogtam föl, hogy pusztán megmaradásomhoz, azaz a túléléshez, amelynek az ostrom alatt alaposan végigmentünk az alapkurzusán, föltétlenül tudnom kell Zeuszról, a Vezúv végzetes kitöréséről, Pliniusról, a földesurak ellen föllázadó és tüzes vasakkal megkínózott Dózsáról, a Walpurgis-éjről, a hegy tetején farkas, farkast ordító pásztorról, a német parasztháborúról, a pestisről, Nelson admirálisról, a francia forradalomról [...]. Ha mindezt nem értem, nem tudom, vagy nem teremtek személyes nexust az emberi történelemmel, akkor nem fogok elboldogulni, azaz nem élem túl, ezt nem mondta, de én így értelmeztem felszólítását, hiszen a háborús Európa túlélési lázába születtem bele. Amitől a jövő érthető lett, világos, hogy mi mindent kell még

⁸ Vö: Erl, Astrid (Hrsg.) /Nünning Ansgar (Hrsg.) / Birk, Hanne/ Birgit Neumann: Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft. Theoretische Grundlegung und Anwendungsperspektiven. Berlin: de Gruyter Verlag 2005 152. o.

elvégezni a túlélésem érdekében, de ettől még nem lett érthetőbb a múlt.“⁹

A múlt képe ebben az idézetben duplán megjelenik. Egyrészt amint felidézi a gyerekkorát, másrészt amikor apja a történelmet példákkal meséli el neki. Amikor ezeket a sorokat írta gyermeki rácsodálkozással és meg nem értettséggel szemlélte, hogy apja mennyi mindent vár el tőle, miközben ő mégsem tudja ezt a sok adatot kisgyerek fejével befogadni és megérteni. Még a további oldalakon keresztül is azt szemlélteti az olvasóval, hogy gyerekkorában sokszor inkább csendben maradt, ha valamit nem tudott, a sok felgyülemlett információtól nem érezte jól magát.¹⁰ Amikor Nádas ezeket a sorokat írja, azt érezteti az olvasóival, hogy újra átéli azokat az impulzusokat, amiket gyerekkorában megtapasztalt. Ugyanakkor a mértektelen őszinteségével sokszor felkavarhatja az olvasó érzelmi világát.

„Erinnerung kann allerdings für den Erinnernden zumindest emotional auch ein Eintauchen in die Vergangenheit bedeuten. Von einer Inszenierung dieses Phänomens des Wiedererlebens kann beispielsweise dann gesprochen werden, wenn ein Ich- Erzähler, [...] die Vergangenheit zumindest vorübergehend tatsächlich aus dem Wahrnehmungshorizont des erlebenden Ich (also der Figur als Fokalisierungsinstanz) schildert.“¹¹

Michael Basseler és Dorothee Birke ebben az idézetben megfogalmazzák, hogy a visszaemlékezést egyfajta időutazásnak is fel lehet fogni, amennyiben az író újra és újra érzelmileg és mentálisan megéli a múlt eseményeit, az az érzésünk támadhat, hogy visszarepít minket az időben.

Birgit Neumann szemlélete hogy az emlékezés és az önazonosság kapcsolatban áll egymással Nádas Péter könyvében többször is bebizonyosodik. Nádas az

⁹ Nádas 90-91 o.

¹⁰ Vö: Nádas 95. o.

¹¹ Michael Basseler&Dorothee Birke: Mimesis des Erinnens. In: Erll, Astrid (Hrsg.) /Nünning Ansgar (Hrsg.) / Birk, Hanne/ Birgit Neumann: Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft: Theoretische Grundlegung und Anwendungsperspektiven. Berlin: de Gruyter Verlag 2005 135. o.

emlékképeivel visszaadja a múlt eseményeit és bevonja az olvasóit modern, de mégis egyéni gondolkodásmódjába. Ezáltal az író szubjektív látásmódja mellett nyitottságával és nyílt őszinteségével is lenyűgözi az olvasót.

Endel Tulving észt származású kanadai neurológus *Episodic vs. Semantic Memory* című fejezetben megkülönbözteti a szemantikai és epizódszerű emlékezetet. A szemantikai azaz jelentéstani emlékezet tényeket és adatokat tárol, az epizódszerű illetve jelenetszerű emlékezet eseményeket tartalmaz. Tulving megmagyarázza, hogy a mi személyes önazonosságunkat inkább a jelenetszerű emlékezet jellemzi ami az önképet erősíti igazán.¹²

A fent említett gondolatok Szép Ernő *Emberszag* című könyvében duplán felfedezhetőek. A három hét eseményeivel amiről szó van, egyrészt az író tényeket közvetít az olvasóinak, másrészt egy az egyben leírja azokat a szörnyűségeket, amiket a kényszermunka alatt átélt és a munkatáborban megtapasztalt. A múltbeli eseményeket jelenetszerűen nyomon is követhetjük. Szép olyan higgadtsággal meséli el ennek a három hétnek az egyes „jeleneteit“, mintha a társadalomból való kirekesztettség és a megaláztatások tömkelege a világ legtermészetesebb dolga lenne. Ezek az események az életét és gondolkodásmódját teljes mértékben megváltoztatták, befolyásolták és egyben a személyisége is fejlődött, több minden átértékelődött benne.

„Mindig elfog a gyötrem: lopom itt a napot; mennyi drága időm vesz el.
Soha pótolni nem lehet, amit mulasztok.“¹³

Nem is az foglalkoztatta, hogy mi fog még vele történni a munkatáborban, hanem inkább az nyomasztotta, hogy mennyi hasznosabb dolgot tehetne ha a nyilasok és a német katonák elengednék őket.

Szép Ernő roppant közvetlen az olvasóival szemben, nem rejti véka alá amit a nyilasokról, a németekről, magáról és sorstársairól gondol. Az *Emberszag* sok szociológiai kérdést boncolgat, többek között Szép Ernő megossza olvasóival, hogyan boldogultak a zsidó származású emberek a társadalomban a második világháború idején. Illetve az is kiderül a sorok között, hogy miből merítettek erőt ahhoz, hogy az igazságtalan és embertelen bánásmódot elviseljék és túléljék. Hiszen a könyvben idős

¹² Vö: Tulving, Endel: Episodic vs. Semantic Memory. In: Wilson, Robert A./Keil, Frank C. (Hrsg.): The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences. Cambridge: MIT Press Verlag 1999, 278. o.

¹³ Szép Ernő 145. o.

és többnyire beteg emberekről van szó, akiknek némán túrniuk kellett, ahogy a katonák velük bánnak és kénytelenek voltak a sorsukat rájuk bízni. Szép sok információt megoszt a külvilággal a három hét eseményiből, nyíltan és őszintén meséli el az olvasó számára olykor lelkileg felkavaró történetet. Viszont az olvasóközönség mégis a könyv végére úgy érezheti, hogy az író nem mindent osztott meg vele és a 171 oldal nem volt elég arra, hogy belelásson Szép Ernő lelkivilágába. A rejtélyes befejezés arra enged következtetni, hogy az író mégsem akart mindent megosztani a nyomasztó történetekből és az impulzusokat amik a munkatábor után történt velük azokat teljesen elhallgatta.

Péterfy Gergely *Kitömött Barbár* című könyve 2014-ben jelent meg. A mű tartalma a 18. században játszódik, nyelvezete mégis modern, a mai nyelven íródott. Ebben a regényben a szerző több szálon mutatja be a szereplők lelkivilágát. Péterfy a könyvében a múlt felé fordul és elvisz minket egy kalandos történelmi utazásra, amit több ember szemszögéből figyelhetünk meg. Elsősorban Török Sophie, Kazinczy Ferenc felesége gondolatmenetébe és lelki világába pillanthatunk bele, akivel az író mesélteti el Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman hátrányos helyzetét és kialakuló barátságát. A narráció is több szálon fut. Kezdetben Péterfy Gergely Török Sophie-nak adja át a „szót”, viszont amit ő elmesél, azt férjétől tudja. Kazinczy viszont Angelo Solimannal való levelezésükből szerez meg sok információt a barátjáról amit feleségének is tovább ad. A könyv érdekessége éppen abban rejlik, hogy nem Kazinczy meséli el a történetet hanem egy érzelmileg gazdag nő. Péterfy Gergely egy izgalmas karaktert szeretett volna a könyvében megszemélyesíteni, akivel az olvasók azonosulni tudnak. Úgy gondolja, hogy a magyar kultúrában van egyfajta sztereotípia a nőkkel és az érzelmeikkel kapcsolatban. Amennyiben a nők sokkal jobban ki tudják fejezni az érzelmeiket, jobban tudnak beszélni róla mint a férfiak.¹⁴ Péterfy Gergely először a PhD értekezésében írt Kazinczy és Soliman kapcsolatáról. Akkoriban is már annyira izgalmasnak tartotta a két „különc” életútját, hogy regényt akart a feldolgozott anyagból írni.¹⁵ A könyv nagy sikert hozott a kortárs író számára, aminek a titka abban rejlik, hogy Péterfy ízlésesen nyúlt a két főszereplő múltjához a megszégyenítést, megaláztatást is egyszerű és nyugodt hangvétellel ábrázolja. Így az olvasóra hagyja az „ítélkezést” és ezzel azt is garantálja, hogy az olvasót a történetekkel egyszerre elgondolkoztatja és érzelmeiket is kivált belőlük.

¹⁴ Vö: <https://www.youtube.com/watch?v=6z9AtyTqJzo> , 12. perc

¹⁵ <https://angelosoliman.blogspot.com/>

2. Kollektív emlékezet

A diplomamunkám fő témája a kollektív emlékezet, ebben a fejezetben több kutató nézetét is összekötöm a saját gondolataimmal ebben a témakörben. Az emlékek elkísérnek minket életünk végéig. Vannak egyéni emlékeink, amit a saját életünkhöz köthetünk, például az élmények, külső hatások a saját gyerekkorunkból, vagy arra is emlékezhetünk mik segítettek minket a felnőtté váláshoz. Az emlékezés másik fajtája a kollektív azaz csoportos, nemzeti emlékezet. Itt egyre inkább a történelemre, azon belül is a történelem szerepe, befolyása a nemzetek, csoportok életére vonatkozik. Pontosabban a kollektív memória a történelmi, társadalmi tudatot és a kulturális emlékezetet öleli fel. A francia származású Maurice Halbwachs 1877-től 1945-ig élt.¹⁶ Szociológiát tanított a párizsi Sorbonne-i egyetemen. Abban az időszakban (1925-ben) jelent meg *Az emlékezet társadalmi keretei* című könyve. Ez a legfontosabb könyve Halbwachsnak, amiben a kollektív emlékezetről először olvashatunk.¹⁷ Könyvében azt vizsgálja, hogy az emberek nemcsak egyénileg rendelkeznek emlékezettel, hanem egyes nemzetek, társadalmi csoportok kollektív emlékezettel bírnak. Maurice Halbwachstra hatással volt Émile Durkheim francia szociológus, aki abban hitt, hogy az egyéni és a csoportos emlékek szorosan összekapcsolódnak egymással. Pléh Csaba ezt a megállapítást tanulmányában meg is említi:

„Durkheim hitt abban, hogy a társadalmi reprezentációk erős meghatározói az egyéni elmének, mégis hagyott helyet az egyéni tényezőknek a szociális determináció értelmezésében.”¹⁸

Halbwachs olyan módon tért el Durkheim gondolkodásától, hogy szerinte a csoportos emlékek dominánsabb szerepet töltenek be egy nemzet életében, mint az egyéni emlékek. Halbwachs abból indult ki, hogy a tapasztalatainkat társadalmi, politikai és vallási közösségekből nyerjük és az egyéni emlékeinket csupán a kollektív emlékezet

¹⁶ Vö: Maurice Halbwachs: *Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen* 11. o.

¹⁷ Vö: Halbwachs: 15. o.

¹⁸ Pléh Csaba: Két klasszikus konstruktív emlékezetelmélet mai relevanciája In: Magyar filozófiai szemle, 63.évfolyam. A Magyar Tudományos Akadémia filozófiai Bizottságának folyóirata 2019 27. o. Online: http://real-j.mtak.hu/14010/3/MFSZ_2019_3_nyomdanak.pdf

segítségével formáljuk és adjuk át az újabb generációnak. ¹⁹

„Mihelyt egy emlék kollektív észleletet idéz fel, maga is csak kollektív lehet.”²⁰

Ebből az idézetből is felismerhetjük azt a tényt, hogy Maurice Halbwachs tíz körmével ragaszkodik az eddigi elméletéhez, amely azt vizsgálja, hogy egy adott személynek aligha lehet egyéni emlékezete kollektív emlékezet nélkül. Véleményem szerint ez a meglátás nem teljesen állja meg a helyét a mai világban. Egyetértek azzal, hogy az emlékekhez impulzusok és külső hatások szükségesek, de hozzám a Durkheimi felfogás közelebb áll, miszerint az egyéni emlékezet és a társadalmi emlékezet elengedhetetlen egymás nélkül.²¹ Az olvasottak alapján arra a megállapításra jutottam, hogy Halbwachs úgy véli a társadalom a legfőbb mozgatórugója az emlékezetünknek. Szerinte egy közösségbe tartozó ember csak érzékeli a múltbeli eseményeket, a társadalom illetve egy nemzet közösen segíti az egyént az emlékezésre. Pusztai Virág azonban tanulmányában arra a megállapításra jutott, hogy a vizuális médiák hatására egyre inkább az egyéni emlékeink lesznek dominánsabbak.²²

Felmerülhet a kérdés, hogy miből áll össze a kollektív emlékezés? Astrid Erll többek között a *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen* című könyvében erre a kérdésre is megadja a választ.

„Das kollektive Gedächtnis ist ein Oberbegriff für all jene Vorgänge organischer, medialer und institutioneller Art, denen Bedeutung bei der wechselseitigen Beeinflussung von Vergangenem und Gegenwärtigem in soziokulturellen Kontexten zukommt. [...] Denn erst durch ihre Verortung im Gesamtkomplex kollektives Gedächtnis erschließen sich

¹⁹ K. Horváth Zsolt: Betegségek, pszichopatológiák és időstruktúrák Emlékezet és jövő a Nagy Háború után: Halbwachs és Minkowski elfelejtett könyvei* Korall 16. évf.59. sz. 2015 62. o.

Online: <https://core.ac.uk/download/pdf/157752361.pdf>

²⁰ Maurice Halbwachs: Az emlékezet társadalmi keretei. In: Ferge Zsuzsa (szerk.): A francia szociológia. Közgazdasági és Jogi kiadó, Budapest 1971 126. o.

²¹ Vö: Pléh Csaba: Két klasszikus konstruktív emlékezetelmélet mai relevanciája 27. o.

Online: http://real-j.mtak.hu/14010/3/MFSZ_2019_3_nyomdanak.pdf

²² Vö: Pusztai Virág: Közösségi emlékezet és identitás a vizuális média hatóterében 2018 56. o. Online: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/13766/1/pusztai_virag_kozossegi.pdf

die Zusammenhänge zwischen einzelnen Phänomenen der Erinnerungskultur.“²³

A kollektív emlékezet Erll szerint egy olyan összetett fogalom, amely több dimenzióból áll össze. Intézményekből, mint iskolák, templomok, pártok, múzeumok és a többi, valamint tömegmédiák mint rádió, tévé, újság. Ezek részesei a szociokulturális emlékezetnek.

A kollektív emlékezet összekapcsolja a hagyományokat és a múlt eseményeit. Ennek segítségével jobban megtudjuk érteni a múltbeli összefüggéseket és történéseket. Ezek olyan események, élmények, impulzusok, amiket magunk személyesen nem éltünk át és ami néha nem is olyan egyértelmű számunkra, hogy mi miért történt a múltban és az őseink hogyan tudták az olykor traumatikus eseményeket feldolgozni. Viszont a múlt az életünk része és befolyásolja gondolkodásunkat. A hagyományokat, a múltban való történéseket, fontos eseményeket (első, második világháború, Holocaust, trianoni békeszerződés, kommunizmus stb.) csoportosan hívjuk elő. Minden országnak és nemzetnek megvannak a saját alapjai, amik az adott kollektív emlékezetet képviselik. Amikor együtt emlékezünk, a csoporthoz való hozzátartozást is elősegítjük. A jelenlegi személyiségünket is a múltból alakítjuk. Emlékeinkből táplálkozunk, emlékeinket folyamatosan akár tudat alatt is frissítjük. Hannah Arendt szerint az emlékezet elengedhetetlen része életünknek, de ez csak hagyományokon keresztül tud jól működni.

"[...] ha nincs hagyomány, akkor nincs áthagyományozott időbeli folytonosság sem [...] az emlékezet, amely csupán egy, noha egyik legfontosabb módja a gondolkodásnak, tehetetlen az összefüggések előre meghatározott keretein kívül, s az emberi tudat csak a legritkább esetekben képes olyasmit megőrizni, amely semmihez sem kapcsolódik".²⁴

A hagyományok megőrzéséhez pedig egy társadalom egy közösség szükséges, akik közösen tudják csak a tradíciókat fenntartani az újabb generációknak. A

²³ Erll, Astrid: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. J. B. Metzler Stuttgart Verlag 2. Auflage Weimar 2011 6. o.

²⁴ Arendt, Hannah: Múlt és jövő között. Nyolc gyakorlat a politikai gondolkodás terén. Osiris Kiadó. Budapest 1995 13. o.

hagyományokkal együtt a médiumok is formálják az emlékeinket, befolyásolják gondolatmenetünket. Például ha arra gondolunk, hogy egy könyvből, filmből, információkat, ingereket kapunk a múltbéli eseményekhez, ezeket ugyanúgy eltároljuk az agyunkban, mintha átéltük volna őket. Mindebből az következik, hogy a médiumok hozzájárulnak a múltbéli valóság tárolásához és erősítik a kollektív tudatot. Például amikor csoportosan egy történelmi könyv illetve film tartalmát, mondanivalóját megvitatjuk, összekötjük emlékeinket, és előhívjuk a kollektív emlékezést. Mindenki másképpen emlékezik a dolgok történéseire, minden csoport a maga módján fogalmazza meg, eleveníti fel emlékeit. Ezért célszerű ha csoportosan vizsgáljuk meg azokat, így tanulhatunk mások reakcióból, emlékeikből. Ezáltal a saját emlékező tudatunk működéséhez is hozzájárulunk. Astrid Erll, számos eredményes felmérést végzett a kollektív emlékezettel kapcsolatban. Többek között azt is vizsgálta, hogy a médiumok mennyire befolyásolják a kollektív emlékezetet. Szerinte a kollektív emlékezet a médiumok nélkül nem működhet.

„Kollektives Gedächtnis ist ohne Medien nicht denkbar. Schon die soziale Prägung der individuellen Erinnerung beruht in hohem Maße auf medialen Phänomenen [...] Die Konstitution und Zirkulation von Wissen und Versionen einer gemeinsamen Vergangenheit in sozialen und kulturellen Kontexten werden überhaupt erst durch Medien ermöglicht: durch Mündlichkeit und Schriftlichkeit als uralte Basismedien zur Speicherung fundierender Mythen für nachfolgende Generationen; durch Buchdruck, Radio, Fernsehen und Internet zur Verbreitung von Versionen gemeinschaftlicher Vergangenheit in weiten Kreisen der Gesellschaft; und schließlich durch symbolträchtige Medien wie Denkmäler, als Anlässe des kollektiven, oft ritualisierten Erinnerns.“²⁵

Erll könyvében azt hangsúlyozza, hogy a médium az egyetlen biztos pont az emlékezésre amit használhatunk. Sok esetben a médiák hozzák létre a múltról való gondolkodásunkat. A gutenbergi könyvnyomtatástól kezdve, az irodalom, emlékművek, internet, rádió hozzák létre azt, hogy olyan információkhoz jussunk, amik lehetőséget adnak a kollektív emlékezet fejlesztéséhez. A médiumok jókora, közvetítő és egyben

²⁵ Astrid Erll: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. Stuttgart: Metzler Verlag 2005 137. o.

elengedhetetlen szerepet játszanak az életünkben. Nemcsak tárolják az információkat a múltból, hanem befolyásolják hogyan emlékezzünk a tényekre a történelemre, az őseinkre, azaz üzeneteket közvetítenek. ²⁶

Astrid Erll a médiumok három nagy csoportját különbözteti meg a könyvében. Ezek a csoportok a kollektív emlékezet kapcsolatát és egy nemzet kulturális és szociális életét befolyásolják és segítik. Amelyek a Speicherfunktion, Zirkulationsfunktion és Abrufffunktion elnevezést kapták a könyvében.²⁷ A Speicherfunktion (magyarul adattároló funkció) szerepe, hogy a médiumok adatait eltárolja kollektívan addig, amíg az egyén vagy egy nemzet elő nem akarja őket újra hívni. Ha nem tároljuk el kellőképpen és időrendi sorrendben az emlékeket, akkor Erll szerint ezek az emlékképek a kollektív emlékezet számára megszűnnek létezni. Az adattároló funkciót szorosan az idővel köti össze. A második befolyásoló tényező a Funktion der Zirkulation (magyarul annyi tesz a körforgás működése). A médiumnak ez az alkotóeleme összehangolja a közösségi emlékezetet egymással a tömegmédiumok segítségével. A múlt történéseit megtaláljuk az újságokban, könyvekben, versekben, amik felszínre hozzák a kollektív emlékezetnek a működését. A Zirkulationsmedium a tömegmédium kategóriájába tartozik. ²⁸ A harmadik médiai szempont az Abrufffunktion (azaz lehívási funkció). Az emlékezet kultúrában ezek a funkciók az emlékezeti helyekkel állnak kapcsolatban. Az emlékezeti helyek segítségével is képesek vagyunk a múltbeli emlékeket lehívni és azokat meg tudjuk az utókornak őrizni.

Pusztai Virág tanulmányában arra is rámutatott, hogy az önmagunkról kialakított képek és az emlékek megőrzése már a gyerekkorban elkezdődnek:

„A személy énképe egy önmagáról kialakított mentális képhalmazként is felfogható, amellyel az illető kísérletet tesz önmaga objektív szemlélésére. E kép kialakítása kisgyermekkorban kezdődik, és a kamaszkor táján válik többé-kevésbé állandósulttá. Megkonstruálásához hozzájárulnak többek között a cselekedeteinkhez, a külső és belső adottságainkhoz kapcsolódó környezeti visszajelzések, az események megéléséhez társuló reakciók – illetve az ezekről megőrzött emlékek.”²⁹

²⁶ Vö: Astrid Erll: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. Stuttgart: Metzler Verlag 2005 138. o.

²⁷ Vö: Erll 151. o.

²⁸ Vö: Erll 151-152. o.

²⁹ Vö: Pusztai Virág: Közösségi emlékezet és identitás a vizuális média hatóterében 2018

Ehhez a megfigyeléshez szorosan kapcsolódik ErlI alapgondolata, amelyben a három médiai szempont mellett a kollektív emlékezet két alcsoportját fedezhetjük fel. Ezek a collected, összegyűjtött és a collective azaz csoportos emlékezetek, amelyek ugyancsak médiai jelenségeket tartalmaznak.³⁰ Collected memory a csoportos szociális társadalmi emlékezetet foglalja magába, pontosabban a társadalmilag formált egyéni emlékezést. A collective memory csoportjába tartoznak a szimbólumok, médiumok, kommunikációs eszközök. Amelyek a közös múltra való visszaemlékezést segítik egy nemzeten belül.³¹ ErlI szerint a gyerekkorban összegyűjtött emlékeket a médiumok segítségével, tudjuk a legjobban eltárolni. Ilyen médium lehet egy családi fotó a gyermekkorból, amit az agyunk a családi emlékekkel együtt ugyanúgy eltárolja. Ugyancsak német származású Sybille Krämer *Was haben Medien, der Computer und die Realität miteinander zu tun?* című könyvében kutatja a médiaelméletek fontosságát a mindennapi életünkben és azt is szemügyre veszi, hogy a médiák hogyan befolyásolják a kollektív emlékezetet egy nemzet társadalmában. A következő idézettel megerősíti a médiák szerepét a kollektív emlékezetben.

„Medien übertragen nicht einfach Botschaften, sondern entfalten eine Wirkkraft, welche die Modalitäten unseres Denkens, Wahrnehmens, Erinnerns und Kommunizierens prägt. [...] ‚Medialität‘ drückt aus, daß [sic!] unser Weltverhältnis und damit alle unsere Aktivitäten und Erfahrungen mit welterschließender [...] Funktion geprägt sind von den Unterscheidungsmöglichkeiten, die Medien eröffnen, und den Beschränkungen, die sie dabei auferlegen.“³²

Az alábbi idézet szerint a média nem csak üzeneteket ad tovább, hanem azt is eredményezi, milyen módon formálják a gondolatunkat, emlékeinket és hogyan fejezzük ki magunkat a mindennapokban. Krämer arra is kitér, hogy az egyes médiák azt is formálják, hogyan látjuk a világot. A médián és az iskolákban tanultakon kívül, hogyan is érthetnénk meg a történelmi múltat, a mai élettől eltérő korszakokat? Minél

63. o. Online: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/13766/1/pusztai_virag_kozossegi.pdf

³⁰ Vö: ErlI 111. o.

³¹ Vö: ErlI 111. o.

³² Krämer, Sybille: *Was haben Medien, der Computer und die Realität miteinander zu tun?* Shurkamp Verlag, Frankfurt am Main. 1998 14. o.

távolabbi korszakokat vizsgálunk, annál idegenebbnek tűnhet az számunkra. Ezt az „érthetetlenséget“, „idegenséget“, segíti a kollektív emlékezet. Siegfried J. Schmidt német filozófus a kutatásaiban azt vizsgálja, milyen módon befolyásolják a médiumok a szociális életünket és az egymással való kommunikációt.

“Die Schwierigkeiten der Medienforschung mit dem Medienbegriff rühren daher, daß [sic!] das Medium sozusagen ein Kompaktbegriff ist, der an fast allen Orten seines Auftretens in alltäglichen wie wissenschaftlichen Diskursen unterschiedlich verwendet und konnotiert wird [...]. Mein Vorschlag geht dahin, am Kompaktbegriff „Medium“ folgende Aspekte zu unterscheiden, die als konstitutive Komponenten von Medien interpretiert werden können: semiotische Kommunikationsinstrumente, das technisch-mediale Dispositiv beziehungsweise die jeweilige Medientechnologie, die sozialsystemische Institutionalisierung eines Mediums sowie die jeweiligen Medienangebote.“³³

Schmidt *Kalte Faszination* című könyvében média jelenségeket mutat be, amik befolyásolják egy adott társadalomnak illetve nemzetnek a múltra való kollektív emlékezését. A kommunikációs eszközökhöz sorolja a beszélt nyelvet is, de a technikai elemeket is ehhez a kategóriához köti. A média technológiához megemlíti a digitális médiumokat, amik ugyanúgy segítik a kollektív emlékezet fennmaradását és a hagyományok megőrzését. Például a technika fejlődésének köszönhető, hogy az interneten keresztül megismerkedhetnek egymással olyan emberek, akiknek a családjuk a holokaust áldozatai lettek. Nemcsak ők tisztelik meg egymást a történeteikkel, hanem közel húsz éve a zsidóüldöztetés áldozataira egy emléknappal is emlékezik a magyar nemzet.³⁴ Megállapítható, hogy a holokaust áldozataira még a mai napig kollektívan emlékezünk. A Holokaust szóról, ha csak magyar tekintetben gondolkozunk, mindenkinek eszébe jutnak a megrázó emlékképek a 20. Századból. Ezt az eseményt még a mai napig magyar és külföldi történészek kutatják és próbálják

³³ Siegfried J Schmidt: *Kalte Faszination*. Medien, Kultur, Wissenschaft in der Mediengesellschaft. Velbrück Verlag, Weilerswist 2000 93. o.

³⁴ Vö: 1944. április 20. április 16-án kezdődött a hazai zsidóság gettóba zárása
Online: https://www.delmagyar.hu/kozelet/helyi-kozelet/1944-aprilis-16-an-kezdodott-a-hazai-zsidóság-gettóba-zarása-6364398/?fbclid=IwAR3Sxr6k0X0GP3mFDm4grRmTvf8nq9pdk_Gyq97h-cAa17qt0NN-TmstP6s

megértetni a nemzetükkel a múlt fájdalmas történeteit. Kérdéses számomra, hogy ezek a társadalmi és kulturális megemlékezések a múlt jelentős eseményeire, a sebeket feltépik vagy inkább gyógyítják őket. Szép Ernő *Emberszag* című regényében olvasottak alapján a személyes véleményem inkább az, hogy az emberekben javarészt előjönnek a régi érzések, illetve az elhalgatott sérelmek és a nyughatatlan gondolatok. A múlt eseményei nyomot hagynak a jelenlegi életünkben, amiket a médiumokon keresztül lehet a legjobban szemléltetni. Például Nádas Péter a *Világló Részletek* című könyvében visszanyúl gyerekkori sérelmeihez, és megosztja élete fájdalmas eseményeit az olvasókkal, akiket Nádas a történeteivel a múlt századba repít vissza. Nádas terjedelmes írásaiban az önéletrajzi emlékezet vetekedik a kollektív emlékezettel. Az író felhívja a figyelmet arra, hogy a politikai nyomások hogyan befolyásolták a 20. században a magyar történelem alakulását és azt is nyomon követhetjük, hogyan emlékezik vissza élete meghatározó fordulópontjaira. A diplomamunkám további részeiben az is ki fog derülni, hogyan kapcsolódnak Nádas emlékképei a magyar társadalom kollektív emlékezetével.

Emellett nem mehetünk el az mellett, hogy megemlítsük tanáraink, történészek, érdemes írók és a médián kívül azokat akik történeteikkel, saját élményükkel megerősítik a történelemről való tudásunkat. Mindig változik a történelem értelmezése, egy nemzet a múlt kapcsán napról napra új tudás birtokában áll. Nagyapáink, dédapáink szereplői azoknak a forrásoknak, akikről például a médiumokban is olvashatunk illetve hallhatunk. Ez a két forrás teljesen különböző képet adhat az adott történelmi eseményről. Míg a médiumok pusztá tényeket általában több szembontból mutatnak be, addig ősünk egy sokkal személyesebb perspektívát láttatnak arról, ahogy ők a múlt eseményeit átélték és megtapasztalták. Ők adják vissza nekünk hitelesen azokat a benyomásokat, impulzusokat, amit életük során átéltek, megtapasztaltak. Igaz történeteikkel (első, második világháború, kommunista rendszer és a többi) felidéznek a múltat, emellett ők a biztos kiindulópont az események valósághű rögzítésére. Az ideológiák is formálhatják és befolyásolhatják a történelmi események dokumentálását és értelmezését. Ez kihatással volt az iskolai tananyagra, és a múltban történtek köztudatban való megjelenítésére. A köztudat befolyásolására a ideológiai rendszer egyik legmegfelelőbb módszere a cenzúra. Az információk megőrzésének megakadályozására használták a könyvek megjelenítésének tiltását vagy akár megsemmisítését. Ezek is hatással vannak a kollektív emlékezetre.

“A könyvek cenzúrája már az 530/1945. ME sz. rendelet alapján elkezdődött. [...] A listákat összeállító bizottságoknak az is elég volt, ha Márai Sándor írt előszót Cervantes művéhez, vagy az, hogy Petőfi Sándor, Csokonai Vitéz Mihály verseskötetét „reakciós” könyvkiadók adták ki. Ezen kívül 1956-ig nem adták ki Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk című könyvét, Fekete István műveit, s 1958-ig Szerb Antal Magyar irodalomtörténetét sem.”³⁵

Ez az idézet jól szemlélteti a szovjet időszak szigorát, hatását és a magyar kultúra és a nemzet elnyomását. A szovjet befolyás rányomta a bélyegét a magyar kultúrára, ami a mai napig a magyar nemzet tudatában a mai napig ott van. A zsarnokságnak az lett a következménye, hogy a 20. századi történelemről a magyar embereknek többnyire negatív kép él a fejükben. Ellenben Gyáni Gábor akadémikus és történész *Az elveszíthető múlt* című könyvében elsősorban nem a negatív dolgokat emeli ki a múltból. Javarást a történetírást vizsgálja, emellett a kollektív emlékezetet több oldalon is megemlíti. Többek között Pierre Nora historikusra utal, amikor azt írja, hogy a francia származású Nora a halbwachsi elgondolásból indul ki, viszont egy idő után eltér Halbwachs eredeti tervétől és új ötleteivel állt elő.³⁶

„Azt követően, hogy a nemzet, emlékezeti közösség mivoltában, nem ihlető forrása a történetírásnak, legfeljebb az egyik lehetséges tárgya, mindinkább előtérbe kerül a lieu de memoire, az emlékezeti hely, mint a múlttal való kapcsolattartás igazán megfelelő módja.”³⁷

Az idézett Gyáni Gábor szerint az emlékezeti illetve emlékezési helyek egy nemzet életében nagy szerepet töltenek be. Gyáni utal Nora publikálásaira, amiben a francia történész leírja, hogy az emlékezeti helyek nemcsak egy országra illetve fizikai helyre utalnak, hanem művészeti alkotásokat, festményeket, valamint nemzeti verseket (mint például a Himnusz, Szózat, Nemzeti dal) is magába foglalják. Személyes kulturális és kollektív emlékezeti hely többek között a temető, ahol szeretteinkre emlékezünk.

³⁵ Horváth Attila: A cenzúra működési mechanizmusa Magyarországon a szovjet típusú diktatúra időszakában. Online: real.mtak.hu/34850/7/cenzura_mukodesi_mechanizmusa.pdf 82-83. o.

³⁶ Vö: Gyáni, Gábor: *Az elveszíthető múlt*; Nyitott könyvműhely Verlag, Budapest, 2010 72. o.

³⁷ Ugyanott. 72. o.

Jan Assman német ókortörténész *A Kulturális emlékezet* művében is taglalja a halbwachsi felfogást, és így ír a halbwachsi tételről.

„Az emlékezet a szocializálódás folyamán tapad az emberhez. [...] Még a legszemélyesebb emlékek is csak társadalmi csoportok keretei között zajló kommunikációban és interakcióban születnek meg.”³⁸

Assman egyetért Halbwachs látásmódjával a kollektív emlékezettel kapcsolatban, viszont hiányolja, hogy a francia kutató nem tér ki a kultúraelmélet irányába.

„Maga Halbwachs alighanem indokolatlan metaforikus kitérőnek tekintette a kultúra szerteágazó, sok-sok emlékezetet és csoportot tartalmazó rendszerébe való behatolást. Vagy csak későbbi munkáira tartogatta a szociálpszichológiai felismerései kiterjesztését a kultúratudomány és a kultúraelmélet terepére.”³⁹

Jan Assmann szerint a kultúra is hozzájárul a kollektív emlékezethez. A következő fejezetben a kultúra fogalmáról, fontosságáról lesz szó, és hogy Assman hogyan köti össze a kommunikatív és kulturális emlékezetet a kollektív emlékezéssel.

2.1 Kollektív emlékezet fajtái: kulturális és kommunikatív emlékezet

A Kultúra és a kommunikáció lényeges fogalmak az életünkben és a kutatóknak különböző elképzelésük van ezekről a fogalmakról. Azt fontos megállapítani, hogy kik vagyunk, hol vagyunk, honnan jöttünk, hova tartunk az életünk során és hogyan működnek a különféle kultúrák és kommunikációk az emberek között.

Jan Assmann a *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität* című könyvében arra az eredményre jutott, hogy a kultúrák egy bizonyos csoporthoz és valláshoz való hozzátartozás által formálják az embert, illetve az emberiséget.

³⁸ Jan Assman: A kulturális emlékezet. 36. o.

³⁹ Assmann 47. o.

„Die spezifische Prägung, die der Mensch durch seine Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gesellschaft und deren Kultur erfährt, erhält sich durch die Generation hindurch nicht als seine Sache der phylogenetischen Evolution, sondern der Sozialisation und Überlieferung.“⁴⁰

Ezek kialakult hagyományok, viselkedési módok, egy közösséget és a nyelvet is magába foglalják. A kultúra amivel azonosulunk, befolyásolja gondolkodásunkat, cselekvésünket illetve az értékrendünket. Jan Assmann két típusra bontja a kollektív emlékezetet: kommunikatív és kulturális emlékezetre. Könyvében azt írja, hogy „a kommunikatív emlékezet a közelmúltra vonatkozó emléket öleli fel.“⁴¹ Ezek olyan emlékek amik a hétköznapi kommunikációra terjednek ki. A szerepek a kommunikációs partnereknél felcserélhetőek, hol beszélő, hol pedig hallgató szerepet töltenek be. A kulturális emlékezetnek viszont megvannak a maga alappillérei, például sorsszerű, jelentős események a múltban. Assmann eképpen vélekedik a kulturális emlékezetről:

„A múlt itt szimbolikus alakzatokká alvad, ezekbe kapaszkodik az emlékezés. Az ősatyák története, a kivonulás, a pusztai vándorlás, a honfoglalás és a fogság mind-mind ilyen emlékezési alakzatok, amelyek liturgikus ünnepeken kerülnek megünneplésre, és bevilágítják a mindenkori jelent.“⁴²

Ebből az is következik, hogy a saját múltunkra, hagyományunkra, rituálékra emlékezve, egy közösség tagjaként emlékezünk vissza a történelem eseményeire és ezzel teret adunk a kollektív tudat megszilárdításához.

Továbbá Jan Assmann *A kulturális emlékezet* című könyvében megkülönbözteti az egyéni és a személyes identitást is. Az egyéni identitást az egyén önmagában alakítja ki, itt nincs szó külső befolyásolásról. A személyes identitást viszont a szociális élet részévé sorolja Assmann.⁴³ Emellett a kollektív identitást azonosítja a Mi-képünkkel,

⁴⁰ Assmann, Jan: *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität. In: Jan Assmann & Tonio Hölscher (Hrsg.): Kultur und Gedächtnis. Frankfurt am Main. Suhrkamp Verlag 1988, S. 9*

⁴¹ Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet: írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban; Atlantisz kiadó, Budapest, 2004 51. o.*

⁴² Assmann 53. o.

⁴³ Vö: Jan, Assmann: *A kulturális emlékezet: írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban; Atlantisz Verlag, Budapest, 2004 130-131. o.*

hiszen egy bizonyos csoport részévé válunk, akiknek szemléletével egyet tudunk érteni és Jan Assmann szerint azonosulni is tudunk velük.

„Kollektív identitáson, vagyis Mi-azonosságon azt a képet értjük, amelyet egy csoport önmagáról fest, s amellyel a tagok azonosulnak. A kollektív identitás azonosulás kérdése a részt vevő egyének részéről: „önmagában“ nem létezik, hanem mindig csak annyiban, amennyiben egyesek hitet tesznek mellette. Ereje attól függ, mennyire él elevenen a csoporttagok tudatában, mennyire képes motiválni a gondolkodásukat és a cselekvésüket.“⁴⁴

Astrid Erll egyetért Jan Assmannal azzal az elméletével, hogy a kommunikatív emlékezet a közel múlttal kapcsolatos emlékeket foglalja magában. Emellett azt is hangsúlyozza, hogy a könyvek, mint médiumok és a szerzőik mily módon tudják visszaadni olvasóiknak a traumatikus, megrázó múltbeli eseményeket. Erll szerint a kommunikatív emlékezetnek elsősorban a célja, hogy a valóban megtörtént múltbeli megrázó eseményeket a (I. II. Világháború, Holocaust) az irodalomban és a médiákban megjelenítsék és rögzítsék. Így ezek a múltbeli történések nem vesznek el és a mindennapokban is emlékezni fogunk rájuk. Az egyetértés mellett Erll kritikusan is szemléli Assmann eredményeit a kommunikatív és kulturális emlékezettel kapcsolatban, mivel szerinte nagyon sok megválaszolatlan kérdés merül fel ennek a két emlékezet fajtának kapcsán. Könyvében így választ keres a kérdésekre, hogy mit jelent ez a két fogalom a különböző nemzetek és társadalmak számára⁴⁵ Assmann kutatásait és feltevéseit alátámasztva Erll is megerősíti, hogy a kommunikatív emlékezet a szóbeli történetekre vonatkozik, a hétköznapi viselkedésekben és kommunikációban nyilvánul meg. A kommunikatív emlékezet tartalmát nap mint nap meg lehet változtatni, de a közös múlt mégis befolyásolja ezt a folyamatot.⁴⁶ Erll a kommunikatív emlékezet és az irodalom viszonyát a következőképpen magyarázza:

⁴⁴ Assmann: A kulturális emlékezet: írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban; Atlantisz Verlag, Budapest, 2004 131. o.

⁴⁵ Vö: Erll 126-127.o

⁴⁶ Vö: Erll 127. o

„Bedeutung als Medium des kommunikativen Gedächtnisses erlangt Literatur außerdem dort, wo sie traumatische Geschichtserfahrungen einer nahen Vergangenheit inszeniert, etwa Revolutionen (in Goethes Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten, 1795), Kriege (Joseph Hellers Catch 22, 1961) und Terror (Friedrich Christian Delius Triologie über den Deutschen Herbst, 1981-1992; sowie die überbordende Literatur zum 11. September).“⁴⁷

Erll azt vizsgálja, hogy a kommunikatív emlékezet akkor éri el az irodalmat médium formájában, ha azok egy nemzet életében történelmi traumákat jelenítenek meg. Ezzel szemben a kulturális emlékezet az elméleti tapasztalatokat tükrözi vissza és a médiák segítségével adják vissza a múlt korának az eseményeit. Az előbbi idézet kapcsán kijelenthetjük, hogy a média egy közös találkozási pont a két emlékezet között.

A médiumok hozzásegítenek minket ahhoz, hogy napról napra bővüljön a tudásunk a múltból és segít fenntartani egy nemzet kulturális és kommunikatív emlékezetét. Ezen kívül Astrid Erll és Ansgar Nünning a közös tanulmányukban azt fogalmazták meg, hogy egyéni emlékeket az irodalom segítségével tudjuk a legjobban elsajátítani.⁴⁸ Az irodalom és a médiumok befolyásolják és formálják gondolatainkat és személyiségünket, ezáltal a mi fantáziánk is bővül, így jobban meg tudjuk érteni és tovább is tudjuk adni a múlt történéseit.

2.2 Kollektív emlékezet és az emlékezeti helyek kapcsolata

A kollektív emlékezet tématerületéhez elengedhetetlen megemlíteni az emlékezési helyeket. Az emlékezési helyek adják vissza sok esetben a kollektív emlékezet fontosságát a múltban. Erre Pierre Nora francia származású történész írásaiban bővebben kitér és hozzá köthetjük eredetileg az emlékezési helyek fogalmát. Nora a *Les lieux de mémoire* könyvét a 20. század végén írta. Nora pontosabban abból indul ki, hogy a kollektív emlékezet gyakran egy bizonyos hellyel köthető össze. Szerinte minden egyes helyen egy fontos esemény történt és a személyek közösen emlékeznek az átélt történésekre. Az emlékezési helyek segítségével tudják az

⁴⁷ Erll. 203.o.

⁴⁸ Vö: Erll, Astrid, Nünning, Ansgar: Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft. Berlin: Walter de Gruyter 2005, 165. o.

emberek a múltat és az eseményeket szubjektív módon észlelni és összekötni. A híres francia történész szerint az emlékezési helyek történelmi és szociális kapcsolódási pontok. Nora három emlékezési helyet különböztet meg: régiókat, városokat és épületeket.⁴⁹

Nora megállapította:

„Das Interesse an jenen Orten, an die sich das Gedächtnis lagert oder in die es sich zurückzieht, rührt von diesem besonderen Augenblick unserer Geschichte her. Wir erleben einen Augenblick des Übergangs, da das Bewußtsein [sic!] eines Bruchs mit der Vergangenheit einhergeht mit dem Gefühl eines Abreißens des Gedächtnisses, zugleich aber ein Augenblick, da dies Abreißen noch soviel Gedächtnis freisetzt, daß [sic!] sich die Frage nach dessen Verkörperung stellen läßt. Es gibt lieux de mémoire, weil es keine milieux de mémoire mehr gibt.“⁵⁰

Pierre Nora itt kijelentette, hogy az emlékeink mélyen bele vannak vésve az emlékezetünkbe. Ha mi egy emléket előhívunk, rögtön kinyitjuk az ajtót más emlékeknek, ami abban a pillanatban újra bevezeti a történelmet az életünkbe. Astrid Erll a könyvében arról számol be, hogy Pierre Nora historikusnak azért annyira jelentősek az emlékezési helyek, mert ő a kollektív emlékezet fogalmával nem ért egyet. Nora eltér az elődeitől a francia származású Maurice Halbwachstól és a német Aby Warburgtól, akik meg vannak győződve arról, hogy a kollektív emlékezet igenis létezik. Norának egyre inkább az emlékezési helyek helyettesítik be a számára egyre jobban eltűnő csoportos emlékezetet.⁵¹

Nora eképpen tesz különbséget a kulturális objektivizálásokra és az emlékezési helyek között:

„Am Anfang muß [sic!] es einen Willen geben, etwas im Gedächtnis festzuhalten. Gäbe man das Prinzip dieser Vorgängigkeit auf, würde man schnell von einer enggefaßten [sic!] Definition, die indes die größten

⁴⁹ Gábor Gyáni 72. o.

⁵⁰ Nora, Pierre: Zwischen Geschichte und Gedächtnis Fischer Taschenbuch Verlag. Frankfurt am Main, 1998 11.o.

⁵¹ Vö. Erll, Astrid: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. Stuttgart: Metzler Verlag 2005 23.o.

Potentialitäten enthält, zu einer möglichen, aber unscharfen Definition ableiten, die theoretisch jedes einer Erinnerung würdige Objekt einschlosse.“⁵²

Nora felismeri, hogyha hiányzik a szándék arra, hogy egy emléket megőrizzünk, akkor az emlékek helyei kizárólag történelemmé változnak. Az emlékezési helyeket azért tartja az elismert francia történész fontosnak és elengedhetetlennek, mert ezek állandóan tudnak változni, így a jelentésük is mindig újjászületik.⁵³ Ezenkívül összeköti az identitást az emlékekkel, mindkettőt egy kötelességnek tekinti a történész. Ezek alapján ahhoz, hogy a múlthoz, a társadalmunkhoz és magunkhoz hűek maradjunk, szükséges az egyéni és a kollektív tudat.⁵⁴ Így könnyebben szembe tudunk nézni a múltunk göröngyös útjával. Ugyanakkor a következő idézet arra is rámutat hogy Nora úgy véli, többnyire nem szabad akaratunkból cselekszünk illetve szerinte a származásunkba sincs sok beleszólásunk.

„Ich bin gehalten, das zu werden, was ich bin: ein Korse, ein Jude, ein Arbeiter, ein Algerier, ein Schwarzer. Auf dieser Ebene der Pflicht entsteht die entscheidende Verbindung zwischen dem Gedächtnis und der sozialen Identität.“⁵⁵

Az alábbi idézetben a francia történész felszínre hozza a gondolatait az egyéni emlékezet és a szociális identitásunk között. Úgy véli, akkor is ha kirekesztettek vagyunk a világban kötelességünk elfogadni azt, mert így leszünk azzá akik most vagyunk. Szerinte a sorsunkkal nem mehetünk szemben és írásaiban arra biztat minket, hogy emlékeinket őrizzük meg, még akkor is ha azok feltépik a múlt sebeit. Az emlékezési helyek témájával Pierre Nora történészen kívül még számtalan tudós és történész is foglalkozott. Egy párat közülük kiemelve: Jan és Aleida Assmann, Patrick Schmidt, Georg Simmel, Florin Zigrail és Gyáni Gábor. Florin Zigrail mindenekelőtt a csoportos és térbeli identitást vizsgálja. Bemutatja írásában, hogy a kollektív identitásnak a fő alkotóeleme a csoporthoz való

⁵² Nora 11.o.

⁵³ Vö. Nora 33.o.

⁵⁴ Vö: Nora, Pierre: Gedächtniskonjunktur In: Krzysztof Michalski (Hrsg.): Transit 22. Das Gedächtnis des Jahrhunderts Neue Kritik Verlag. Frankfurt am Main, 2001 18. O.

⁵⁵ Nora Gedächtniskonjunktur 27. o.

hozzátartozás politikai, történelmi, társadalmi és vallási területeken. Amiben megnyilvánulnak az összekapcsolódások egy konkrét hellyel illetve emléképpel.⁵⁶ Emellett Zigrai azt is kutatja, hogy a csoportos és az egyéni identitás szoros kapcsolatban áll egymással. Meggyőződése, hogy az idő és térbeli identitás is fontos szerepet játszik a kollektív illetve egyéni hovatartozáshoz.⁵⁷

3. A három magyar író és regényeinek a bemutatása

Az olvasó biztos kíváncsi arra, hogy a kollektív emlékezet témához, miért éppen a fent említett három regényt és íróit választottam. Számtalan olyan magyar regény létezik, amelyek visszaadják a magyar nemzet identitását és szerepvállalását a történelemben és összekötik a nemzetet a kollektív emlékezettel. Ilyen könyvek például Gárdonyi Géza kiemelkedő regénye az Egri Csillagok vagy Eötvös József 1847-ben megjelent Magyarország 1514-ben című könyve. Ez a két regény is fent volt a listámon, amikor a diplomamunkám témájához hozzáillő könyveket kerestem.

Ugyanakkor olyan műveket részesítettem előnyben, amelyekkel a magyar nemzet a mai napig azonosulni tud. A három általam kiválasztott könyv, mint nyelvezetükben, témájukban, érzelmi világukban nézetem szerint közelebb állhat a mai modern magyar felfogáshoz és a magyarok jelenlegi politikai álláspontjához. Ezek a könyvek és íróik lesznek a következő fejezetekben részletesen bemutatva.

3.1 Nádas Péter önéletrajza, művei és kritikák

Nádas Péter 1942-ben született Budapesten, elismert író és fényképész. Nádas az önéletrajzi vázlatában közvetlenül számol be arról, hogy zsidó családba született.

„Közlékenységem elemi örömével tudatom veled, hogy 1942. Október 14-én jöttem e világra [...] zsidó családból származom.”⁵⁸

⁵⁶ Vö: Zigrai Florin: Bemerkungen zur kollektiven und individuellen Identität im raum-zeitbezogenen Kontext. In: Csáky, Moritz/Stachel, Peter Hg.): Die Verortung von Gedächtnis Passagen Verlag, Wien 2001 52- 53. o.

⁵⁷ Vö: ugyanott

⁵⁸ György Baranyai; Gabriella Pécsi: Nádas Péter Bibliográfia 1961-1994. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1994 16-17. o.

Apja telefonműszerésként dolgozott, anyja gyári munkásnő volt. Miután édesanyja megszökteti apját a munkaszolgálatból hamis papírokkal Bácskába menekülnek. Ezután a szülei a kommunista párt tagjai lettek.⁵⁹ Az író először nyugodt majd keserű és szomorú hangvétellel meséli tovább, hogyan bántak elsősorban az apjával és velük amikor ő még gyerek volt. Szinte úgy adja vissza az eseményeket, mintha csak a közelmúltban történtek volna meg, nem pedig a gyerekkori élményeit elevenítené fel. Ezzel nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az olvasó jobban bele tudja magát élni a történetbe.

„Szüleim azonban nem csináltak karriert [...] apámat a munkástanács egyszerűen az utcára dobta, kituszkolták az épületből, s egy ismeretlen telefonáló azt javasolta, hogy sürgősen menjünk el hazulról, mert jönni fognak érte, összepakoltunk és mentünk. S néhány óra múlva, már távozásunk után, valóban megjelent egy kis fegyveres csoport. A következő napokat az utcán töltöm, és 1956 november 4-én, hajnalban, sírástól reszketve hallgatom az utcán bevonuló orosz tankok zúgásában Nagy Imre utolsó felhívását”.⁶⁰

Amikor Nádaszt és a családját ezek a megrázó dolgok érték, akkor édesanyja már nem élt, tizenévesen elveszíti szüleit, anyja 1955-ben a rák áldozata lett, 1958-ban édesapja pedig öngyilkos lett. Apja halála után fényképésznek tanul. 1961-ben fotóriporter gyakornokként helyezkedik el Budapesten.⁶¹ Egyrészt a gyerekkorában átélt események okozta trauma vezethetett el odáig, hogy életében többször követett el öngyilkosságot. Másrészt édesapja tragikus halála is okozhatta neki a törést, hogy életét eldobja. Egy biztos az írás segített neki abban, hogy túllépjen a múlt megrázó eseményein és valamelyest feldolgozza az évek alatt szerzett sérüléseket. Amit a következő idézetből egyértelműen ki is olvashatunk.

„Itt kell azt is megemlítenem, hogy magam sem tudom miért, de tizenkét éves koromban gondoltam először, hogy író legyek. [...] Nem tudom miért. De pontosan tudom dátumát is, mert egy estén, emlékszem még

⁵⁹ Vö: Baranyai; Pécsi 19. o.

⁶⁰ Baranyai; Pécsi 19-21. o.

⁶¹ Vö: Sándor Bazsányi: Nádas Péter. A bibliától a világló részletekig. Jelenkor kiadó, Budapest 2018 721. o.

az est fényeire is, írtam egy mesét, s érezve a pillanat saját magam számára való nagyszerűségét, odaírtam a dátumot, s a kéziratmegmaradt. A mese persze rossz. Mégis érdekes, hogy a tizenkét éves gyerek. És apám halála után ez az egyetlen elhatározás, vágy, sejtés, törekvés vagy készítés az, ami valamiként megment egy kamaszkori elmebajtól avagy éppen az öngyilkosságtól amit később többször megkísérlek majd.”⁶²

Nádas az írással újratерemti gondolatait, nem körvonalakban fogalmaz, hanem az olvasó tudtára akarja adni hajszálpontosan a történeteket. A könyveiben az események ide-oda ugrásával üzeni az olvasónak, hogy ő neki még van mondanivalója. A sorsával és a gyerekkorával egyre inkább kibékülő Nádas könyvében szemtanúi lehetünk egy végtelen tudatos és kimunkált műnek, amelyben a tragikus elemek, szokatlan határozott és karakán írói vélemény vegyül a lágy iróniával. A *Világló részletek* című könyve három éve jelent meg, mégis rövid időn belül elismerő kritikákat kapott, és nagyon érzékeny írónak is nevezték. A kritikák kereszttüzében a leggyakoribb ahogyan a *Világló részleteket* és az író egyaránt dicsérik a kritikusok. A következő idézetből is kiderül, hogy a kritikák legtöbbször pozitív kimenetelűek.

“Érzékeny és sűrű prózája minden szempontból az ellentéte az uralkodó zeitgeistnek: végtelenül pontos, többszörösen ellenőrzött, mélyen humánus, önreflexív, kritikus, bizonytalan, megértő, kíváncsi és európai”⁶³

Szemes Botond kritikájában ugyanúgy dicséri Nádas könyvét, mint Valuska Gábor, viszont Szemes mélyebben beleás Nádas mondanivalójába és kritikusabb szemmel figyeli a *Világló részletek* szerzőjének munkásságát:

“Miközben a látszat és a valóság egyszerre személyes és szakmai problémaként is megjelenő feszültsége csupán látszólag oldódik fel ebben a kétséget kizárólag nagyszabású és lehengerlő vállalkozásban.

⁶² Nádas bibliográfia 22. o.

⁶³ Valuska Gábor 2017. április 05

Online: https://konyves.blog.hu/2017/04/05/nadas_peter_megirta_magyarorszag_egyetlen_konyvet?layout=5&fbclid=IwAR3DLF_Z4wnAUjNYMcCNyVhDwK5qdY3baxPHfHk3e29YqiHBQUdHq7Rzpz0

Akármilyen lenyűgöző ismeretanyagot szerkeszt össze Nádas, szüntelenül megjelenik ennek töredezettsége és megbízhatatlansága is. Az adatok sokszor hiányosak, számuk véges, közülük több ellentmond egymásnak és az emlékezés folyamata is állandó torzítást jelent.”⁶⁴

Két évvel a két kötetes *Viágló részletek* című könyvének megjelenése után, megírta a 152 oldal terjedelmű *A szabadság tréningjei* című könyvét. Ami Nádas esetében feltűnhet az olvasónak, hogy a könyv nem éri el a 200 oldalt sem. De így is sikerült az írónak a régi témáit, mint például az *emlékképek, kultúra, politika, kritika, önelemzés, szabadság* egy új hangvételben közölni a magyar irodalom kedvelőivel. Legújabb könyve 2020-ban jelent meg *Arbor mundi* címmel. Nádas Pétert talán az állandó megújulása miatt kritikákban újfent dicsérik, negatív véleményt még nem találtam könyveiről. Görözdí Judit irodalomtörténész eképpen vélekedik róla legújabb könyve kapcsán:

„Talán nem túlzás azt állítani, hogy Nádas Péter esszéisztikája a kollektív önismeretet célozza. Nem okoskodni akar, sem elveket vagy szabályokat számonkérni, sőt állításokat sem tesz arról, mi jó vagy helyes, és véletlenül sem moralizál. Csupán reflexióra szólít fel, s kínál hozzá módszertant, témát, kiindulópontokat, megközelítéseket. Gondolkodik. Szemlélődik. Elemez.”

Nádas ugyanúgy elemez felnőttkorában, ahogyan a *Világló Részletekben* gyerekként elemezte a felnőtteket és gyermeki kíváncsisággal szemlélte a körülötte történő eseményeket. Nádas Péter gyerekkorában átélt traumáját könyveiben őszinte és olykor sokkoló, de végtelenül magával ragadó sorai között olvashatjuk ki.

3.2 Szép Ernő életpályájának bemutatása

1884-ben született Szép Ernő Huszton, akire számos kiemelkedő alkotásai miatt büszkén emlékezhet a magyar nemzet. A *Lila akác* című regénye 1919-ben jelent meg, az elgondolkodtató, romantikus regényből 1934-ben film is készült. Az *Emberszag* című regényében, ami 1945-ben jelent meg, nem fedezhetők fel szerelmi szálak,

⁶⁴ Szemes Botond: *Múlttechnikák*. Nádas Péter: *Világló Részletek* 2018
Online: <http://kulter.hu/2018/01/multtechnikak/>

mégis Szép Ernő az utánozhatatlan és kiemelkedő stílusával, amivel az olvasót bevonja a „mindennapjaiba” az egyszerre megdöbbenti és lenyűgözi az olvasóközönséget. Ezen kívül *Én így szerettem volna élni* című vers is a nevéhez fűződik, amelyben Szép feltárja őszinte és egyben álmódzó lelkivilágát. Mezőtúron az egyik tanára Kolozsvári Aladár fedezte fel a tehetségét, Kolozsvári segítette Szépet abban, hogy már 18 évesen megjelenhessen Első csokor címmel az első verses kötete. Érettségi nélkül Budapesten először újságíróként helyezkedett el⁶⁵ 1908-ban megalakult a Nyugat, aminek már indulásakor kiemelkedő alakja lett, 1910-ben a naponta megjelenő Est című újsághoz csatlakozott.⁶⁶

Szép Ernő az embertelen megaláztatást, ami a zsidó származása miatt érte, már 1918-ban a Lila Akác című regényében megírta. Megdöbbenti és elszomorítja, hogy miért kell egész életében zsidónak lennie és miért kell túrnie a mértéktelen megkülönböztetést a többi embertől, miért kell elviselnie a szégyenérzetet olyan „dolog” miatt amiről ő nem is tehet. Szépet annyira bántotta az elszigeteltség a „normális” emberektől, hogy már a mellbetegekhez kezdte magát hasonlítani, mint aki még mindig nem tudná feldolgozni a vele történt megrázó eseményeket, és ekkor még nem is tudhatta, hogy ez csak a kezdet. A sorsdöntő fordulat 1944-ben talált rá igazán, de már 1918-ban is zavarta és foglalkoztatta, hogy miért kell őt ennyire megbámulni az utcán, lenézni és kiközösíteni a társadalomból, csupán a vallása miatt. Amikor nyilvános helyen egyedül volt, akkor is csak az a gondolat marcangolta, hogy ő zsidó származású, és miért pont neki kell zsidónak lenni, amikor őt meg sem kérdezték, hogy ő személy szerint ki akar lenni, és melyik népcsoporthoz akar tartozni. Gyermeki rácsodálkozással és meg nem értettséggel boncolgatja hovatartozását, a gondolataiba felgyülemelő kérdésekre is választ keres.⁶⁷

„Zsidó, kimondtam úgy, hogy csak az ablaküveg hallotta, kimondtam, hogy elhiggyem, hogy tényleg van ilyen szó, s kezdtem egyáltalán nem érteni, mi ez: zsidó. Én zsidó vagyok? Hogyhogy zsidó vagyok? Mi az? Sárga vagyok én vagy zöld vagy kék vagy milyen? Éppen olyan testszín

⁶⁵ Online: <https://nyugat.oszk.hu/html/alkotok/szeperno.htm>

⁶⁶ Online: <https://irodalmijelen.hu/05242013-0956/szep-erno-magukfajtak-magunkfajtak-rol>

⁶⁷ Vö: Szép Ernő: Lila Akác, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1976 51-52. o.

vagyok, mint a magyarok. Kinek az ideája volt, hogy én itt zsidó legyek? Nekem bizony isten eszem ágában se volt, hogy zsidó leszek majd, ha megszületek. Itt várt a világon ez a buta meglepetés, mikor itt kiszálltam. Nekem itt zsidónak kell lenni? Miért? Én magamban, mikor nem gondolok erre, abszolúte nem vagyok zsidó, egy fiú vagyok, a szerelem a hazám, és az istenem a halál! És valaki rám néz, és az tudja, hogy én zsidó vagyok. Mintha ránéznék valakire, akiről tudjuk hogy az lopott egyszer! És nekem a szememmel ki kell tartanom ezt a vádat vagy ráfogást vagy elnézést vagy mi az, hogy az embert zsidónak veszik. És nekem úgy kell nézni, hogy igenis, rendben van, jól van, zsidó vagyok. Pedig én bennem ez egyáltalában nincs elintézve. Én az egész dologgal nem vagyok tisztában. Nem vagyok ebbe beleegyezve, se belenyugodva, csak ráhagyom, hogy zsidó vagyok, mit csináljak. [...] Sokszor úgy voltam vele, mintha az egész csak egy rossz vicc lenne, amit én ellenem találtak ki, hogy ilyen butaság miatt is szenvedjek. Egész életemben zsidó legyek! Tessék talán felosztani ezt, mint a katonaságot vagy mint egy közmunkát, mindenki szolgáljon, mondjuk, egy évet, mint zsidó, ha már okvetlenül kell a világon, hogy valaki zsidó is legyen, azonkívül, hogy ember.”⁶⁸

Eleinte egyszerű kérdéseknek látszódnak, amit Szép az idézetben megfogalmazott. Viszont ezekre a kérdésekre nem könnyű válaszolni, lehetséges, hogy nem is akart rá választ kapni, csak unta az önmarcangolást és a folytonos megbélyegzést. Ezért ki akarta deríteni, hogy miért néznek rá az emberek úgy, mintha tolvaj lenne vagy egy súlyos betegségben szenvedne. Először úgy tűnhet, mintha csak saját magát akarná elsősorban meggyőzni, hogy az ember identitása illetve származása nem sorolható a betegségekhez vagy a bűncselekményekhez, így nem is kell szenvednie, illetve megbűnhődnie. Mégis őt kéri számon, csak azért mert zsidó, amit Szép nehezen tud feldolgozni. Úgy érzi, mintha a társadalom nem értené meg őt, és ezt a tényt ő egyedül nem tudja megváltoztatni, tehetetlennek érzi magát. Azzal meg tudna elégedni, ha csak egy-két évet kellene zsidónak lennie, de azt nehezebben tudja elfogadni, hogy egész életében ezért bélyegezzék meg különösen azok az emberek, akiknek fogalmuk

⁶⁸ Ugyanott 51-52. o.

sincs arról, hogy ő ez idő alatt min megy keresztül. Még tanácsot is szívesen ad, arra az esetre, ha fel tudnák osztani a zsidóságot úgy hogy mindenki vegye ki a részét benne, mint például a katonaságnál vagy a közmunkánál. Erre az igazságosabb eljárásra az életében ilyen mértékben nem került sor, viszont vallása miatt átélt megpróbáltatásokról az *Emberszag* című könyvében számol be, ami a 4.1-es fejezetben kerül bemutatásra.

3.3 Péterfy Gergely munkásságának bemutatása

Péterfy Gergely 1966-ban született a kortárs irodalom egyik kiemelkedő alakja. 2014-ben megírta a legismertebb történelmi regényét, a *Kitömött Barbárt*, amiért egy évvel később Aegon művészeti díjat kapott. 2020-ban hangjátékot is készítettek a regényből.⁶⁹ Dédapja Áprily Lajos és nagyapja Jékely Zoltán írói tehetségét örökölte. Így nem tartozik a véletlenek közé, hogy elismert József Attila-díjas író, forgatókönyvíró, és tanított több magyar egyetemen is.⁷⁰ Péterfy egyik legismertebb regényei közé tartozik *A golyó, amely megölte Puskit*, ami 2019-ben jelent meg. Péterfy Gergely családja Erdélyből költöztek Budapestre. Gyerekkorában a magyar kultúra idegen volt a számára. Ez azt is megmagyarázza, miért foglalkozik ennyire mélyen az idegenség témájával, mint például a *Kitömött Barbár* című könyvében.

„Amúgy egy Magyarország nevű helyen élek, ami Pannonia, egy Ister nevű folyó partján, amit itt Dunának hívnak, de amúgy Danubius. Hálát érzek, amiért idegen lehetek. Nem nagyon értem ezt a nyelvet, amin írok, ezért aztán nagyon érdekel.”⁷¹

Ebben az idézetben kiderül, hogy az író hálás, amiért idegen lehet Magyarországon. Sok esetben nehéz az embernek megbirkóznia azzal, ha egy idegen országban él. Péterfy esetében Magyarország nem teljes mértékben idegen ország, hiszen az anyanyelve magyar, magyarul ír és gondolkodik, mégis idegennek és kívülállónak érezte magát Magyarországon. Ez az ellentmondás és kettősség teszi izgalmassá írása mondanivalóját, ahogy kifejezi gondolatát és véleményét a múlt és a jelen társadalmának pesszimizmusáról és kapcsolatáról. A magyar nemzeti identitással

⁶⁹ Vö: Online: <https://gergelypeterfy.com/2020/05/06/kitomott-barbar-hangjatek/>

⁷⁰ Vö: Online <https://radnoti.reblog.hu/peterfy-gergely-a-rendszervaltasrol>

⁷¹ https://hvg.hu/360/20191124_Fotze_es_pussy

sokat foglalkozó író meg van győződve arról, hogy a magyar emberek nem minden esetben örülnek egymás sikereinek, véleménye szerint a negatív hozzáállásukkal egyre jobban tönkreteszik az emberi értékeket. Műveiben gyakran elemzi Magyarországot és a benne élő embereket. Péterfy Gergely nem torpan meg attól, hogy érzékeny témákat feszegessen és nem fordít hátat annak sem, hogy kritikus véleményét a mai társadalommal szemben kinyilvánítsa. Meglátásom szerint ez az egyik különleges érték az írásaiban, hogy a régi korokat és annak negatívan gondolkodó társadalmát szembe meri állítani a mai magyar nemzet értékrendjével. Róla írt kritikák is azt sugallják, hogy az irodalom szakértők többnyire egyetértenek Péterfy Gergely nem mindennapi, mindeközben magával ragadó stílusával. Krisztián Renáta írásában eképpen fogalmazta meg a kortárs íróról való véleményét:

“Péterfy nagyszerűen ragadja meg a korabeli magyar ember mentalitását, az általa festett képben még ma is felfedezhetjük magunkat.”⁷²

Krisztián Renáta egyetért Péterfy szabad stílusával, ahogy az író a magyar nemzet múlt és jelen összefonódását a könyveiben olykor kritikus hangnemben megjeleníti. A Kutatásaim során arra lettem figyelmes, hogy Péterfy Gergely *Kitömött Barbár* című regénye megosztotta a kritikusok véleményét és negatív kritikát is kapott. Petrus Szabolcs keményebb hangvételű kritikát fogalmaz meg, amelyben azt állítja, hogy Péterfy nem fogalmaz eléggé egyértelműen, így az olvasót összezavarhatja a konkretizáció hiánya, amit a következő idézetből ki is olvashatunk:

„Nagyszerű ötlet, embert próbáló kutatómunka állhat mögötte, ezért igazán nagy kár, hogy a kivitelezés csak közepes. A *Kazinczy* és *Soliman* sorsa közötti hasonlóságot értjük, és narrátorunk a kettejük szoros barátságát is minduntalan hangsúlyozza, arról azonban alig tudunk meg valamit, hogy jött létre, és miben állt ez a barátság. Még nagyobb probléma a sok sebből vérző narráció. A könyv első fejezetében még az sem világos, ki mesél. De részben még az is kérdés, kiről! *Kazinczy Ferencé* mellett ugyanis rendszeresen bukkan fel az uralkodó, *I. Ferenc* neve. Druszák voltak, így zavaró, ha a szövegben

⁷² Krisztián Renáta: *Barbárok?* 2015 Online: <http://tiszatajonline.hu/?p=81692>

mind a ketten csak, mint „Ferenc” szerepelnek. Olvasó legyen a talpán, aki követni tudja, mikor, kiről van szó, különösen az első oldalakon, amikor még arra koncentrálnunk, hogy belerázódjunk írónk stílusába, szokjuk a regény hangulatát.”⁷³

Nem teljesen értek egyet az idézetben előforduló kritikákkal. Meggyőződésem szerint a narráció precíz, kimunkált, az író nem hagyja az olvasóközönségét cserben, sorra megteremti az olvasás szépségét és örömét, amelyben az olvasók saját maguk sorról sorra fedezhetik fel a történet sokszínűségét és a mondanivalója mélységét.

3.4 Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman bemutatása

A diplomamunkában elengedhetetlen Péterfy Gergely író mellett, Péterfy két főhősének életét is megemlíteni. Az író a *Kitömött Barbár* című könyvében részletesen beszámol mind Angelo, mind Kazinczy történetéről, kialakuló barátságukról, ellentétükről, és arról, mi segítette őket átvészelni a folytonos megaláztatást. Péterfy könyvében azt is sejteti, hogy mindketten meghaladták kortársuk intelligenciáját és tudásukkal kiemelkedtek a 18.században.

Kazinczy Ferenc 1759-ben született, a magyar nyelvújítás egyik kiemelkedő alakja és megteremtője. A felvilágosodás eszméi mélyen befolyásolták politikai szemléletét. Harcolt a demokratikus jogok megszerzéséért és az irodalmi élet jobbá tételéért.

Gwendolyn Fischer „Ungarischer Freundesbrief”⁷⁴ című kiadványában bővebben olvashatunk Kazinczy élete és a nyelvújítás mellett még politikai nézetéről is.

„Er beteiligte sich in der Jakobiner-Bewegung gegen die absolutistischen Bestrebungen von Franz I. (Ende des XVIII. Jahrhundert). Dafür wurde er zum Tode verurteilt, das Urteil wurde jedoch in eine Haftstrafe

⁷³ Petrus Szabolcs: Péterfy Gergely-Kitömött Barbár. Kazinczy Ferenc élete, avagy nemzetünk nagyságainak tipikus sorsa 2016

Online: https://konyvtacsko.blog.hu/2016/04/15/peterfy_gergely_kitomott_barbar

⁷⁴ Vö: Gwendolyn Fischer: Ungarischer Freundesrundbrief 2014. Berichte über die Arbeit der Christengemeinschaft in Ungarn Online: <http://akeresztenykozossege.org/sites/akeresztenykozossege.org/files/FREUNDES Rundbrief%202014.pdf>

umgewandelt, und so verbrachte er 6 Jahre in verschiedenen Burgen in Gefangenschaft, bis er 1801 freikam.“⁷⁵

Ahogy az idéztből is kiolvashatjuk, Kazinczy részt vett a magyar jakobinus függetlenségi mozgalomban, ami az I. Ferenc uralkodó korlátlan hatalomra jutása ellen irányult. Ezért halálra ítélték, majd börtönbüntetésre módosították, így 1801-ben szabadulhatott a fogságából. A börtönben is fejlesztette önmagát sokat olvasott, alkotott, műveket fordított le idegen nyelvekről. Eközben anyagilag csődbe ment, a családja egy része elidegenedett tőle. 45 évesen vette feleségül Török Sophie-t, akivel Széphalomra költöztek. Kazinczy támogatta a neoklasszicista stílust, több nyelven beszélt de a legfontosabbnak mégis a magyar nyelv ápolását tartotta. Kazinczy a magyar értelmiséghez tartozott, már abban az időben társaival rájött arra, hogy Magyarország a többi nyugati országhoz képest gazdaságilag, politikailag és kulturálisan le van maradva. 1788-ban kortársaival elindította az első magyar irodalmi magazint.⁷⁶

Angelo Soliman körülbelül 1721-ben egy afrikai hercegi családba született, pontos születési évét a tudósok a mai napig kutatják. Születésekor Mmadi-Make nevet kapta és az uralkodó család a Magni Famori nevet viselte. Gyerekkorában élvezhette a hercegi cím előnyeit és azzal járó kiváltságos tevékenységek gyakorlását. Kiváló eredményeket ért el írászatban, és gyerekkorában a zene kedvelővé vált.⁷⁷

Wilhelm A. Bauer, Angelo Soliman, *der hochfürstliche Mohr* című könyvében részletesen beszámol Soliman gyerekkoráról és arról, miként lett családja a népcsoportok közötti háborúk áldozata.

„Autoren, die ihre Reise veröffentlicht haben, erzählen von fortgesetzten Kriegen zwischen den afrikanischen Stämmen, deren Zweck bald Rache oder Raub, bald die schmachlichste Form von Habsucht ist, indem der

⁷⁵Online:

<http://akeresztenykozosse.org/sites/akeresztenykozosse.org/files/FREUNDESRUNDBRIEF%202014.pdf> 9. o.

⁷⁶ Ugyanott

⁷⁷ Vö: Wilhelm A. BAUER, Angelo Soliman, der hochfürstliche Mohr. Ein exotisches Kapitel Alt-Wien. Hg. u. eingel. von Monika Firla-Forkl. Ost Verlag Berlin 1993, Die Erstausgabe desselben Titels erschien 1922 in Wien. 29. o.

Sieger die Gefangenen auf den nächsten Sklavenmarkt führt, um sie an die Weißen zu verkaufen“⁷⁸

A törzsi háborúnak az lett a következménye, hogy Solimant rabszolgaként Európába vitték. Élete során több hercegi családnál volt lakáj, Lobkowitz hercegnél töltötte Bécsben élete nagy részét. 1783-ban csatlakozott a szabadkőműves páholyhoz, ahol többek között megismerkedhetett Bécs elit társaságával.⁷⁹ A 19.századtól kezdve több legenda is terjedt el azzal kapcsolatban, hogy mit csináltak pontosan Angelo Soliman testével a halála után. Gustav Brabbée a következőket állítja: Angelo Soliman halála után lehúzták a bőrét és kegyetlen módon egy fafigurára helyezték. Ötvenkét évvel később a fadarab elégett Soliman bőrével együtt.⁸⁰ Fitzinger a kutatásaiból a következőket állapította meg: Solimant 1796-ban megütötte a guta és halála után közvetlenül a császár kérésére gipszet csináltak belőle.

„Angelo ist vom Schlag getroffen worden und vermutlich sehr bald darnach, [sic!] wenn nicht überhaupt auf der Stelle gestorben. Bildhauer Thaller war aber schon wenige Stunden nach Angelos Tode in seiner Wohnung und verfertigte dort einen Gypsabguss.“⁸¹

Lánya, Josepha kérése az volt, hogy apját méltó módon temessék el. Ezt a kérést Ausztriában nem vették figyelembe, Angelo Soliman testét állatok mellé Bécsben a Természettudományi Múzeumban állították ki.⁸² Nem volt elég, hogy Solimant gyerekkorában eltaszították családjától és megszokott környezetétől. Egész életében bőrszíne, kultúrája, eltérő értékrendje miatt atrocitások érték. Mindemellett megkülönböztetések, megbélygzések és megpróbáltatások sorát kellett elviselnie. Ezek mellett halála után is embertelen módon viselkedtek vele és családja beleegyezése nélkül egy múzeumban dísz tárgyként állították ki.

⁷⁸ Wilhelm A. BAUER, Angelo Soliman, der hochfürstliche Mohr. Ein exotisches Kapitel Alt-Wien. Hg. u. eingel. von Monika Firla-Forkl. Ost Verlag Berlin 1993, Die Erstausgabe desselben Titels erschien 1922 in Wien 30. o.

⁷⁹ Vö: Bauer 63. o.

⁸⁰ Vö: Bauer 82. o.

⁸¹ Bauer 84. o.

⁸² Vö: Bauer 87-90. o.

4. Világló részletek bemutatása

2017-ben jelent meg Nádas Péter *Világló részletek* című könyve. Ez az alkotása nem az egyetlen mű, amiben az író a saját és családja emlékeiről ír. Nádas 1977-ben már megírta az *Egy családragény vége* című könyvét. Ez a könyv 1991-ben több nemzetközi díjat is kapott, amiben már itt is a családjáról és a számára fontos helyekről, és történelmi eseményekről ír. A *Világló részletek* című könyv egy emlékirat is egyben, amely a magyar kortárs irodalom egyik legkiemelkedőbb alkotásának számít. Azért választottam a diplomamunkámban ezt a könyvet, mert Nádas Péter nemcsak személyes emlékezeti helyeket és történelmi eseményeket ábrázol a Világló részletekben. Ezek mellett a kollektív emlékezet is megjelenik a könyvben, amiről a következő fejezetben fogok részletesebben beszámolni. A könyv címe már sejteti, hogy részletesen fogja a történeteket elmesélni. Valamint a cím arra is utal, hogy a különböző emlékképek mennyire világítanak a fejében, azaz mennyire élénken élnek az emlékek a tudatában. Nádas könyvének középpontjában az emlékek, gyerekkora traumatikus élményei, valamint Magyarország közelmúltja áll. A Világló részletek magába foglalja az író és a családja legféltettebb titkait. Nádas jellegzetes és egyedülálló nyelvhasználatával és apró részletességgel tükrözi vissza a személyes és történelmi eseményeket a 20. századból. A történet jelentős része Budapesten játszódik, ahol az író maga is felnőtt. A magyar főváros mellett több várost is megemlít, amelyek befolyásolták az író és családja életét és egyéni és kollektív emlékeket is hordoznak. Mindenekelőtt mégis Budapest helyszíneit helyezi előtérbe, és a magyar főváros ezer arcát is bemutatja olvasóinak. A főszereplő és az elbeszélő egyben Nádas Péter, aki az emlékképei alapján mesél a gyerekkoráról, családi eseményekről, felnőtté válásáról, és politikai nézeteiről. A valóságot nyílt és nyers őszinteséggel és a dolgok pontos megnevezésével ábrázolja. Az írónak fontos, hogy valós tartalmak kerüljenek nyilvánosságra a családja és az ő életével kapcsolatban. Valamint a történelmi adatoknak is alaposan utánajárt, ezt maga a szerző fontosnak tartotta megemlíteni és nyilvánosságra hozni:

“ [...] azon vagyok, hogy memoárjaimban ellenőrzött adatokat közöljek, ne legyen dokumentálatlan adat ebben a könyvben, s mielőtt meghalnék,

elválasszuk egymástól a látszatot a valóságtól, a realitást a fantáziától.”⁸³

A szerző monumentális könyvében a gyerekkora meghatározó pillanatai mellett, jelentős társadalmi, szociális és politikai kérdéseket vizsgál és lépésről lépésre adja a fejében megszületett eredményeket bizonyos témákról az olvasó tudtára. A két kötetes műből az is kiderül, hogy az írónak mély kötődései voltak a kommunista rendszerhez, hiszen számtalanszor számot adott arról, hogy a szülei kommunisták voltak. Nádas Gerő Ernőt a kommunista rendszer egyik vezető személyiségét többször is megemlíti a könyvében. Nádas előtt még gyerekkorában sem volt titok, hogy a kommunista párt mit művel a családjával. A következő idézetből kiderül, hogy az író mennyire aprólékosan számol be arról, ahogyan az apjával és más emberekkel bántak. Rávilágít arra, hogy többnyire tisztességtelenül és behódoló módszerekkel próbálta a kommunista pártszervezet az átlag embereket maguk mellé állítani:

“Az a benyomásom, hogy a feljegyzést Gerő kérésére apám készítette, azt mondanám, hogy ebben az időszakban nem készíthette más. A levéltári iratok különben is egyértelművé teszik, hogy a Jóvátételi Hivataltól Gerő vitte át apánkat a Közlekedésügyi Minisztériumba. [...] Gerőnek ebben a fölösleges és értelmetlen átszervezési lázban személyekre lehetett szüksége, sakkfigurákra, akikkel más személyeket lecserélhet, kiüthet, s akikkel a lecserélhetetlen figuráknak is mattot adhat. Apánkat bizonyára valakinek a helyére szánta, és dokumentálhatón tovább kívánta volna tolni egy olyan hivatali helyre, ahol a kinevezés miniszterelnöki kompetenciának számított, de valami közbejöhett, nem tudom mi, s egy nagyobb átszervezési árhullám aztán nemsokára magát Gerőt is tovasodorta.”⁸⁴

Ebből az idézetből tisztán kiolvashatjuk, hogy Gerőnek az volt a szándéka, hogy ő jöjjön ki minden ügyből győztesen. Ennek érdekében az embereket bábuknak használta, átgázolt az embereken, bárkiről volt is szó. Így Nádas apja is csak egy szerepet játszott, akit a múlt században beszipantott a politika hatalma.

⁸³ Artzt Tímea: Világlo elmeélek- az emlékezés analízise 2018

Online: <https://www.kortaronline.hu/aktual/irodalom-nadas-vilaglo-reszletek.html>

⁸⁴ Nádas II. kötet 385-386. o.

Nádas a társadalmi és politikai kérdéseket mégis más szemmel nézi, mint a szülei. Feltevésem az, hogy azért nem követte a szülei politikai törekvéseit, mert látta rajtuk mennyire felemészti őket ez a rendszer. Továbbá a könyvében többször is megnyilvánul, hogy meg is kérdőjelezi a politikában lezajló törekvéseket és történéseket a 20. században, főleg a szovjetektől átvett kommunista rendszert. Nádas nyers őszintesége a Világló részletek utolsó soraiban is megnyilvánul:

„Azóta nem csak az önkényuralmat gyűlölöm, de a reszpublika és a demokrácia gyengeségei, olcsó színjátékai és önveszélyes elfogultságai láttán sem tudom elfordítani a fejem. Nagyon sajnálom.”⁸⁵

Ebből az idézetből is megfigyelhetjük, hogy Nádas nem tudja és nem is akarja véka alá rejteni a gondolatait a politikával kapcsolatban. Az utolsó két szó a *nagyon sajnálom*, már-már ironikus hangvételű. Azt is lehet értelmezni alatta, hogy sajnálja, azt ahogyan a diktatórikus rendszert nem tudja elfogadni és megszeretni.

4.1 Az Emberszag című könyv elemzése

A múlt feldolgozásának a témája és az identitás érintettsége meg nem szűnő jelenség a mindennapjainkban. A holokauszt irodalomban az írók sok esetben elhallgatják a velük megtörtént eseményeket illetve nehezen adják a feldolgozhatatlant az olvasó tudtára. Szép Ernő esetében a visszaemlékezés nem jelent problémát, amit 1944-ben zsidó származása miatt élt át, azt egy év múlva 1945-ben nyugodt hangvétellel közli az olvasóival.

Olykor éri az embert előítélet identitása, vallása, vagy nemzetisége miatt, amit szorongás, magyarázkodás vagy esetleg szégyen követhet. Szép Ernő könyvében bölcs nyugalommal ír az éhezésről, kirekesztettségéről, bizonytalanságról, hátrányos megkülönböztetésről, meg nem értettségéről. Az író néha humorral is elnyomja a múlt kegyetlen történéseit, amit saját bőrén tapasztalt meg. A regény kezdetén alaposan leírja, hogyan kellett honfitársaival külső nyomásra elhagyniuk a pozsonyi út csillagos házát és hogyan élte meg velük, hogy kényszermunkára ítélték. Német nyomásra, Horthy Miklós kormányzó átadta a nyilaskeresztes pártnak 1944

⁸⁵ Nádas II. kötet 596. o.

október 15.-én Szálasi Ferenc vezetésével a hatalmat.⁸⁶ Szép Ernő a regénye első oldalain arról számol be, hogy 5 nappal a hatalom átvétel után a nyilas katonák hogyan gyakorolták az újonnan megkapott hatalmukat, a zsidó származású férfiak pedig ott álltak érthetetlenül, tehetetlenül és tanácstalanul, amiért a sorsukat rábízták a nyilas kormányra, ami ellen semmit sem tehettek.

„Mi lehet ez? Kik lövöldöznek egymásra és miér [sic!]? Négy óra tájba feljött T. úr a kapu alól, lehangoltan; azt mondja érthetetlen, a rádión legalább fertályórája katonai indulókat hallani. Itt valami nincs rendben. De, sajnos, már rendbe volt minden, a németek az ezeresztendő Magyarországot rábízták Szálasira. Avval kezdte a nyilas kormány, hogy megtiltotta, hogy a zsidók kimozduljanak a házból. És az összes védőleveleket, kormányzóit úgy, mint a külföldit, érvénytelennek jelentette ki. Minden zsidónak vissza kell varni a csillagot.”⁸⁷

Szép azt is visszaidézi az olvasóinak, hogyan kényszerítették a nyilasok őket arra, hogy velük menjenek az „idegenbe”⁸⁸. Október 20-án reggel az összes zsidó származású férfinak korhatár nélkül fel kellett sorakoznia a pozsonyi úti ház elé. Szép először azt írja le, hogy milyen barbár módon viselkedtek a ház lakóival a nyilasok. Majd nyugodt hangvétellel és hosszasan emlékeibe kapaszkodva mesél az 1944-es megrázó eseményeiről, attól kezdve hogyan szállták meg Magyarországot a németek, milyen körülmények között kellett elhagynia 33 év után a Margit szigetét és hogyan vitte el az idős férfiakat munkaszolgálatra a magyar nyilas mozgalom.

A menetelés közben a nyilasok sorra elszedték az idős férfiaktól a pénzüket és értéktárgyaikat. Aki ellenkezett azt azonnal lelőtték.⁸⁹ Viszont még ennél kevesebb is elég volt ahhoz, hogy a nyilasok erőszakot alkalmazzanak a zsidó férfiakkal szemben. Egy férfit azért megöltek, mert betegsége miatt elvesztette eszméletét, és nem tért magához. Ahelyett, hogy orvost hívtak volna, vagy próbálták volna az életét megmenteni, ehelyett a nyilas tizedes inkább az embertelen bánásmódot alkalmazta.

⁸⁶ Krisztián Ungváry: Kik azok a nyilasok? Beszélő folyóirat évfolyam 8. 2003 Online unter: beszelo.c3.hu/cikkek/kik-azok-a-nyilasok

⁸⁷ Szép Emberszag 52. o.

⁸⁸ Vö: Emberszag 10. o.

⁸⁹ Vö: Szép Emberszag 110. o.

„Egypár perc múlva halljuk a mögöttünk járó sorból, hogy hetvenéves ember volt, akit lelőttek, súlyos cukorbeteg. Valami Máv főtanácsos. Elájult, nem tudták magához téríteni. A tizedes, miután két golyót beléeresztett, lerugdalta az úttestről. Hallgattunk. Így tűnik el most egy élet, se gyászjelentés, se koszorús üveghintó, se papnak a kenetes beszéde, se családtagok gyászban, se jó cimborák, akik göröngyöt vetnek le a koporsóra.“⁹⁰

A megpróbáltatások, az elszigeteltség a társadalomtól Veresegyházán sem értek véget. Sőt akkor kezdődött el igazán. Sáncot kellett ásniuk, az első napon még ebédet sem kaptak, azután is csak avas szalonnát és kenyeret.⁹¹ Úgyhogy bele kellett törődniük, hogy éhesen, fáradtan és kiszolgáltatottan kell végrehajtaniuk a kényszermunkát. Viszont Szépet annyira megdöbbentette, hogy még egy halk szó miatt is kapott a fejére, pedig csak egy társán szeretett volna segíteni. Szép így emlékszik vissza a megrázó számára mégis mulatságos történetre.

„Szembe velem lapátolt egy vézna kis öreg, erőlködött nagyon, szaporán szedegette a földet. Odaszóltam, elég halkán:

-Öregem, lassabban egy kicsit, így hamar kimerül.

-Dumálsz? Dumálsz? – és a fejemre húznak hátulról. Kalapba voltam, a bot el is csúszhatott, nem fáj, higgyék el. Vékony, szőke gyerek vágott rám, ez nagyon szeret hatalmaskodni, láttam már tegnap. Más volt a baj, nem amit kaptam: olyan komikus volt, hogy hatvanéves koromba fejbe vág ez a buta fiú, nagy kínomba került, hogy el ne nevessem magam. Képzeljék, ha ott kifut a nevetés a számon.“⁹²

Nem is az zavarta az író, hogy oktanul bántották, hanem annak következménye járt a fejében, ha netán véletlenül a komikus helyzet miatt elneveti magát. Bármilyen megszégyenítés érte őket csupán a származásuk miatt. Szép a regényben a saját és társai traumáját elnyomva empatikus gondolkodásával és az örökös nyugalomával döbbenti meg az olvasót. A honfitársával történő beszélgetés során kitűnik a sorok

⁹⁰ Szép Emberszag 87.o.

⁹¹ Vö: Emberszag 119. o.

⁹² Szép Emberszag 125. o.

között, hogy Szép az egyetlen, aki nem ró fel semmit azoknak akik megkeserítették a mindennapjaikat.

„A professzor avval [sic!] intézi el a németeket, azt mondja, legnagyobb bűnük, hogy a cigarettájukat nem lehet elszíni, se a levesüket megenni, hogy még a feketekávé is ízetlenné tudják varázsolni.

Magam a németben is a kivételt keresem, az ártatlant“⁹³

Ezt a mondatot többféleképpen is meg lehet magyarázni. Egyrészt sugallhatja azt az író, hogy a német katonák is parancsot teljesítettek, így ők is áldozattá váltak, ez megmagyarázná azt miért nem haragszik rájuk, sőt a nyilasfiúkat sem veti meg, akik idős emberekkel barbár módon viselkedtek. Másrészt lehet ez egy ironikus mondat, talán csak a saját magát akarta megnyugtatni ezzel is leplezi a regényben néha fel-fel bukkanó félelmeit.

„Nekünk zsidóknak fő szenvedésünk a kiszolgáltatottság volt, és fő félelmünk a deportálás. Ahhoz képest kismiska a bombahalál. Itt is, úgy mint a Thököly úton, bombázás alatt, föl-fölmentem az udvarba cigarettázni.“⁹⁴

A kiszolgáltatottság mellett a bizonytalanság és a nyugtalanság zavarta meg mindennapjaikat. Nem tudhatták, hogy nem hurcolják el őket egyik napról a másikra egy számukra idegen országba, teljesen idegen légkörben, ahol teljesen magukra maradtak, de ott már az ember akarata sem segít, mert büntetlenül bármit megcsinálhatnak velük.

4.2 **Kitömött Barbár című könyv értelmezése**

Ahogy Szép Ernő könyvében rátaláltunk az idegenség fogalmára, Péterfy Gergely a Kitömött Barbár című könyvében több módon szemlélteti az idegenség témáját. A felvilágosodás korában a kirekesztéssel, kiszolgáltatottsággal és a meg nem értettséggel Angelo Soliman mellett Kazinczy Ferencnek is meg kellett birkóznia.

⁹³ Szép 163. o.

⁹⁴ Szép 15-16. o.

Kazinczy felesége egyes szám első személyben mesél arról, mennyire érezte magát Kazinczy idegennek a saját hazájában és hogyan vívta meg belső harcait. Emellett a könyv lapjain keresztül abba is betekintést nyerhetünk, hogyan lett a bőrszíne miatt közösségekből kitagadó Angelo Soliman és nemcsak külföldön, hanem a hazájában meg nem értett Kazinczy Ferenc elválaszthatatlan barátok.

Felmerülhet a kérdés, miért olyan fontos Soliman és Kazinczy barátságáról olvasni? Miért olyan különleges az ő barátságuk? Kazinczy és Soliman esetében két eltérő kultúra találkozik, életkoruk sem egyezik, sőt még nem is ugyanarra a kontinensre születtek. Ennek ellenére mégis mintha lenne bennük valami közös. A kitaszítottság a társadalomból és a meg nem értettség játszhat itt nagy szerepet. Az előítéletek megbélyegzik az embert és könnyen skatulyába helyezik, amiből nehéz kimászni. Soliman és Kazinczy korában talán még nehezebb volt a sztereotípiákat megérteni és legyőzni és a megpróbáltatásokkal szembenézni, mint a mai társadalomban.

A barbár szó meghatározó elem a műben és a könyv tartalmát és mondanivalóját teljes mértékben meghatározza. A regény elolvasása előtt könnyelműen kijelenthetnénk hogy Angelo a kitömött barbár, mert őt valóban kitömték, aminek a valóságtartalmát már a cím is sejteti. Ugyanakkor Péterfy a könyvében konkrét példával szemlélteti, hogy itt ennél többről van szó. Kazinczyt már gyerekkorában érték atrocitások „mássága” miatt. Amikor édesapjával Bécs utcáin magyar viseletben járt, az ott élők fellökték és barbárnak nevezték őket, csupán a bécsi nép számára különös öltözkük miatt.⁹⁵

Péterfy Gergely a Kitömött Barbárban valóságghűen ábrázolja a Bécs utcáin megtörtént megszégyenítést.

„Ferenc, látva a bajt, ösztönösen az apja után kapott, hogy megtartsa, amire persze a súlyviszonyok miatt nem volt esély: a hanyatt eső apa magával rántotta a fiút, és sőt heverték a Graben közepén egymáson egyforma ruhában, rémülten pislogva. Kitört körülöttük a röhögés, amit az apa már nem tűrhetett tétlenül. Tajtékozva ugrott talpra, és a tömegben a bűnöst kereste. [...] Az apja tehetetlen dühében felordított, erre még hangosabban, még fesztelenebbül tört ki körülöttük a nevetés. Barbár magyarok!, vetette

⁹⁵ Vö: Kitömött Barbár 236-237. o.

oda a tűzfoltos arcú, a kék köpenyes pedig egy jól irányzott köpéssel telibe találta a fiú csizmáját. Majd elégedetten odébb álltak.“⁹⁶

Kazinczyt sokáig felzaklatták a gyerekkorából feltörő emlékképei és mélyen zavarták, hogy megvetik, kinevetik és megalázzák úgy, hogy mindeközben védtelennek érzi magát és kialakuló helyzetén sem tud egykönnyen változtatni. Mindemellett a következő idézetben az is kiderül, hogy a nyelvújítónk saját magát is idegennek és barbárnak tartotta a társadalomban, és úgy vélekedett, hogy először a saját magáról alkotott önképén kell változtatnia.

„Ferenc ekkor határozta el, hogy azt az elviselhetetlen megalázottságot, amelyet az alacsonyabb rendűsége okoz, nem úgy fogja legyőzni, hogy külsőleg a németekhez hasonul, hanem azzal, hogy belülről szünteti meg azt az ürességet, amitől fogást találhat rajta a megvetés – hiszen épp a barbárság vádja azért érinthette olyan fájón, mert maga is saját barbárságától rettegett a legjobban.“⁹⁷

A kitömött barbár című könyvben olvashatunk arról is, hogy Kazinczyt számtalanszor kínozták az a gondolat, hogy nem állja meg a helyét a magyar társadalomban és mindaz amit tesz a magyar nyelv jobbátételéért és fejlődéséért, olykor hiábavalónak érezte.⁹⁸ Péterfy hajszálpontosan bemutatja a regénye közepén, hogy Kazinczyt nem csak külföldön ítélték el, mert különbözik embertársaitól, hanem a saját családján belül is volt aki megvetette és még családjában és barátai körében is lejáratja. Kazinczy Ferenc nem azt az értékrendet képviselte amit öccse, ezért Dienes ott tett a testvérének keresztbe, ahol csak tudott, és folyton éreztette vele, hogy rossz szemmel nézi életvitelét. Folyamatosan felrótta neki múltja rosszabb szakaszát, és lépten-nyomon tudatta vele, hogy a családjában is kárát szenvedte a meg nem fontolt cselekedetei miatt.

„Dienest elöntötte a hideg verejték. Ez volt a legrosszabb, amitől csak tartott, hogy Ferenc megint a Török grófokkal áll össze, a vén aranycsinálóval és a boszorkány lányaival, akiktől oly sok gúnyolódást és csipkelődést kapott

⁹⁶ Kitömött Barbár 237. o.

⁹⁷ Péterfy 239. o.

⁹⁸ Vö: Kitömött Barbár 64-65. o.

annak idején, nem is beszélve a grófi sétapálcáról, amely a háta közepén csattant egyszer Budán, amikor apám rájött, hogy Ferencet rágalmazza. A gonosz kis ember gondoskodott tehát, hogy a kocsi az út harmadánál keréktörést szenvedjen. Koradélutánig rostokoltak, amíg előkerült néhány paraszt, estére lett csak új kerék. Fogadóban aludtak, ahol Dienes beborozva nekiesett Ferencnek, hogy vegye tudomásul, azok után, amit a családjával tett, nincsen joga önállószkodni, meg ide-oda flangálni, meg összevissza olvasni mindenféle istenverte nyelven, meg könyveket rendelni drága pénzen, meg festményeket venni Bécsben, nem, ennek vége, mostantól rendes emberhez méltó életet fog élni, megházasodik, pocakot növeszt, szakállat ereszt, délutánonként a méhesben olvassa az Ònekek Ònekét, és legfeljebb a megyegyűlésbe jár el néha, de ott sem szólal fel.“⁹⁹

Ebből az idézetből is látszik, hogy Dienesnek határozott elképzelése volt arról, hogyan kellene Kazinczynak élnie. Viszont testvére nem riadt vissza Dienes túlzó arroganciájától, sőt szentül hitt benne, hogy az öccsét kizárólag a jó szándék vezérli. Viszont Kazinczy is tudta, hogy bőven vannak rosszakarói is. A regényből kiderül, hogy ő személy szerint hogyan bánná azokkal az emberekkel, akik ellene vannak, és akik az előítéletükkel és a megvetésükkel csak fájdalmat okoztak neki és családjának.

„Elvenni tőlük valami olyasmit, amiről nem is gondolták volna, hogy fegyverré válhat; elvenni tőlük a nyelvet, amelyen beszélnek, átalakítani, kicserélni, és leírni őket vele. Leírni a gyávaságuk, a műveletlenségük, a kapzsiságuk, leírni arcuk színét, reszkető kezüket, elakadó lélegzetüket, krákogó hangjukat, zavartan ugráló disznószemük tompa kis fényét.”¹⁰⁰

Ahogy Kazinczyt és Solimant már gyerekkorában érték sérelmek, Péterfy a könyvében arra is rávilágít, hogy Soliman kislányát Josephine-t is már óvodás korában megrázták azok a fájdalmas megkülönböztetések, amiket ilyen fiatalon meg kellett tapasztalnia.

„Ötéves volt, amikor először szembesült a megválaszolhatatlannal: zokogva jött haza az anyjába csimpaszkodva az Augartenből. A

⁹⁹ Kitömött Barbár 215. o.

¹⁰⁰ Péterfy 65. o.

zokogásból csak nagy sokára lehetett kihámozni, hogy a többi gyerek, akikkel játszott, azzal csúfolták, hogy az apja fekete.”¹⁰¹

A megkülönböztetést Angelo lányának ugyanúgy át kellett élnie már gyerekkorában, mint az apjának. Ugyanúgy igazságtalanul bántak vele a bőre színe miatt, ahogy Solimannal egész élete során. Ahogy a *Kitömött Barbárt* olvassuk, megfigyelhetjük, hogy Péterfy könyve oldalain egyre jobban bevonja az olvasóit a saját gondolatmenetébe, így nyomon tudjuk követni, hogy az író egyes témakörökről hogyan vélekedik. Továbbá az is kiderül, hogy az író egyenes úton kertelés nélkül közli az olvasóival, hogyan fosztották meg Kazinczyt és Solimant a 18. században az emberi méltóságuktól és hogyan akarták tőlük elvenni az emberi értékeket. A regény végén Péterfy még az idegen és a barbár szavakkal is játszik, ezzel érezteti, hogy a *Kitömött Barbár* főhősei jogosan érezhették magukat kitaszítottak a társadalomból.

„Angelo a bőre története volt, és ezt a történetet egyedül én ismertem teljes mélységében és minden ízében, ebbe a történetbe egyedül én voltam beavatva, ha használhatom ezt a szót erre az esetre is. A beavatottságom, amelyet szabadkőműves voltomnak tulajdonítottam, és amely büszkességgel töltött el, és azzal a tudattal, hogy a legjobbak között vagyok, ezen a ponton hamisnak bizonyult: amibe ő avatott bele, az volt a valódi beavatás és a valóban titkos társaság. Amikor a barbárt beavatta sorsába az idegen. Amikor az embert beavatta az emember. Bármilyen lelkes és beavatott barátai is voltak Bécsben, azt ami vele történt, csak egy barbár magyar érthette meg. Talán csak a barbár érti meg az idegent és az idegen a barbárt.”¹⁰²

Kazinczy arról mesél, hogy milyen kiváltságos dolognak érzi, hogy Soliman az élete történetének minden mozzanatáról tudhat, és ez a kiváltság annak tudható be, hogy Kazinczy maga is kitaszított volt a társadalomból, így barátja kellőképpen tudhatta, hogy benne megbízhat és talán még a felgyülemlett fájdalmakon és megszerzett sebeken is tudnak a későbbiekben osztozni. Ezenkívül tudatosan próbálták

¹⁰¹ Péterfy 322. o.

¹⁰² Péterfy 435. o.

megdöbbeneni a járókelőket furcsa és színes öltözetükkel. Péterfy megosztja az olvasóival, azt a rengeteg élményt, amit Kazinczy Soliman által tapasztalt meg.

„Angelo, akit egyszerű polgári öltözetben láttam csak addig, most rikító, sárga kaftánban, smaragdzöld turbánban közeledett, kezében oroszlánfejes sétabotjával, amelyet azután készítettett, hogy a nevezetes metszeten a festő ilyennel ábrázolta. [...] Mint kiderült, ő is csak nemrég tért vissza a feltűnő és rikító egzotikus öltözhöz: a beavatatlanok hadd higgyék csak azt, amit a legkönnyebb elhinniük. Percekig röhögtünk egymáson a körülöttünk ácsorgók nagy megrökönyödésére, aztán így sétálunk mi ketten, ő a fehérek, én a labancok között. Mit gondolsz, Ferenc, kérdezte nevetve Angelo, melyikünket néznek barbárabbnak?”¹⁰³

Kazinczy és Soliman műveltségük ellenére alárendelt szerepet töltöttek be a felvilágosodás korában, Solimannal kapcsolatban vegyes érzelmei voltak az embereknek. Bőrszíne meghökkentette az embereket, de egzotikus is volt a számukra, meg akarták érinteni, mintha valami különleges jelenség lett volna. A felső körökben elismerték tudását, de mégis minidg megkülönböztették a többi embertől. Kazinczyt elsősorban intellektusa, nyitott gondolkodása és életszemlélete különböztette meg a társadalomtól.

A fenti idézetből kiderül, hogy Kazinczy és Soliman úgy gondolták, ha már úgy is alárendelt szerepet töltenek be a társadalmukban és nevetség tárgyává váltak önakarataik kívül, akkor most szándékosan nevetetik meg a jó népet. Az volt a céljuk elsősorban, hogy a különös és nem mindennapi viselettel tényleg okot adjanak a megbámulásnak és a felháborodásnak. A sorok között az is feltűnhet az olvasónak, hogy tudatában voltak annak, hogy a társadalomban élők nagy része csak a külső vagy az első benyomás alapján ítél, azaz a legtöbb embert kizárólag a felszín érdekli. Tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy mindkettőjüket barbárnak nézik, egyrészt származásuk miatt, másrészt mert abban a korban el nem ismert tehetségükkel és tenni akarásukkal kilógtak a 18. században normálisnak tekintett társadalmi normákból. A két jó barát az évek során megtanulták, hogy akik őket elítélik csak “beavatatlanok” ezért nem is érdemes a véleményükre adni. Ebből az következik, úgy gondolják, hogy

¹⁰³ Péterfy 354.o.

nem szabad azokat az embereket komolyan venni, akik az ő nevüket befekettítik vagy munkásságukat megkérdőjelezzik.

Kazinczy és Soliman „barbárságuk” révén is jó kapcsolatot ápoltak, a másik dolog ami összekötötte barátságukat egy közös szövetségbe való belépés volt, mindketten a szabadkőművesség tagjai lettek. Ebben az egyesületben önmaguk tudtak lenni, nem feszélyezte őket a társadalom ellenszenve és megvetése. Ebben a közegben tudtak szabadon gondolkozni, véleményüket megosztani és a társaság tagjai támogatták egymást.¹⁰⁴

A következő idézetből kiderül, hogyan segítette a szabadkőművesség a börtönben Kazinczyt.

„A folyosót, ahogy a képzeletbeli épület egészét, a börtönben töltött hét év alatt építette, a legapróbb részletekig hatoló alapossággal”¹⁰⁵

Kazinczy a börtönben kastélykerteket épített és ehhez nem kellett mást tennie, csak erősen koncentrálnia és a képzelet világába elmerülnie, mert mindezt a fejében vitte véghez. Így a börtönben is szabad lehetett, még akkor is ha ez csak érzelmi és képzeletbeli szabadság volt. Meggyőződésem szerint a szellemi munkássága tette elviselhetővé a börtönben megélt éveket.

5. Összefüggés a könyvek tartalma és a kollektív emlékezet között

Munkám során azt is szeretném megválaszolni, hogy milyen kapcsolat van a könyvek tartalma és a kollektív emlékezet szerepe között. Valamint a bevezetésben felsorolt kérdésekre is választ adok a következő fejezetekben: A három említett író milyen történelmi eseménnyel idézi vissza a múltat? Mi segítik őket abban, hogy a feltörő érzelmeiket megosszák másokkal, ahelyett, hogy elhallgatnák azokat? A regényekben a főszereplők fel tudják-e a fádalmas emlékeiket dolgozni vagy csak feltépik a sebeket? Halbwachs a társadalommal, Erll a médiumokkal, Assmann a kommunikációval, Nora pedig az emlékezeti helyekkel köti össze a kollektív emlékezetet. Ez a négy szempont nem zárja ki egymást, együtt is működhetnek. Kutatásaim alapján mind a három általam elemzett magyar regényben felfedezhető a kollektív emlékezet. Sőt a

¹⁰⁴ Vö: Abafi Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon Tarandus Kiadó, Győr 2012 9-13. o.

¹⁰⁵ Péterfy 2014 55.o.

könyvekben az írók összekapcsolják a társadalmi normákat, emlékezeti helyeket, a kommunikatív emlékezetet és a médiumokat a kollektív emlékezettel. Könyveikben az is nyilvánosságra kerül, hogy az írók más és más érzelmi világgal mutatják be a főszereplőket és más eszközzel szemléltetik a múltbeli eseményeket. A kollektív emlékezet és az emlékezési helyek szerepét a három általam elemzett könyvben a következő alfejezetekben egyenként fogom bővebben vizsgálni és bemutatni.

5.1 A kollektív emlékezet megjelenítése és szerepe Nádas könyvében

Egy nemzetre való visszaemlékezés megerősíti a nemzeti kollektív tudatot. A kollektív emlékezet jelentős formában megjelenik Nádas könyvében, ahogy egy nyelvet beszélünk, ugyanabból a kultúrából jövünk és a történelmünk, amiről hosszasan beszámol is közös. Bazsányi Sándor magyar kortárs irodalomtörténész azt állítja Nádas Péterről szóló könyvében, hogy Nádas a személyes emlékeit szorosan összeköti a családi emlékekhez.

„Ugyanakkor Nádas bátran és sűrűn, sokszor váratlanul egymás mellé állítja a személyes-egzisztenciális emlékezésgyakorlat és a közösségi-történelmi emlékezetkultúra legfontosabb formáit és témáit. A kettő közös metszete pedig: az emlékező egyénben működő családi emlékezet.”¹⁰⁶

Bazsányi rávilágít arra, hogy Nádas Péternek, maga számára is fontos, hogy a magyar nemzetnek a múltban lezajló társadalmi, politikai, kulturális, kollektív emlékezetét dokumentálja. A *Világló részletekben* leírt egyéni és kollektív emlékek és benyomások a magyar nemzet kollektív tudatát éppúgy fejlesztik mint az író önképét. Nádas emlékképei a családja életének bemutatásával és gyermekkora kaotikus történetével a 20. századi magyar történelmet is visszaidézi. A két kötetes könyvből kiderül, hogy az író erősen kötődik a múlthoz és ahogy a családjára, a társadalomra és a politikára visszaemlékezik, a magyarság kollektív emlékezetét is megerősíti. A személyes élmény mellett Nádas több sorsdöntő és sorsfordító eseménnyel emlékezik vissza Magyarország olykor viharos történelmére. A kollektív emlékezet ebben az esetben is magában hordozza a történelmi társadalmi tudatosságot és a kulturális emlékeket. Nádas a könyvében túlpontossággal adja vissza a kollektív csoportos eseményeket,

¹⁰⁶ Bazsányi, Sándor: Nádas Péter. A bibliától a világló részletekig. Jelenkor kiadó Budapest 2018 580. o.

mintha azokat nem kétéves korában élte volna át. A következő idézetből kiderül, hogy az író hogyan emlékezik vissza a magyarságot megrendítő és máig nehezen felfogható eseményre:

„A Belvárosban még áll a front, amikor a Damjanich utcából visszaköltöztünk a Pozsonyi útra, ágyúval lőtték még a budai várból a pesti oldalt. A visszavonuló német csapatok másnap, 1945. Január 18-án robbantották fel az Erzsébet hidat.”¹⁰⁷

A hidaknak és a Dunának ebben az esetben egy szimbolikus jelentése van Magyarországnak és a főváros számára. A hidak emlékezési helyként is szerepelnek, például Széchenyi István által építtetett Lánchíd, ami a reformkor óta Magyarország egyik jelképe a mai napig.¹⁰⁸ A Budapesten élő magyar emberek nap mint nap szembe találkoznak a kollektív emlékezettel, a lerombolt hidak és épületek viszaadják Magyarországnak fájdalmát és eszükbe juttatják a múlt század tragikus eseményeit. Ez az esemény és emlékezési hely nagy szerepet játszik Magyarországnak történelmében és még a mostani generáció számára is nagy jelentőséggel bír és egyúttal a magyarság kollektív emlékezetét is megszilárdítja. A háború utolsó hónapjaiban a német katonák felrobbantották a hidakat amik Pestet és Budát összekötötték. Ez az idézet inkább kollektív és történelmi elemeket tartalmaz, mint személyes emlékeket. Ezt a részt lehetne úgy szemlélni, mint Magyarországnak kollektív emlékezetét, mert itt kitűnik a sorok között, hogy a két városrész le lett rombolva és megszakadt a kapcsolat a budai vár és maga Budapest között.

„A magyar fővárosért 1944-45-ben vívott harc a Don-kanyarhoz hasonlóan a magyar történelem egyik legfontosabb eseménye, kitörölhetetlen trauma a magyar emlékezetben, ami teljesen új vágányra állította a történelmünket. A súlyos tragédiákkal járó eseménysornak a nyomait 75 év után is magán hordozza a város: a háború előtt készült

¹⁰⁷ Nádas 85. o.

¹⁰⁸ Vö: <https://vlaston.webnode.hu/news/budapesti-duna-hidak-i-resz>

budapesti képek mutatják igazán, milyen kataklizmát hozott az ostrom.”¹⁰⁹

Ezt a traumát, ami a magyarság kollektív emlékezetébe vésődött a magyar nemzet elkerülhette volna. Ugyanis maga Szálasi Ferenc nyilatkozott arról, hogy nem érezte szükségszerűnek az elhúzódó ostromot.

„Az álláspontom az volt, hogy Budapest tartását csak abból a szempontból tartanám szükségesnek, ha erről a területről támadó hadműveletek fognak kiindulni. Ha ezt nem akarják, akkor Budapest kiürítését feltétlenül végre kell hajtani és hadászatiilag még kínálkozó dunántúli hegyekbe kell visszavonulni.”¹¹⁰

Ugyanakkor Nádas szükségszerűnek és elengedhetetlennek érezte megnevezni könyvében azt a számtalan helyszínt Budapest területén, amik a magyarság kollektív emlékezetét a mai napig összekötik. A *Világoló részletek* szerzője az emlékezési helyet úgy ábrázolja, mint egy térséget, Matías Martínez a könyvében azt vizsgálja, hogy a térségek az elmesélő világban csak a tárgy szerepét töltik be. Martínez szerint a helységnek a tulajdonságai kerülnek a középpontban és egyre kevésbé a cselekvés.

„Räume sind Objekte der erzählten Welt, die eine Unterscheidung von innen und außen aufweisen und die nach den Regeln der erzählten Welt zur Umgebung mindestens einer Figur werden oder werden können. In fiktionalen Texten können auch solche Objekte zu Räumen werden, die in der außertextuellen Wirklichkeit keine Umgebung für Menschen darstellen. Der Terminus „Ort“ bezeichnet eine Stelle in einem Raum. Der Oberbegriff für Räume und Orte ist „räumliche Gegebenheit“ Der Raum der erzählten Welt im Singular ist die Gesamtheit aller räumlichen Gegebenheiten einer erzählten Geschichte.”¹¹¹

¹⁰⁹ Online:

https://index.hu/techtud/2019/12/24/budapest_ostroma_1944_45_budapesti_csata/

¹¹⁰ Karsai Elek, Karsai László: A Szálasi per. Reform Kiadó Budapest, 1988, 162. o.

¹¹¹ Martínez Matías (Hrsg.) Handbuch Erzähltheorie: Theorie, Analyse, Geschichte. Weimar J.B Metzler Stuttgart Verlag 2011 158. o.

Nádas Péter könyvében mind a helységek, mind a cselekvés fontos szerepet kapnak, az író a mondanivalóját ezekkel erősíti meg, és azt is kifejezi, hogy mennyire fontosak számára és a magyar nemzetnek az emlékezési helyek. Nádas a kollektív emlékezetet az emlékezeti helyek segítségével tartja fent a *Világlo részletekben*. Az író a könyvében különböző helyeket nevez meg, amelyeket sorban apró részletességgel ábrázol. Így az olvasók bepillantást nyerhetnek Nádas szubjektív emlékvilágába.

A *Világlo részletek* több társadalmi, politikai, ideológiai és családi kérdést boncolgat, ami magával ragadja az olvasó fantáziáját és betekintést enged a 20. század politikai és társadalmi életébe. Nádas könyvében pontosan kirajzolódnak a történelmi események és történelmi személyek is, akik a kommunista rendszerben tevékenykedtek, mint például Rákosi Mátyás, Kun Béla és Gerő Ernő. Amit a következő idézet is megerősít.

„Gerő és Rákosi tudta, mit kíván tőlük a politikai taktika. [...] A hazai kommunista mozgalomban tényleg többségben voltak a landleristák a nagyorosz birodalmi érdeket szolgáló kunistákkal szemben. A vita a múlt század húszas éveire ment vissza, a tanácskormány bukása utáni időkre, amikor Kun Béla olyan teóriákkal állt elő Moszkvában, amelyekkel nemcsak Landler Jenő vagy Alpári Gyula vitázott írásban és szóban, hanem Lenin is. Offenzivitási teóriáját, miszerint a magyar kommunistáknak vissza kell térniük Magyarországra, s a statáriális bíraskodással dacolva akár az illegalitásból is ki kell lépniük, elvtársai felháborodottan fogadták.”¹¹²

Ez az idézet egy pontos betekintést ad arról, miket tervezett a kommunista párt, újra hatalmi befolyásoltságuk alá akarták venni Magyarországot. Ezek a történelmi személyek és események neve főleg a magyar nemzet számára jelentősek. A 20. századi politikai eszmék, amikről Nádas beszámol, a magyarság társadalmi tudatát befolyásolják, amennyiben a kommunista rendszer vezetői befolyásoltságuk alatt csoportosan irányították és manipulálták a magyar nemzetet, ez az utódjaiukra is ugyanúgy kihatással volt.

¹¹² Nádas 270-271. o.

5.2 A kollektív emlékezet szerepe Szép Ernő könyvében

A Holokauszt még a mai napig egy egész nemzetet nyomaszt, a trauma viszont egy cseppet sem látszódik az Emberszagban, pedig az írónak ilyen szomorú és tehetetlen helyzetben lett volna oka magába roskadnia. Hiszen Szépet elszakították a családjától, nap mint nap végig kellett néznie, hogy társait ok nélkül ölik meg, de őt inkább a kollektív emberi butaság zavarja, ami miatt leginkább a tehetetlenség, kétségbeesés és az elkeseredettség hatalmasodik el rajta.

„Igen, ez a legnagyobb szenvedés, ez, amit az ember intelligenciájára mértek. Ezt a sűrű butaságot nyelni, ezt a mocsok ködöt színi [sic!] levegő helyett, a hazugságot, a butítást, a butaságot. Tűrni tehetetlenül, hogy hogy züllesztik ennek a tehetséges országnak az elméit, hogy sorvasztják itt el az értelmet, a humort, a szellemet. Mikor heverjük ki azt a kárt, amit ennek a nemzetnek a fejében és lelkében tettek.”¹¹³

Szép itt utat nyit ahhoz a belátáshoz, hogy az erkölcs hiánya és az ésszerűtlen viselkedés miatt egy egész nemzet büntetlenül szenved. A nyilasok esztelenül és meggondolatlanul olyan parancsokat hajtottak végre, amelynek maradandó következményei lettek és jelentős szerepet töltenek be a magyarság kollektív emlékezetében. A magyar emberek a megaláztatást testi és lelki sebként egyaránt mélyen magukban hordozzák és amelynek „mocskából” nehéz felépülni. Ezek a sebek a kollektív tudat szerves részei. Az idézet a mai napig kortól függetlenül megállja a helyét, időtlen és örökérvényű. A mai társadalom helyzetébe ugyanúgy beleillenek Szép Ernő szavai, mint a múlt században. Hiszen az oktatás és életszínvonal továbbra is olyan szempontok, amelyek létfontosságúak az ország kulturájának és szellemének fenntartásához és fejlődéséhez. Enélkül egy nemzet úgy érzi, hogy a rendszer vezetői cserben hagyták és legszívesebben egy olyan helyre menekülne, ahol jobb élet vár rá. Ugyanakkor Szépnek nem volt alkalmja a megaláztatások és kilátástalanság ellen küzdeni, sorsa megpecsételődött. Nehezen tudott az elnyomásból és szenvedésből

¹¹³ Szép Ernő: Emberszag 157. o.

kiutat találni. Életrajzi adataiból kiderül, hogy az író nehezen tudta megemészteni, azt ahogy vallása miatt egész életében kezelték.

Szép Ernő mégis fontosnak tartja könyvében megemlíteni, azokat amik a származása miatt történtek vele, egyrészt adatokat rögzít, másrészt emlékképeivel ábrázolja azokat az eseményeket amik a második világháború idején meghatározóak voltak az életére és amelyek a magyar nemzet életét ugyanúgy meghatározták a 20. században. Emellett az író összekapcsolja az emlékezési helyeket személyes és kollektív emlékezéssel. Az Emberszag című regény esetében az író a személyes önazonosságát megtartva, általánosságban beszélt a zsidókról magát is beleértve.

„Hát zsidó az ember? Magyarok vagyunk és emberek. Hogy az ember vallás miatt szenvedjen, ma Európában“.¹¹⁴

Ebben az idézetben az ember szó háromszor előfordul, Szép szükségét érzi ennek a szónak a többszöri nyomatékosítására, hiszen úgy gondolja hogy ember és ember között nem szabadna ekkora különbséget tenni főleg egy fejlett korban Európában. Nem tartotta jogosnak, hogy egy embernek a származása miatt ilyen nagy mértékű megkülönböztetések tömkelegét kelljen elviselnie. Nem volt elég hogy végig hurcolták őt és társait Budapest környéki településein, a sok megaláztatás és bizonytalanság közepette a munkaszolgálat során védtelennek és kiszolgáltatottnak érezte magát és a szégyenérzet is megkörnyékezte.

„Elgondolhatják, kérem, hogy megszégyelltem magamat: belé kell a kérvénybe írni, hogy a nemzet ellen semmit se vétettem. És milyen feneketlen mélyen szégyellettem, hogy kérni kell annak, aki küldetése révén a nemzete fölé magasodik, annak rimánkodni kell, hogy vegyék annyira magyarszámba, mint a kutyasintér cigányt meg a lakat alá tett betörőt. És aztán nem illik különbözni az embernek csillagos sorstársaitól, azok fölé kerülni.“¹¹⁵

Ebből az idézetből kiindulva megállapíthatjuk, hogy Szépnek az elkeseredettségénél már csak a szégyenérzete volt nagyobb. A kérvényben amit megpályázott meg kellett

¹¹⁴ Szép: Emberszag 160. o.

¹¹⁵ Emberszag 33. o.

magyaráznia, hogy ő bizony semmiféle bűnt nem követett el a magyar nemzet ellen. Amikor a kérvényt kitöltötte az rossz érzéssel töltötte el és megalázkodónak érezte az egész helyzetet. Kilátástalan helyzetét és bizonytalan jövőjét csak találgatással és eszmefutattással üttötte el:

„Ki tudja, mikor szabadulunk, és szabadulunk-e egyáltalán. Még mindig tanakodik a ház, mit lehet ettől a Lakatostól várni? A rezümé az, hogy katona, biztos hű embere Horthynak. De hát mit tehet, itt vannak a németek.”¹¹⁶

Az *Emberszagban* az előítélet vagy a megvetés Szép Ernő részéről cseppet sem érződik a magyar illetve a német hatalommal szemben. Ellenben azt nem lehet kizárni, hogy ne let volna konkrét álláspontja a magyar illetve német hatalommal szemben, ezt viszont nem adja teljes mértékben az olvasó tudtára. Az egyre inkább elhatalmasodó bizonytalanságot felváltja a bizakodás és a remény, majd Szép a szkeptikus énéét is kitarja az olvasóinak.

„Nem először hallok olyat, hogy a zsidókat Németországban gázkamrába halálra fullasztják. Ezt nem hittem el. Sőt még ma se hiszem. Eszméletem mélyén nem tudom elhinni, nem tudom.”¹¹⁷

Az agya nem képes befogadni azokat a rémtörténeteket, amelyekben a gázkamrákat a zsidókkal összekötik. Számára lehetetlen elfogadni a zsidók ellen kitervelt összeesküvéseket és a tudatos leszámolásokat. Nyugtalanság helyett inkább humorra fordítja a szót, hiszen a munkaszolgálatosok közül mindenki zsidó, az egyik vacsoránál mégis ezzel viccelődik:

„Fölfedeztem a vacsoránál Magyar Károly szerkesztő urat is, az Otthon-kör [Otthon Írók és Hírlapírók Köre (1891-1948), magyar írók, művészek klubként működő egyesülete] gazdáját. A másik századba működik. (Zsidó vagy? Nem tudtam.)”¹¹⁸

¹¹⁶ Emberszag 34. o.

¹¹⁷ Emberszag 48. o.

¹¹⁸ Emberszag 145. o.

Az *Emberszag* utolsó oldalán rátalálunk a szomorú és egyben lemondó Szép Ernőre. Az emlékezés ellen való védekezés tekintetében nem hajlandó az olvasóival több információt megosztani. Szép nem írja tovább azokat az eseményeket, amik a munkaszolgálat után történtek vele. Csupán a végső elkeseredettségét és megdöbbenését ossza meg a regény olvasóival. Megkérdőjelezi azt a felsőbb hatalmat, akik meghurcolták és kirekesztették őket zsidókat a társadalomból:

„Most is, mint a régi háborúban, elképedek néha: hogy merik ezt csinálni, amit csinálnak, hogy merik, mikor itt vagyok a világon? Hiszen látok, hallok mindent. Hogy nem döbrentek meg, hogyhogy ki nem sül szégyenükben a szemök [sic!], hogyhogy nem hagyták azonnal abba?“¹¹⁹

Nem érti, ha úgyis elengedték őket, miért kellett ez az egész kollektív megszegényítés, miért kellett méltóságuktól megfosztani az idős és beteg embereket és kinek a lelkét nyugtatja ez meg?

Hiszen az a csoportos megaláztatás amit a zsidókra mértek és amit nekik egy szó nélkül tűnniük kellett, az valami megmagyarázhatatlan és megbocsáthatatlan, amiről több szót nem is érdemes ejteni. Ezt a megállapítást a következő idézet is megerősíti:

„November 9-ike volt, amikor hazakerültünk. Hogy másnapról, november 10-től kezdve mi történt velem, meg mindnyájunkkal, azt már nem mesélem. Azt leírni és azt elhinni érzésem szerint nem is szabad.“¹²⁰

Ebben az idézetben fellelhetünk egyfajta bezárkózást az író részéről. Mintha nem is történt volna meg vele ez a szörnyűség. Az olvasóban kelt egy olyan érzést, mintha felejteni próbálná mindazt, ami a három hét alatt megtörtént vele. Ez is megmagyarázza, hogy miért nem írta tovább az *Emberszag* című könyvét. Így a kérdést nyitva hagyta előttünk, hogy szembe tudott-e nézni nehéz sorsával, hogyan dolgozta fel a rémképeket amit egyszerű hangvétellel közölt a könyvében.

¹¹⁹ *Emberszag* 167. o.

¹²⁰ *Emberszag* 171. o.

Timothy Garton Ash brit történész írásában arról ír, hogy hogyan képes az ember egy tragikus sorsú múlttal szembenézni illetve azt feldolgozni.¹²¹ Írásában tudunkra adja, hogy ő mit gondol a felejtés és az emlékezés kapcsolatáról:

“Zum anderen erscheint mir die Dichotomie zwischen Erinnern und Vergessen auch wenig hilfreich, wenn es um Handlungsempfehlungen geht: wenn man also nicht mehr nur beschreiben will, was faktisch geschieht, sondern darüber hinaus zu bestimmen versucht, was in Ländern, Gesellschaften, Gruppen oder bei Individuen, die es mit einer schwierigen Vergangenheit zu tun haben, geschehen sollte. Mir scheint, das wünschenswerte Ergebnis einer Auseinandersetzung mit der Vergangenheit kann nicht, wie man heute vielfach aufnimmt, einfach Erinnern sein, aber ebensowenig einfach Vergessen, wie man vor 1945 glaubte. Es geht vielmehr um eine subtile Mischung aus Erinnern und Vergessen.”¹²²

Rávilágít arra az élethelyzetre, hogyha az emlékeinket egy dobozba rejtjük, akkor sincs rá garancia, hogy azok nem képezik tovább fontos alkotóelemét életünknek. Garton Ash szerint az emlékezéshez szükséges a felejtés is, pontosabban úgy gondolja félig lehet valamire élesen emlékezni, és elfelejteni sem tudunk valamit teljes mértékben. Meglátásom szerint legjobb lenne kizárni az életünkből a számunkra káros emlékeket a múltból és többé nem foglalkozni velük. Ahogy a brit történész megfogalmazta az emlékezés és a felejtés fontos szerepet játszanak az életünkben és szoros kapcsolatban állnak egymással, viszont életünk egyik meghatározó részét nem tudjuk egyszerűen meg nem történné alakítani. Hiszen akik a holokausztot saját bőrükön érzékelték, és túléltek annak kegyetlen történéseit, azoknak életük végéig cipelniük kellett a megszégyenítés és kiszolgáltatás érzését. Meggyőződésem szerint a megtapasztalt megpróbáltatások után igyekeztek az emberek magukba fojtani a felhalmozott szörnyű eseményeket, de a bevésődött negatív emlékeket nehéz az emberi agyból kitörölni. Ugyanakkor a múlt feldolgozása az egy folyamat, a fájdalom megszűnése nem történik egyik pillanatról a másikra. Szép kiírta magából fájdalma

¹²¹ Vö: Garton Ash, Timothy/ Krzysztof Michalski (Hrsg.): Transit 22. Das Gedächtnis des Jahrhunderts. Mesomnesie; Neue Kritik Verlag, Frankfurt 2002 32. o.

¹²² Ugyanott

egy részét, ami hozzásegíthetett neki ahhoz, hogy valamennyire fel tudja dolgozni a velük megtörtént sorscsapások töredékét. Azt is elképzelhetőnek tartom, hogy Szép az évek múlásával bele tudott törődni élete megváltozhatatlan időszakába, viszont elfelejteni sosem tudta teljes mértékben.

5.3 Kollektív emlékezet megjelenítése a Kitömött Barbár című könyvben

A kollektív emlékezet szerepét Péterfy a Kitömött Barbárban a történelem és az irodalom személyiségeinek bemutatásával jeleníti meg. A magyar valóságból elvágó Kazinczyt többféleképpen mutatja be az író. Többek között megismerhettük ahogy honfitársai és testvére meg nem értettséggel fordulnak felé, láthattuk képzeletünkben szerető férjként Török Sophie oldalán, mégis úgy tekintünk rá, mint a magyar nemzet meghatározó alakjára.

Továbbá Széphalom, ahol a Kitömött Barbár egy része játszódik, a magyarság kollektív emlékezetében a mai napig nyomot hagy. Kazinczy emlékére épített emlékcarnok is azt szimbolizálja, hogy a magyar kultúrában mennyire fontosak a hagyományok és a múltra való visszaemlékezés.

„Ybl Miklós tervei alapján 1868-ban egy neoklasszicista stílusú, görög templompanteont idéző emlékcarnokot építettek a korábbi kúria helyén. [...] A védett kertben álló csarnokban az emlékoszlop alatt Kazinczy a feleségével, az oszlop körül pedig négy gyermekük nyugszik, valamint szolgálójuk, aki együtt raboskodott az íróval Munkács várában.”¹²³

A magyar nemzeti közösség Kazinczyra és számos maradandó tevékenységére, mint a nyelvújítás vagy a politikai és társadalmi szerepek betöltésére egy emlékoszloppal is visszaemlékeznek. Ebből az is megfigyelhető, hogy a múltat őrző hagyományokat, amik a felvilágosodás korában alakultak ki, azt a magyar nemzet a mai napig nagy becsben tartja.

Péterfy Gergely Weiner Sennyei Tibor riporter cikkében azt nyilatkozta, hogy azért értékes számára Kazinczy és a felvilágosodás kora, mert abban az időszakban

¹²³ Papp Sándor: Széphalom – A Kazinczy által megálmodott település története Online: <https://nlc.hu/magyarorszagkul/20170529/szephalom-a-kazinczy-altal-megalomodott-telepules-tortenete/>

kezdődött el Magyarország egyrészt ösztönző haladásra biztató, másrészt az önkényuralom és a zsarnokság korszaka. Péterfy szerint Kazinczy kora tükrözi a mai magyar társadalom jelenlegi állapotát.

„Ott történnek meg először az országgal, a politikával és az értelmiséggel azok a dolgok, amelyek azóta újra és újra megtörténnek, ott áll fel az a paradigma, amely azóta is érvényesül ebben az országban. Ott szakad szét az ország reakcióra és haladásra, európai értékekre és keleti despotizmusra, ott veszik fel a társadalmi rétegek azokat az identitásokat, amelyekből a mai magyar világ alapszerkezete összeállt.”¹²⁴

Péterfy mondatai tükrében a múlt és a jelen társadalmi és politikai kapcsolatát tekinthetjük meg. A múltat idéző regényben megjelenik a magyar társadalmat működtető kollektív emlékezet, amire Péterfy egy másik interjúban is utal.

„Még mindig a felvilágosodás kérdéseit tesszük fel a világnak. Amiről a könyv szól, az mindenestül az én problémám, a mi problémánk – a test idegensége, világba vetettségének kiszolgáltatottsága alapvető egzisztenciális probléma.”¹²⁵

Amikor többszámot használ, akkor a magyar nemzetre és problémáira utal. Valamint a 18. században történt események a mai napig meghatározóak a magyarság jelenlegi életében. Péterfy a kollektív emlékezetet az akkori emberi kapcsolatokkal és tulajdonságokkal hívja elő. Az el nem múló irigység, a meg nem értettség és a megvetés átjárja a regényt, mégis Soliman és Kazinczy barátsága és kitartása megmenti a pesszimista hangulatot. Péterfy úgy gondolja, hogy a regényben szereplő társadalmi problémák tükrözik a magyar nemzet aktuális helyzetét.

¹²⁴ Weiner Sennyei Tibor: A három millát érő barbár - beszélgetés Péterfy Gergellyel
Online: <http://www.xn--drt-hna.hu/article/harom-millat-ero-barbar-beszelgetes-peterfy-gergellyel>

¹²⁵ Rostás Eni: A kitömött udvari néger problémái mindannyiunk problémái 2014. augusztus 4.
Online: https://konyves.blog.hu/2014/08/04/peterfy_gergely_773

5.4 Emlékezési helyek a magyar irodalomban és azok hatásai az elemzett regényekben

Az emlékezési helyek formálhatják egy nemzet kollektív emlékezetét, a múlthoz való viszonyát és megerősítik a társadalom hozzátartozását bizonyos csoportokhoz. Így a nemzetek között is kialakulhatnak különböző kisebb közösségek. Például egy irodalmi csoport, ahol csak az adott nemzet íróival és költőivel foglalkoznak a tagok. Az emlékezési helyek nem csupán fizikai helyek lehetnek, egy vers ugyanúgy emlékezési hely, mint például Radnóti Miklós *Nem tudhatom* című verse is. Egy vers szabályrendszere megnehezítheti az érzelmek megfogalmazását. Egy vers retorikája sokkal szigorúbb, mint egy regényé. A metaforák és a hasonlatok mellett a rímelésre is oda kell figyelnie a költőnek.

„Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom, tudom, hogy merre mennek, kik mennek az uton, s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon a házfalakról csorgó, vöröslő fájdalom. Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj, s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály, annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát, de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát, az gyárat lát a látcsőn és szántóföldeket, míg én a dolgozót is, ki dolgaért remeg, erdőt, füttyös gyümölcsöst, szőlőt és sírokat, a sírok közt anyókat, ki halkan sírogat, [...] és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma, a csókok íze számban hol méz, hol áfonya, s az iskolába menvén, a járda peremén, hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én.”¹²⁶

Radnóti Miklós ebben a versben egy országról ír, pontosabban egy személyes vallomást olvashatunk ki a sorok között, amiben elmeséli, hogy mit jelentett számára Magyarország. Zsidó származása miatt érték a költőt megpróbáltatások, mégis otthonának tekinti azt a helyet, ahol kívülállóként kezelték. Neki az „udvar”, a „járda” valamint a „gyárüzem” ami Magyarország területén található, emlékezési hely, annak minden apró részéhez kötődik és az emlékképekhez, amiket senki nem vehet el

¹²⁶ Radnóti Miklós: *Nem tudhatom*. 1941

Online: <https://verspatika.wordpress.com/2008/08/15/radnoti-miklos-nem-tudhatom/>

tőle minden rezdülésével ragaszkodik. Metaforákkal, szimbólumokkal és természeti képekkel fejezi ki magát és átadja az érzéseit a múlt fájdalmainak és örömeinek. Ugyanakkor a fájdalmat nemcsak Radnóti érzi át, a magyar nemzet ugyanúgy ki veszi a kudarcokból a részét, amit évszázadok óta cipelnek magukkal. A magyar emberek teljes mértékben bele tudják magukat élni a vers mondanivalójába és tudnak azonosulni azzal a „kis országgal“ és a „vöröslő fájdalommal “ amiről Radnóti ír. Az emlékek akkor igazán maradandóak, ha erős érzelmekkel vannak összeköttetésben. Ezek az emóciók lehetnek pozitív eredetűek, mint például a szerelem, anyai szeretet, hazaszeretet; vagy tragikusak, mint a társadalomból való kirekesztettség. A negatív érzelmek gyakran szenvedéssel, félelemmel, fájdalommal illetve lelki sérüléssel társulnak. Az emlékezési helyek megértéséhez segít nekünk Maurice Halbwachs, aki megálapította, hogy a hely, ahol egy csoport él fontos ismertetőjegye egy közösségnek, és ezeken a területeken szerzett emlékképek hozzájárulnak a kollektív tudat csiszolásához, amit a következő idézetből ki is olvashatunk:

„Der Ort an dem eine Gruppe lebt, ist nicht gleich einer schwarzen Tafel, auf der man Zahlen und Gestalten aufzeichnet und dann auswischt [...] der Ort hat das Gepräge der Gruppe erhalten und umgekehrt. Alsdann können alle Unternehmungen der Gruppe räumlich ausgedrückt werden, und der Ort, an dem sie lebt, ist nur die Vereinigung all dieser Ausdrücke.“¹²⁷

Nádas Péter *Világító részletek* című könyve tele van emlékekkel és emlékezeti helyekkel. Nemcsak az író és családja emlékeit öleli fel a könyv, ezen kívül egy nemzet kultúráját, politikai nézetét és egy kritikus szemléletet is kiolvashatunk a sorok között. Bár az író 1278 oldalon keresztül egy gyerek szemszögéből adja vissza Magyarország helyzetét a 20.századból, mégis a könyv témája és hangvétele komoly, a történelmi adatok pontossága, mély érzelmek felszínre kerülése elgondolkoztatja és magával ragadja az olvasót. Nádas ide-oda ugrál a történések között, mégis lehet követni a részletekbe elmerülő sorokat. A kollektív emlékezet találkozik az író emlékképeivel, amelyek az emlékezési helyekhez vezetnek. Ezek mutatják az egyes helyek jelentőségét egész Magyarországon belül, de azokat az egyes embereket is tükrözik,

¹²⁷ Maurice Halbwachs: Das kollektive Gedächtnis Fischer Verlag Frankfurt am Main 1985 130. o.

akik a könyvben szerepelnek. Nádas az egyéni emlékeit köti össze a csoportos emlékekkel. A személyes emlékein keresztül mutatja be a műhelyt, ahol gyerekként sok időt eltöltött. A következő idézet megmutatja, Nádas hogyan emlékezik vissza gyerekkora maradandó pillanataira és milyen módon ábrázolja Pest Belvárosát.

„Erről sem igen beszéltek, némán tanakodtak, egészen kicsi mozdulatokból, biccentésekből, szótagokból megértették egymást. Az emlékezet egyenrangúként őrzi a nem értést és az értést, habár a nem értésnek marad nagyobb jelentősége. De furcsa módon nem emlékszem rájuk, ezekre a segédekre, csak a helyükre, az arcukra nem emlékszem, az alakjukra sem, az életkorukra sem. A műhelyben elfoglalt fizikai helyzetükre, azaz a fények között elfoglalt helyükre, a fényviszonyokra emlékszem. Elég világos volt a tágas helyiségben, jó magasak voltak az ablakok, de csak a felső ablakszemek átláthatók, a többi úgynevezett fűjt üveg, matt, mélyek az ablakbélletek, egészen a mennyezetig értek; az óriási táblákat ki lehetett hajtogatni az ablakbélletekből, vagy amikor túl közvetlenül tűzött a fény, behajtatni, amiből ma arra következtetek, hogy vastagon falazott, klasszicista épület lehetett. Emlékeim nyomába eredve így találtam rá a klasszicista épületre. A pesti Belváros jellegzetesen visszafogott, csaknem rideg kíméletlenül szimmetrikus kaszárnyastílusában épült. A pesti Belváros építészetének ez a legrégebbi rétege, ami egyben azt jelenti, hogy Pest az újabb városok közé tartozik, s már csak ebben a minőségében is elválik az öreg, a gótikus és barokk Budától. Valójában Pest a szülővárosom.”¹²⁸

Nádas részletesen beszámol a nagyapja műhelyéről, ami a Holló utcában volt megtalálható Budapesten. Különösképpen a munkásokra akik a műhelyben dolgoztak nem emlékszik, annál inkább irányul az emlékezete a helynek a berendezésére és a fényviszonyokra. Ezenkívül az épület építészeti stílusa is kikristályosodik a számára. Ezzel a személyes emlékképpel együtt vázolja fel Pest és Buda városrészeinek tipikus ellentéteit. Nádas könyvében pontosan megjelennek a már a korábbi fejezetben megemlített emlékezési helyek: azaz régiók, városok és épületek.¹²⁹ Nádas

¹²⁸ Nádas 16-17 o.

¹²⁹ Vö: 2.2-es fejezet

Budapestet és a hozzá tartozó környéket régióként is feltünteti a könyvben és egyben városként és cselekvés színhelyeként is felbukkan a magyar főváros. Az épületekre is számos példát találunk a műben, mint például az Erzsébethíd vagy a már a fenti idézetben említett nagyapja műhelye is. Nemcsak konkrét helyszínek és épületek fordulnak elő a könyvben, mint emlékezőhelyek, hanem különböző utcák és a Dunát is többször megemlíti Nádas a Világoló részletekben. Budapestet maga is emlékezőhelynek tekint, amit a könyv elején és az első kötet végén egyaránt nyomtatékosít, amit a következő idézettel alaposan nyomon tudunk követni.

„Szülővárosomnak, amelyet az összes világi helyek közül az emlékezés helyeként is a legjobban ismerek, ezért nincs is külön zsidó és nem zsidó története, mint ahogy asztali története sem egyetlen etikett jegyében áll. Maga az urbanitás nem engedi, hogy vallási vagy származási fogalmak mentén szedjük szét a várost. A német története, a magyar története, a török története, a szlovák története, a szerb története, sőt a görög története mellett egyszerre többféle keresztény és többféle zsidó története van. [...] Ezek mind egymást átfedő történetek. Keresztezik egymást, konfliktusba kerülnek, egymás mellett, olykor egymás ellenében élnek.“¹³⁰

Itt pontosan a tudunkra adja, hogy ahány nemzet, annyi történet, történelem, emlékezet létezik. Egy társadalom múltja, mindig is a szerves része lesz a nemzet tudatnak. Úgy véli, hogy ezek a nemzeti történetek összekapcsolódnak más nemzetek történetével. Ha a Holokausztra gondolunk, akkor nemcsak a magyar zsidók jutnak eszünkbe, hanem a német katonák, politikusok, és más nemzetek.

A regényben fellelhetőek történelmi és személyes események valamint művészeti tevékenységek is. Egy konkrét példa a személyes eseményre a fent megnevezett idézet, amiben Nádas a műhelyet és a nagyapja munkatársait mutatatta be. Művészeti tevékenységnek számít a fényviszonyok precíz leírása és megfigyelhető, hogy Nádas az épületeket pontos építészeti tulajdonságok szerint tükrözi vissza. Amikor egy magyar olvasó Budapest helyszíneit és épületeit ilyen pontossággal, és részletességgel kapja vissza egy könyvben, akkor úgy érezheti, mintha éppen a leírt

¹³⁰ Nádas: 610-611. o.

és jól ismert épületek előtt áll. Ebben az érzésben és gondolatban is van egy kollektív illetve nemzeti tudat és tudatosság. A magyar embereknek van egyfajta kötődésük ezekhez a történelmi épületekhez.

Ahogy Nádas könyvében megfigyelhetjük az emlékezési helyek pontos leírását, ezt Szép Ernő *Emberszag* című regényében is ugyanúgy szemügyre vehetjük. Szép a regényben szereplő embereket, helyeket, történeteket gondos precizitással jeleníti meg, mint ahogy a következő idézetben is jól látszik:

„A kapu, melyen kifordultunk, egy Pozsonyi úti háznak a kapuja volt. Itt laktam testvéreimmel együtt június vége óta, mióta a zsidókat összeköltöztették. Hatágú nagy vörös csillagot tettek a kapura, a Dávid csillagát. A Margitszigetről mindenkinek tisztulni kellett, már vasárnap, március 19-én, mikor a németek megszállták az országot. Kétszázhetven német tisztet raktak be a Palatinus Szállóba. Egymagamnak engedték meg, hogy csak hétfőn reggel költözzem ki; én nemcsak egy-két bőrönddel voltam, mint az üdülővendégek meg a betegek, teli voltam könyvvel, képpel meg mindenemmel; velem volt az egész életem”¹³¹

Ebből a szomorú hangvételű idézetből kiderül, hogy a nyilas katonáknak nem volt elég, hogy a zsidókat kirekesztették, megkülönböztették a többi emberektől, ami így is szégyenérzetet, félelmet, aggodást váltott ki az elkülönített, megbélyegzett magyar emberekből. A németek parancsára a katonák elhurcolták az időseket a Pozsonyi úti házból és egyúttal ezzel a kegyetlen módszerrel elszakították őket a családjuktól. Tzvetan Todorov bolgár-francia kutató ellentmondást nem tűrő hangnemben tudatja olvasóival a könyvében, hogy mennyire méltatlan ahogy a zsidókkal bántak a 20. században.

„A náci hóhérok nyomtalanul meg akarták semmisíteni áldozataikat; a Zsidó Deportáltak Emlékezete felkavaró egyszerűséggel helyreállítja a neveket, születési dátumokat, a megsemmisítő táborokba való elindulás időpontjait. [...] Az élet vesztett a halállal szemben, de az emlékezet csatát nyert a semmi ellenében.”¹³²

¹³¹ Szép 11. o.

¹³² Tzvetan Todorov: Az emlékezet csapdái. Világosság könyvnyomda kiadó.1996/10. 31. o.

Todorov könyvében jól szemlélteti a náci által vezetett korszakot és azt, hogy az emlékezet a legjobb mód arra, hogy az áldozatokra és a tragikus sorsukra visszaemlékezzünk. Ebben az esetben a kollektív emlékezet az emlékhelyekkel és emlékművekkel együtt erősíti meg a visszafordíthatatlan fájdalmas múlttra való emlékezést.

Péterfy Gergely Kazinczy és Soliman barátságát Török Sophie visszaemlékezésével jeleníti meg könyvében és az emlékezési helyeket ekképpen idézi vissza:

„Ahogy álltam a Természettudományi Múzeum tetőtéri raktárában, és velem szemben a vörös szekrényben ott állt a fekete test, eszembe jutott, ahogy Ferenc elmesélte, milyen különös viszony fűzte Angelo Solimant a Múzeumhoz.“¹³³

A *Kitömött Barbár* szerzője ebben az idézetben Bécset teszi az emlékezési hely központjává. Török Sophie már a könyv első oldalán megemlíti a történelemből is ismert Angelo Solimant. Felidézi emlékeit a múltból és eszébe jutnak azok a történetek, amiket Kazinczy mesélt neki a halála előtt. Sok gondolat kavarg a fejében többek között az élete is leperreg előtte, beleéli magát Angelo Soliman helyzetébe. Hiszen Török Sophie élete sem lehetett teljes a 18. században. Abban a korban a nőknek nem volt joguk a férjük vagy apjuk nélkül bármit is önállóan tenni. Péterfy alacsonyabbrendűnek mutatja be Török Sophie-t Kazinczy feleségeként. A könyvben az is kiderül, hogy sokszor idegennek érezte magát az „asszony“ szerepében, amibe Kazinczy kedvéért bújott bele. Ezt az elégedetlenségét a következő idézetben fogalmazza meg:

„Tökéletesen megrajzolta számomra a szerepet, és én ebbe a szerepbe tökéletesen bele is illeszkedtem mindaddig, amíg a létünk alapjairól ki nem derült, hogy alkalmatlanok arra, hogy hordozzák a rájuk tett terhet. Tökéletesen megrajzolta a szerepet, még a véletleneket, az esetlegességeket, a szabad kádenciákat is belekombinálta: én voltam az a feleség, aki műveltségben egyenrangú társa az urának, csak annyiban

¹³³ Péterfy Gergely: *Kitömött Barbár*; Kalligram Verlag, Budapest 2014 9. o.

különbözik tőle, hogy a múzsai művészetek közül csak a festészet és a zene felel meg a képességeinek, női léte azonban feljogosítja, hogy kiszámíthatatlan és szeszélyes legyen.”¹³⁴

Tehernek érezte korának azt a ránehezedő súlyát, amit a nőknek akkoriban kellett elviselniük, a folytonos alkalmazkodást, az alárendelt szerepet, hogy nem volt teljes mértékben joga sok esetben beleszólni a dolgok történéseibe. Sophie egy olyan horderejű szerepet kapott, amit egész életében cipelnie kellett, egy szerepet amit nem ő választott, de mégis elfogadott. Ugyanúgy mint Kazinczy idegennek érezte magát saját hazájában, és ez az érzés akkor kerítette legjobban a hatalmába, amikor Bécsben szembenézett a kitömött testtel.

6. A regényekben megjelenő történelmi hátterek

Ennek a diplomamunkának a legfőbb eleme a kollektív emlékezet, amelyet elsősorban a magyar nemzet múltjával és hagyományaival három magyar regényen keresztül ábrázolok. Ezeknek a regényeknek a történelmi háttere szerves része a kutatói témának. Ezért fontos a regények által bemutatott történelmi eseményekkel is foglalkozni. Felvilágosodás kora a 18.század vég körvonalazódott Magyarországon. Értelmiségek és nemesek egyaránt törekedtek arra, hogy az elavult módszereket felváltsa a magyar emberek számára új történetek. Ezért a magyar irodalomba új stílust és műfajt is belecsempészték, amit a következő fejezetben Bíró Ferenc könyve segítségével részletesebben be is mutatok. Az egyik legmeggrázóbb és leggyakrabban kutatott történelmi eseménye, amit az *Emberszag* című regénnyel összetudunk kötni, az a holokauszt, ezért ez a téma elengedhetetlen része a munkámnak. A *Világló részletek* című könyvben az elnyomás, megpróbáltatás, emberi értékek hiányának felismerése ugyanúgy előfordul, mint Szép Ernő könyvében, de Nádas Péternél nem csak a világháború eseményei jelennek meg, hanem a 20. Század legfontosabb korszakait tárja elénk. Töreksem arra, hogy ebben a fejezetben összehasonlítsam a Nádas könyvében szereplő történelmi emlékezetet a magyarság nemzeti tudatával, identitásával és kollektív emlékezetével.

¹³⁴ Péterfy 366. o.

A történelmi hátterek legfontosabb kérdése számomra az, hogy a múlt században hogyan befolyásolták az emberek sorsát a következő történelmi események.

6.1 Felvilágosodás kora a magyar irodalomban

Francia és német hatásra a Felvilágosodás 1772-ben hazánkat is elérte. A nemesség az 1770-es években még mindig nagy szerepet töltenek be a társadalom, kultúra és az irodalom életében. Ezekben az években az értelmiségnek köszönhetően a magyar irodalom és a magyar nyelv egy fejlődési hullámon megy keresztül.¹³⁵

Bíró Ferenc *A felvilágosodás korának magyar irodalma* című könyvében azt hangsúlyozza, hogy a magyar nemzet és a magyar irodalom úgy tudott a legjobban fejlődni, hogy a nyugati példákat követve az írók egy merészebb, Magyarországon még nem annyira elterjedt stílust alkalmaztak.

A fejlődés nevében terjedt el a XVIII. században a regények megismertetése az olvasókkal Magyarországon. Bíró Ferenc könyvében azt is kiemeli, hogy a regény innentől kezdve lesz az olvasók elengedhetetlen műfaja.¹³⁶ Továbbá azt is kutatja, hogy a regények miért pont a 18. Században kaptak jelentős figyelmet hazánkban. Meggyőződése, hogy ekkor már jobban tudták az értelmiségiek a saját akaratukat a konzervatív véleményekkel szemben szembehelyezni. Bíró nyomatékosítja azt az észrevételét, hogy a nemesség beleszólása a magyar irodalomba a 18. században egyre jobban tapintható, amit a következő idézettel alá is támaszt.

„[...] a századközép táján az egyházi értelmiség orientációja megváltozik: a hazai nemesség felé fordul s úgy igyekszik őrizni befolyását, hogy a vallásos művelődésnek azokat a vonatkozásait állítja előtérbe, amelyek a világiak számára is érdekesek és -főleg- hasznosak.“¹³⁷

Az 1750-es években ugyan még nem alakult ki Magyarországon a felvilágosodás eszmerendszere, de a barokk kora egyre távolodott ettől az időszaktól. Innentől kezdve a nemesek és az értelmiségek vették át az irányítást a magyar irodalomban. A

¹³⁵ Vö: Bíró Ferenc: *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. Balassi Kiadó, Budapest 2013 19. o.

¹³⁶ Vö: Bíró, Ferenc: *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. Balassi Kiadó, Budapest 1995 191. o.

¹³⁷ Bíró 193. o.

következő idézetben Bíró Ferenc rávilágít arra miért és hogyan tudták a nemesek érdekeiket előtérbe helyezni.

„A magyar irodalom történetében a felvilágosodás kora ténylegesen akkor veszi kezdetét, amikor az írók nem csupán megsértik a hagyomány értékrendjét és erkölcsi normáit, hanem amikor új eszmék kezdik el foglalkoztatni az írástudókat s amikor ők (a hagyomány hatalmával küszködve) elszánt kísérleteket tesznek rá, hogy bebizonyítsák új elképzeléseik megalapozottságát és racionalitását. [...] Az 1770-es esztendő körül azonban már jelen vannak a szellemi életben azok a nemesek, akik végrehajtják ezt a fordulatot, azaz, akik nem csupán megsértik a társadalom régi és megszokott értékrendjét, de új erkölcsi, ideológiai és filozófiai elképzeléseknek hangot adva új gondolkodásmódot alapoznak meg“¹³⁸

A magyar nemesség érdekét a megújulás jelentette, és ezt csak úgy tudták megvalósítani, hogyha utat törnek valami új felé és eltávolodnak az egyház gondolkodásmódjától. Bessenyei György kezdte el az 1770-es években megtörni a hagyomány alapjait és felvilágosult gondolatokat kezdett létrehozni.¹³⁹

6.2 Holokauszt Magyarországon

Ebben a fejezetben több történész és holokauszt kutató segítségével elemzem a zsidóüldöztetés témakörét. Ungváry Krisztián *A Horthy-Rendszer mérlege* könyvében azt a nézetet képviseli, hogy az antiszemita nem csak sztereotípiákból ítélték meg a zsidókat, hanem ténylegesen úgy érezték okuk volt arra, hogy a zsidóságot kizárták a társadalomból. Úgy vélték, hogy a zsidó nép ártalmas életükre és bűnbakként tekintettek rájuk, amit a következő idézet meg is erősít:

„A modern kor antiszemitái azért üldözték a zsidókat, mert egy káros fejlődés hordozóinak tartották őket. Ellenségképükben a zsidók, a liberalizmus, valamint a nagybirtok összefonódtak. A káros fejlődésen a

¹³⁸ Bíró 58. o.

¹³⁹ Bíró 66. o.

kapitalizmust és a szabadpiacot, a kevésbé radikálisok csak ezek szélsőséges és embertelen kinövéseit értették. Bár az összeesküvéselméletek tőlük sem voltak idegenek, a „zsidókról“ alkotott képük mégis bizonyos összefüggést mutatott a zsidósággal kapcsolatos társadalmi tapasztalatokkal. Ez abban ragadható meg, hogy a zsidóság Közép-és Kelet Európában hangsúlyos szerepet vállalt a kapitalista átalakulás folyamataiban.¹⁴⁰

1944 július 9.-én 437 ezer magyar zsidót szállítottak Auschwitzba, úgy hogy ezek az emberek nem tudták azt, hogy mivel kell majd szembenézniük, mi fog velük történni az „idegenben“ és hogy mikor láthatják újra a családjukat. A többség a gázkamrákban esett áldozatul, és körülbelül százezer zsidót kényszermunkára ítélték.¹⁴¹

„Die Vernichtung der ungarischen Juden in den Jahren 1944/45 stellte den Schluss- und Höhepunkt der europäischen Endlösung dar. Die Übernahme der antijüdischen Gesetzgebung, die Kennzeichnung der Menschen mit dem gelben Davidstern, das Zusammentreiben der Juden in Ghettos und Lagern wurden mit einer noch nie da gewesenen Geschwindigkeit und Effizienz durchgeführt.“¹⁴²

Az idézett Kádár Gábor és Vági Zoltán az 1944/45-ben történő etnikai tisztogatások súlyosságát vizsgálják. A zsidó népcsoport megsemmisítését Európa tragédiájának tekintik és a zsidókérdés végső megoldásának is nevezik. Ezt Kádár és Vági a közös könyvük *A végső döntés* első oldalán azzal magyarázzák, hogy a németek végső megoldásnak (németül Endlösung) nevezték azt, amikor az európai zsidók meggyilkolását tervezték.¹⁴³ Az elismert történészpáros úgy véli, hogy a zsidóellenes törvényhozás, a zsidók kényszersertáborba való sürgetések és a Dávid csillaggal ellátott megbélyegzés felgyorsította a gyilkos eljárásokat. Könyvükben a magyar

¹⁴⁰ Ungváry Krisztián: A Horthy-Rendszer és Antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919-1944 Jelenkor, Budapest 2016 17. o.

¹⁴¹ Vö: Brigitte Mihok (Hrsg.): Ungarn und der Holocaust. Kollaboration, Rettung und Trauma Metropol Verlag, Berlin 2005 7. o.

¹⁴² Gábor Kádár, Zoltán Vági: Theorie und Praxis: Die ökonomische Vernichtung der ungarischen Juden. In: Brigitte Mihok (Hrsg.): Ungarn und der Holocaust. Kollaboration, Rettung und Trauma Metropol Verlag, Berlin 2005 55. o.

¹⁴³ Kádár Gábor; Vági Zoltán: A végső döntés: Berlin, Budapest, Birkenau 1944 Jaffa Kiadó, Budapest 2013 11. o.

felelősségvállalásról és büntudatról is olvashatunk. Kovács Mónika egyetért Kádár Gábor és Vági Zoltán elméletével, amelyben a szenvedés lett a holokauszt középpontja. A következő idézet tartalmazza azt a felismerést, hogy a holokauszt okozta fájdalom a magyar kollektívtudatot megerősítette:

„Maga a „holokauszt“ szó használata is jelzi, hogy egy olyan történelmi eseményről van szó, amely valamely okból különösen fontos kultúránk számára, hiszen az erősen vallásos konnotációjú névvel kiemeljük ezt a tömeggyilkosságot a többi népirtás sorából: a holokauszt az ember által okozható szenvedés metaforájává vált.”¹⁴⁴

Az idézett Kovács Mónika egyetemi oktató a *Kollektív emlékezet és holokauszt múlt* című könyvében rávilágított arra, hogy a második világháború alatt a népirtás a kollektív szenvedés részese lett Magyarországon is, és ezt a népirtás elkerülhető lehetett volna. Az emberség és a józan ész hiánya miatt felnőttek mellett ártatlan gyerekek is áldozatul estek.

A Holokauszt története a kollektív megsemmisítés és szenvedés mellett a kollektív áldozatvállalás és a kollektív büntudat történetét és annak szerepét is bemutatja. Kádár és Vági a magyar tekintetben való közös szerepvállalást és a zsidók ellen való cselszövést a következőképpen ábrázolják:

„Zwischen den beiden Weltkriegen stimmten die herrschenden rechtskonservativen politischen Kräfte und ihre rechtsextreme Opposition in der Forderung nach Unterdrückung des jüdischen Einflusses in Ungarn überein. Nicht nur deutschfreundliche Kreise unterstützten die antijüdische Gesetzgebung. Viele ungarische Bürger und bedeutende Teile der Intellektuellen billigten die Maßnahmen, die sich gegen jüdisches Eigentum richteten [...]. Die deutsche Besetzung Ungarns am 19. März 1944 und die Errichtung der kollabierenden Sztójay-Regierung ebneten den Weg, um Pläne bezüglich einer vollständigen Verstaatlichung und Umverteilung jüdischen Vermögens durchzuführen. Die ungarische Regierung wollte die beschlagnahmten Vermögenswerte

¹⁴⁴ Kovács Mónika: *Kollektív emlékezet és holokauszt múlt* Corvina Kiadó, Budapest 2016 7. o.

jüdischer Gemeinden und Einzelpersonen zur Festigung der ungarischen Wirtschaft nutzen, die aufgrund der ständig zunehmenden deutschen Forderungen destabilisiert worden war.“¹⁴⁵

A fenti idézet átadja azt a szemléletet, hogy a zsidók elnyomásához és a népiirtáshoz elengedhetetlen része volt, hogy a magyar értelmiségi polgárok beleegyezzenek a németek által szőtt súlyos és megfordíthatatlan tervbe és intézkedésekbe a zsidók ellen. Ez a közreműködés a magyar polgárok részéről hozzásegítette a németeket a tervük megvalósításához. A magyar felelősség és szerepvállalás katonai, politikai, társadalmi pozíciókban a második világháborúban befolyásolja a magyar identitásról alkotott képet és nagy szerepet játszik a magyarság egyéni, illetve kollektív emlékezetében. Annál is inkább, mert a zsidókat már a Trianon idején megbélyegezte a Horthy rezsim, bűnbaknak állították be őket és ellenszenvüket már az 1920-as szeptemberi zsidóellenes törvény meghozatalával meg is erősítették.¹⁴⁶ Randolph L. Braham történész és holokausztkutató több évtizeden keresztül azon dolgozott, hogy a következő nemzedéknek átadja a tudását erről a sokszor vitatott, de mégis kérdéses témáról. A fent említett történészekkel egyetért abban, hogy a zsidókra mért sorscsapás elkerülhető lehetett volna. Braham arról is nyilatkozott, hogy a holokausztot elszenvedő zsidóság emléke a 21. századi társadalmat ugyanúgy meghatározza és befolyásolja, mint a múlt században, mert szerinte „nem lehet demokratikus társadalmat építeni hazug alapokon.“¹⁴⁷ Így a mai generáció is elszenvedti a múlt rémképeit és ezek formálják gondolataikat és cselekvéseiket. Ennek tudatában büntelenül kell túrnunk a bűnösök okozta pusztítást. Braham azt is megfogalmazta, hogy a 20. században a magyar kormány nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a zsidókat alapvető emberi jogaitól megfossszák és életüket ellehetetlenítsék.

Francia irodalomtörténész Jacques Le Rider írásában ugyanúgy fontosnak tartja megemlíteni a Holokausztot, ami a 20. század egyik legjelentősebb eseményévé nőtte ki magát. A holokausztot az egyik legradikálisabb kollektív emlékezetnek nevezi, amit

¹⁴⁵ Kádár, Vági: Theorie und Praxis 56. o.

¹⁴⁶ Braham, Randolph L.: A népiirtás politikája. A Holocaust Magyarországon. 2. bővített és átdolgozott kiadás. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest 1997 27-29. o.

¹⁴⁷ Rényi Pál Dániel: „Egy dicső nemzetkép érdekében” – Randolph L. Braham történész, holokausztkutató

Online: <https://m.magyararancs.hu/belpol/egy-dicso-nemzetkep-erdekeben-77380?fbclid=IwAR1nXJfwvHTkxlzIAysaJmd3L2-7CXC1WyiyS1vVTNLZgGLF0zRn1jlgEx0>

az emberiségnek valaha el kellett szenvednie, ugyanakkor azt is vallja írásában, hogy ez az esemény köti össze legjobban a különböző társadalmakat és nemzeteket egymással. Ezeket a megállapításokat a következő idézet is jól szemlélteti:

„Jede Sozial- und Kulturgeschichte ist durch die Vielstimmigkeit, ja sogar durch die Unvereinbarkeit bestimmter Erinnerungen geprägt. Dies gilt ganz besonders für die traumatischen Gedächtnisorte wie Auschwitz. Die Behauptung, Auschwitz sei im 20. Jahrhundert zum allgemein verbindlichen Erinnerungsort schlechthin geworden, wird von einigen Leuten und Gruppen als „politisch korrekt“ relativiert, beziehungsweise zurückgenommen. Dieser Protest gegen die Norm des kollektiven Gedächtnisses bedeutet eine Aggression gegen die Grundwerte unserer Zivilisation, die Transgression eines Tabus, die den Wortführern eine Brandmarkung zufügen und zugleich das Prestige des radikalen Antikonformismus verleihen.“¹⁴⁸

Jacques Le Rider is az emlékezési helyekkel támasztja alá mondanivalóját és ezzel egyúttal a kollektív emlékezetet is kiemeli. Meggyőződése, hogyha nem tiszteljük a hagyományokat és ha a politika győz egy nemzet illetve egy társadalommal szemben, akkor az agressziót, szenvedést és meghunyászkodást hagy maga után.

Vajda Mihály magyar filozofus is sokat foglalkozott a kirekesztés és az emlékezés témájával. *Emlékezet, Idegenség* című könyvében rávilágít arra, hogy a zsidóüldöztetés ilyen radikális formában azért jöhetett létre, mert ésszel jól megszervezett és alaposan kitervelt eljárás volt.

„A holokauszot éppen a felvilágosodás, a tiszta racionalításra törekvés projektuma következtében kibontakozó „értékválság“ tette lehetővé: az [sic!] zsidóság kiirtását nem holmi elkeseredett és felbőszült-felbőszített dühös tömegek hajtják végre (pogromok), hanem egy racionálisan szervezett hatalom és racionálisnak tűnő érvek alapján.“¹⁴⁹

¹⁴⁸ Jacques Le Rider: Mittel- bzw. Zentraleuropa und Österreich als imaginäre Gedächtnisorte der europäischen Identität. In: Csáky, Moritz/Stachel, Peter (Hg.): Die Verortung von Gedächtnis Passagen Verlag, Wien 2001 141. o.

¹⁴⁹ Vajda Mihály: *Emlékezet, Idegenség*. Zsidók és más idegenek Múlt és jövő kiadása, Budapest, 2018 53-54. o.

A különböző társadalmak azért törődtek bele vagy rosszabb esetben azért álltak ki a zsidóüldöztetés mellett, mert az antiszemiták olyan dolgokat akartak megvalósítani amiket észérvekkel fel tudtak vázolni, így tudták befolyásolni és maguk mellé állítani a társadalmat. Ebből az figyelhető meg, hogy a 20.században a politikai presztízs szembement az emberi értékekkel. Hagyták az embereket megalázní sőt nem érdekelte a felsőbb hatalmakat, hogy a magyar emberek százezreit ártatlanul hurcolnak meg és különböztetik meg a többi embertől. Az áldozatoknak és a családjuknak némán és tehetetlenül tűniük kellett a rájuk mért arroganciát és megvetést.

Vajda Mihály fenti idézetéből is megfigyelhetjük, hogy az értékek eltűnése és az együttérzés hiánya jelentette a legnagyobb gondot a zsidóüldözéssel kapcsolatban. Adolf Hitler diktátorként a hatalmát kihasználva kellőképpen tudta manipulálni a körülötte lévő embereket. Ezt úgy érte el, hogy elhitette a saját és más nemzetekkel, hogy a zsidó nép az ellenségük, és ő csak meg akarja védeni az ártatlan embereket a radikális ötleteivel. Magyarországot ugyanúgy akarta befolyásolni, mint a saját nemzetét, ezt úgy valósította meg, hogy a zsidó népet tette felelőssé a rossz dolgokért és az volt a célja, hogy a magyarokat maga mellé állítsa a zsidókkal szemben. Az alábbi idézetből kiderül, hogy Hitler hogyan vélekedett a magyarokról.

„A Magyarországon mindent uraló zsidóság, az arisztokráciának egyes reakciós vagy zsidó befolyás alatt álló és korrupt elemei hozták a magyar népet ilyen helyzetbe.”¹⁵⁰

Hitler elhitette a magyar kormánnyal is, hogy amit csinálnak, az nem megfelelő politikai eljárás. Ezt ő személyesen tudtára is adta Horthy Miklósnak, sőt elégedetlenségét is kinyilvánította vele szemben amiatt, hogy nem kellőképpen cselekszik a zsidók ügyében.¹⁵¹ Kisebb országokban is, mint például Magyarországon német nyomásra a felsőbb vezetők esztelenül engedelmeskedtek a németeknek, aminek hatására több millió ember esett áldozatul.

¹⁵⁰ Ránki György: 1944. március 19. Magyarország német megszállása. Kossuth, Budapest, 1968 62. o.

¹⁵¹ Vö: Ungváry Krisztián: A Horthy-Rendszer mérlege 536. o.

„[...] A populációs politika azonban különböző radikalizáló tényezők hatására 1941-re szervezett népiirtásban torkollott. Hitler döntött, és halálra ítélte Európa összes zsidóját korra, nemre, nemzetiségre, vallásra tekintet nélkül. Ez volt az első, a kontinentális szintű végső döntés, amely a következő években embermilliók, köztük sok százezer magyar zsidó sorsát pecsételte meg.”¹⁵²

Amint ebből az idézetből is megfigyelhetünk, hogy Kádár és Vági többször utalnak arra, hogy Hitler döntése, befolyásoltsága, és manipulációja miatt ártatlan embereknek kínzásokat kellett elviselniük és sok esetben életüket is veszítették.

Stephanie Kowitz könyvében főleg a lengyel zsidó társadalomról ír, de a következő idézetnél viszont megfigyelhetjük, hogy írása nemcsak a lengyelek helyzetéről szól, hanem beszámol a kollektív zsidóságról egész Keleteurópában.

„Diese Umstände in Osteuropa, wiewohl sie den Kern der für die Juden selbst erheblichen Judenfragen bildeten und die betreffenden Völker ungeheuer gegen die Juden erbitterten, blieben politisch bedeutungslos und hätten wohl zu Pogromen, aber nie zu dem Versuch der Ausrottung des ganzen Volkes geführt“¹⁵³

A zsidóság története, a zsidóüldöztetés, megaláztatás és az emberpróbáló történetek évtizedek alatt beleégtek az emberek agyába, nemcsak Magyarországon és nem is csak Európában. Az ember akarattal sem tudná elfelejteni a rémképek sokaságát. A sorsukat magukra hagyó emberek és családjuk büntetlenül szenvedtek, amit józan ésszel nehéz felfogni és feldolgozni. Nem csoda tehát, hogy a mai napig a holokauszta a legismertebb és legkutatottabb téma Magyarországon és világszerte.

6.3 Sztálinista Magyarország

Nádas Péter a *Világló részletek* című regényében a Sztálinista Magyarországról úgy ír, mint a gyerekkora egyik meghatározó eseményéről, amely számtalan kitörölhetetlen emlékképet hagyott maga után. A könyv oldalain többször olvashatunk a

¹⁵² Kádár; Vági: A végső döntés 13. o.

¹⁵³ Stephanie Kowitz: Jedwabne. Kollektives Gedächtnis und tabuisierte Vergangenheit be.bra wissenschaft Verlag Berlin 2004 27. o.

kommunisták vezetők neveiről és azok tetteiről. Ez az ideologia teljes mértékben meghatározta gyerekkorát, emlékképeit, hiszen a Világló részletekben Nádas többször is hangoztatja, hogy a szülei kommunisták voltak, és ez nagy hatással volt élete kimenetelére.¹⁵⁴

„1947. augusztus 31-én tartották Magyarországon a hírhedt „kékcédulás választásokat“, ahol a Magyar Kommunista Párt – Rajk László belügyminiszter hathatós segítségével – számos csalást követett el, a győzelem megszerzése érdekében. Minden erőfeszítés dacára a kommunisták csak a szavazatok 22%-át kapták, ám ebben a politikai légkörben már nem a választók akarata döntött az ország sorsáról.“¹⁵⁵

Ezzel a választási csalással indult a magyarországi sztálinizmus térnyerése, ami azt jelenti, hogy a magyar politikában megjelenik az erős szovjeti sztálinista propaganda. Magyarország a kék cédulás választások után teljes egészében átveszi a szovjet diktatúrát. Rákosi Mátyás volt a Sztálinhoz hasonló személyi kultusz magyar megtestesítője, ideologiai és politikai szerepeket töltött be, amit Rákosi mondott az történt Magyarországon, akit pedig Moszkvából irányítottak. 1940-es utolsó éveiben Sztálint a magyarországi embereknek dicsőíteni kellett, rendezvényeket Sztálin esteket és filmbemutatót tartottak Budapesten. 1949 december 21-én Sztálin elvtárs 70. Születénapijára egy ünnepséget szerveztek számára Magyarországon.¹⁵⁶ Ezen a napon a magyarok tiszteletüket fejezték ki Sztálin személye iránt. Sztálin dicsőítése mellett Rákosi lett Sztálin bizalmasa. Hosszú ideig politikai jellegű táviratokat küldtek egymásnak. A táviratok mellett 1949-től 1952-ig a történelem két meghatározó alakja többször találkoztak egymással az akkori Szovjetunióban.¹⁵⁷ Az az elmélet terjedt el az országban, hogy az orosz fővárosban egy előzetes tervet készítettek Magyarország szovjetizálására, de ez a feltételezés nem volt bizonyítható. Ugyanakkor ez a gyanú 1953-ban Sztálin halála évében lett mégjobban tapintható. Ebben az évben a szovjet hatalom megparancsolta Rákosi jelenlétét Moszkvában,

¹⁵⁴ Vö: Baranyai; Pécsi 19. o.

¹⁵⁵ www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1947_augusztus_31_a_kekcedulas_valasztasok

¹⁵⁶ Vö: Kocsis Piroska: Sztálin 70. születésnapja Magyarországon 7.évfolyam 6. szám, 2007 Online: https://archivnet.hu/politika/sztalin_70._szuletesnapja_magyarorszagon.html

¹⁵⁷ Rainer M. János: Sztálin és Rákosi, Sztálin és Magyarország 1949-1953

Online: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/rainer.htm>

akivel közölték elégedetlenségüket vele szemben, és akinek azonnali hatállyal le kellett mondania addigi tisztségéről.¹⁵⁸

Rainer M. János *Az 1956-os magyar forradalom* című könyvében ismerteti az olvasóival miképpen vélekedett Alexis de Tocqueville francia politikus az elnyomás következményéről:

„A rossz, amit az emberek viszonylag türelmesen viseltek, akkor látszik elviselhetetlenné, amikor felfénylik bennük a gondolat, hogy ki is lehet törni belőle. Ez pedig akkor következik be, amikor a zsarnoki hatalmat reformokkal próbálják enyhíteni, amiktől a hatalom képviselőin úrrá lesz a kétely és a bizonytalanság.”¹⁵⁹

Nagy Imre szintén kommunista politikus vette át Rákosi helyét, aki 1953 júliusában már hivatalba is lépett. Kormányának programja a „szocializmus építése új szakaszának” lett elnevezve.¹⁶⁰ Ezután Magyarországon lefékeztek a nehézipar-fejlesztést, megváltoztatták az adó és beszolgáltatási terheket. Nagy Imrét 1955-ben leváltották a szovjetek, mert nem bíztak benne és féltek a reformjaitól.

A Sztálinista Magyarország szigorának és az életszínvonal csökkenésének az lett a következménye, hogy a magyar társadalom fellázadt a nemzeti elnyomás és az igazságtalan, diktatórikus politikai rendszer ellen. 1956. október 16-án Szegeden egyetemi hallgatók független szervezetet alakítottak. Tanulmányi és szociális reformok mellett, politikai jellegű célkitűzésük is volt, elsődleges céljuk volt, hogy a szovjet csapatok kivonuljanak Magyarországról. Ezenkívül új választásokat követeltek és a bűnösök felelősségre vonását.¹⁶¹

„A sztálinizmus összeomlását, de különösen az 1956-os, szovjetellenes nemzeti felkelést követően a magyarországi kulturális légkör valamelyest enyhült. A következő évtizedekben Kádár János nemzeti-kommunista

¹⁵⁸ Vö: Rainer, M. János: *Az 1956-os magyar forradalom*. Osiris Kiadó Budapest, 2016 29. o.

¹⁵⁹ Rainer 27. o.

¹⁶⁰ Rainer 29. o.

¹⁶¹ Vö: Rainer 33.o.

rendszere lehetővé tette a valamivel normálisabb civil társadalom kifejlődését.”¹⁶²

Ebből az idézetből is kiolvashatjuk, hogy a 20. században élő társadalomnak sem volt könnyű helyzete a politikai eszmék miatt, amit Nádas könyvében jól szemléltet és a pontos adatok közlésével belevonja olvasóit a múlt század eseményeibe.

7. Eredmények és összefoglalás

Amikor legelőször olvastam a kollektív emlékezettel kapcsolatban, akkor úgy éreztem, hogy elvesztem az információ áradatban. Főleg úgy, hogy magyar nyelven nagyon kevés anyagot találtam a témához. Emellett a diplomamunkához választott három regény kacifántos illetve nem mindig egyértelmű sorai olykor elbizonytalanítottak. Viszont többszöri elolvasás után, a történetek magukkal ragadtak és így könnyebb volt a múltat és elsősorban a magyar nemzet történelmét, az írók szemszögéből megérteni. Az írói stílus segítségével bele tudtam magam élni a szereplők helyzetébe. A diplomamunka megírásakor a kollektív emlékezet témája jelentette számomra a legnagyobb kihívást. A dolgomat az nehezítette meg, hogy az anyanyelvemen kevés tanulmányt találtam a témáról. Ellenben nemzetközileg főleg francia és német kutatók jutottak eredményre a témát illetően. Olykor ezek a kutatók sem értettek egyet egymással, és így nehéz volt dűlőre jutni, melyik eredmény fonállal meneteljek tovább. A kollektív emlékezet témához választott három magyar könyv segített igazán megoldásra jutni. Ha Maurice Halbwachs elgondolásából indulunk ki, hogy egyéni emlékezet nem jöhet létre kollektív emlékezet nélkül, azaz szükségünk van egy társadalmi csoporthoz, hogy egyénileg is visszaemlékezzünk a múlt eseményeire, akkor ily módon megállapíthatjuk, hogy mind a három könyv megfelel a halbwachsi elgondolásnak. Azt is kijelenthetjük, hogy ezek a könyvek szerves részei lettek a magyar kollektív emlékezetnek. Hiszen mind a három regény egy vagy több magyar történelmi eseményt dolgoz fel. Irodalmi és történelmi személyek egyaránt megtalálhatóak a könyvekben. A kutatói kérdésem egész pontosan arra kereste a választ, hogy a kollektív emlékezet a bemutatott regényekben hogyan nyilvánul meg illetve mennyire, milyen módon adják vissza az írók a történelmi eseményeket?

¹⁶² Braham, Randolph L.: A magyarországi Holokauszt bibliográfiája 1.kötet. Park Könyvkiadó, Budapest 2010 14. o.

Valamint az is fontos volt számomra, hogy hogyan dolgozták fel az írók a velük ténylegesen megtörtént vagy általuk elmesélt eseményeket?

Nádas Péter és Szép Ernő a történelmi eseményeket és a kollektív emlékezetet emlékképeikkel, emlékezeti helyekkel és történelmi személyekkel idézik vissza. A könyvekben szerepelt helyek és események évtizedek óta beleégtek a magyar ember agyába. Péterfy Gergely ellenben Soliman és Kazinczy életét és barátságát legfőképpen a fantáziájával és számos kutatásával támassza alá és ismerteti az olvasóközönséggel. Kutatásai alapján rájött arra, hogy sokszor nem úgy emlékezünk vissza a múlt század eseményeire, ahogy azok ténylegesen megtörténtek vagy csak töredékeit tudjuk elődeink életéről, gondolatairól és tapasztalatairól. Péterfy hosszan kutatott és Kazinczy levelezéseiből illetve Soliman élettörténetéből megragadta a lényegét és kalandos módon tálalta az olvasottakat. Különleges írói stílusával elénk rakott egy olvasmányos, elgondolkodtató és olykor felkavaró színes történetet. Minden ember másként reagál a velük megtörtént szörnyű és felkavaró eseményekre, ebből az következhet, hogy az emberek a nyomasztó eseményeket különböző módon fogják feldolgozni. A kutatásaim arra engednek következtetni, hogy Nádas Péter és Szép Ernő ugyanazt a módszert választották fájdalomuk enyhítésére. Meggyőződésem szerint mindkét író az írásba menekült, és ennek az eszköz segítségével könnyebben fel tudták dolgozni a múltat és talán jobban meg is értették sorsuk alakulását. Továbbá az olvasottak alapján az a benyomásom, hogy Péterfy Gergely még a mai napig keresi a választ az idegenség, elnyomás és meg nem értettség problémáira. Kutatásaim közben kiderült számomra, hogy hazánkban legjobban a műveletlenség, igazságtalanság és a kiszolgáltatottság zavarja.

Diplomamunkámban a kollektív emlékezeten kívül az emlékezeti helyekkel is foglalkoztam, mert több kutató segítségével megbizonyosodtam arról, hogy ezek szoros kapcsolatban állnak egymással. Nádas Péter *Világló részletek* című regénye nemcsak tartalmilag van emlékezeti helyekkel tele, hanem, Pierre Nora megfogalmazása alapján a könyv is egy emlékezési hely. Nádas könyve bepillantást enged a magyar történelem elmúlt 100 évébe és az emlékezési helyek segítségével köti össze a magyarság múlthoz való kapcsolatát, úgy hogy ezek az emlékek elsősorban személyes és családi emlékek voltak. Ugyancsak érdekesnek tartom megemlíteni, hogy Nádas a saját szemüvegén keresztül ábrázolja a történeteket, amiket valójában az író a gyerekkora eseményeiből merít. Ezek az események visszatükrözik az egész magyarság emlékét, amik egyidőben a magyarság kollektív

emlékezetét is előhívja. Ugyanakkor Nádas a helyiségeket, mint például a nagyapja műhelyét a Holló utcában is nagyon részletesen bemutatja. A sok melléknév használatával képkockáról képkockára adja az olvasó tudatára az összes emléket amit gyerekkorából fontosnak tart megemlíteni. Így keletkezhet az olvasóban egy konkrét kép a leírt helyekről, főleg úgy hogy ezek a helyek a valóságban is léteznek, nem kitalált helyszínek, így a magyar olvasók nagy része a könyvben megadott helyekkel is azonosulni tudnak. Pierre Nora kutatásaiban megállapította, hogy a három nagy emlékezeti helyek a régiók, városok és épületek. Nádas könyvében Budapest egyaránt régióként és városként is szerepel, ami fő színhelye a történetnek. A regényben nemcsak fizikai helyek bukkanak fel, hiszen az emlékezési helyek nemcsak fizikai helyeket foglalnak magukba. Ennek értelmében a halál, a háború ugyanúgy képezheti a magyarság kollektív emlékezetét. Nádas ahogy megírta a terjedelmes *Világító részletek* című könyvét, az olvasottak alapján láthatólag sikerült a saját múltjával szembenéznie és feldolgozni a gyerekkorában történt olykor feldolgozhatatlannak látszó megrázó eseményeket, amiket élete végéig hordoz magával. Elfelejtetni nem lehet egykönnyen a traumákat, a megszégyenítést, kiközösítést egy társadalomból, de az idő múlásával el tudja az ember az életében felgyülemlő fájó pontokat engedni. Ellenben amit Szép Ernő átélt a vallása miatt, ahhoz meglehet, hogy egy élet sem elég, hogy az ember feldolgozza. Főleg ha az embert ártatlanul és igazságtalanul hurcolnak meg, annál elviselhetetlenebb a tudat, hogy ez tényleg vele történik. Szép Ernő esetében nem csak a kirekesztés vagy a zsidók lenézése jelenti a legfőbb gondot, hanem annál is inkább a sorsuktól, identitásuktól, családjuktól megfosztott emberek története, akiknek egy szó nélkül az életüket is elvették.

Péterfy könyvében nem konkrétan a saját életéről írt, viszont azokat a témákat dolgozta fel amik őt érdekelték, többek között az idegenség és az elnyomás. Az idegenség és a meg nem értettség az ő életét is meghatározták. Gyerekkorában ugyanúgy idegennek és kívülállónak érezhette magát Magyarországon, mint Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman a felvilágosult és pozitívnak nevezett 18. században.¹⁶³ A felvilágosodás korában a kirekesztéssel és a meg nem értettséggel Soliman mellett Kazinczynak is meg kellett birkóznia. Kazinczy felesége egyes szám első személyben mesél arról, mennyire érezte magát Kazinczy idegennek a saját hazájában és hogyan vívta meg belső harcait. Emellett a könyv lapjain keresztül abba is betekintést

¹⁶³ https://hvg.hu/360/20191124_Fotze_es_pussy

nyerhetünk, hogyan lett a bőrszíne miatt közösségekből kitagadó Angelo Soliman és a meg nem értett Kazinczy Ferenc elválaszthatatlan barátok. Felmerülhet a kérdés, miért olyan fontos Soliman és Kazinczy barátságáról olvasni? Miért olyan különleges az ő barátságuk? Kazinczy és Soliman esetében két eltérő kultúra találkozik, mégis mintha lenne bennük valami közös. A kitaszítottság a társadalomból és a meg nem értettség játszhat itt nagy szerepet. Az előítéletek megbélyegzik az embert és könnyen skatulyába helyezik, amiből nehéz kimászni. Soliman és Kazinczy korában talán még nehezebb volt a sztereotípiákat megérteni és azokat legyőzni, valamint a megpróbáltatásokkal szembenézni, mint a mai társadalomban. Ugyanakkor Péterfy összeköti a magyarság kollektív emlékezetét a szenvedéssel, emberi butasággal, amik a mai magyar társadalomban is jól érezhetőek. Kazinczyn és Péterfyn kívül Nádas is ugyanúgy felzaklatták a gyerekkorából felszínre kerülő emlékképei. Nádas és Péterfy hasonló szinten szemléltetik a meg nem értettség és az elnyomás tematikáját. Hozzájuk csatlakozik Szép Ernő aki gyermeki naivitással áll hozzá a felnőttként átélt borzalmakhoz, ekképpen nyomja el a benne rejlő dühöt és a megbotránkozást. Ehelyett irigylésre méltó stílusban vázolja fel a nyilasok mértéktelen arroganciáját, ezzel a magyar nemzetnek a múltba való visszaemlékezését is megváltoztathatja és elgondolkoztathatja. Nádas és Szépet a vallásuk köti össze a legjobban. A könyveik alapján az is megfigyelhető, hogy stílusuk különbözik egymástól. Amíg Szép visszafogott stílusában kevés, de egyben tömör információt csepegtet olvasóinak, addig Nádas részletes, átütő vehemenciával számol be gyerekkora meghatározó eseményeiről.

A magyar történelem többször adott okot arra, hogy azt gondoljuk, hogy a magyar emberek lényegesen többet szenvedtek a múltban, mint más nemzetek. Emiatt a kollektív gondolkozás miatt fordulhat az elő, hogy könnyen át tudjuk érezni a nehéz sorsú emberek életét. Adott esetben a három író által elmesélt főszereplők bőrébe bújhatunk bele, az írók az emlékeket olykor könnyed ironiával, olykor túlnyomó kritikai szemlélettel vetítik elénk. Ezáltal repítik vissza az olvasóikat a történelem világába és így közösen feltárhatjuk a múlt lezártnak tűnt évtizedeit. Az írók a visszaemlékezéseikkel teszik a múlt eseményeit érthetőbbé és az olvasó felfedezi magában a kíváncsiságot és az érdeklődést a történetek iránt.

Az eredmény arra enged következtetni, hogy a regényekben megjelenő valós társadalmi traumák befolyásolják és összekötik a mai magyarságot és annak kollektív emlékezetét.

8. Felhasznált Irodalom

Abafi, Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon; Tarandus Kiadó, Győr, 2012

Arendt, Hannah: Múlt és jövő között. Nyolc gyakorlat a politikai gondolkodás terén. Osiris Kiadó. Budapest 1995

Assmann, Jan: A kulturális emlékezet: írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban; Atlantisz Verlag, Budapest, 2004

Assmann, Jan: Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität. In: Jan Assmann&Tonio Hölscher (Hrsg.): Kultur und Gedächtnis. Frankfurt am Main.Suhrkamp Verlag 1988

Baranyai, György/Pécsi Gabriella: Nádas Péter Bibliográfia 1961-1994. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1994

Basseler, Michael/ Birke Dorothee: Mimesis des Erinnerns. In: Erll, Astrid (Hrsg.) /Nünning Ansgar (Hrsg.) / Birk, Hanne/ Birgit Neumann: Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft: Theoretische Grundlegung und Anwendungsperspektiven. Berlin: de Gruyter Verlag 2005

Bauer,Wilhelm A : Angelo Soliman, der hochfürstliche Mohr. Ein exotisches Kapitel Alt-Wien. Hg. u. eingel. von Monika Firla-Forkl. Berlin Ost Verlag 1993. Die Erstausgabe desselben Titels erschien 1922 in Wien.

Bazsányi, Sándor: Nádas Péter. A bibliától a világló részletekig. Jelenkor kiadó Budapest 2018

Bíró, Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma. Balassi Kiadó, Budapest 2013

Bíró, Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma. Balassi Kiadó, Budapest 1995

Braham, Randolph L.: A népirtás politikája. A Holocaust Magyarországon. 2. bővített és átdolgozott kiadás. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest 1997

Braham, Randolph L.: Rettungsaktionen: Mythos und Realität. In: Brigitte Mihok (Hrsg.): Ungarn und der Holocaust. Kollaboration, Rettung und Trauma Metropol Verlag, Berlin 2005

Braham, Randolph L.: A magyarországi Holokauszt bibliográfiája 1.kötet. Park Könyvkiadó, Budapest 2010

Csáky, Moritz/Stachel, Peter (Hg.): Die Verortung von Gedächtnis Passagen Verlag, Wien 2001

Erl, Astrid: Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung. 2. Auflage J. B. Metzler Stuttgart Verlag Weimar 2011

Erl, Astrid (Hrsg.) /Nünning Ansgar (Hrsg.) / Birk, Hanne/ Birgit Neumann: Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft. Theoretische Grundlegung und Anwendungsperspektiven. Berlin: de Gruyter Verlag 2005

Fischer Gwendolyn: Ungarischer Freundesrundbrief 2014. Berichte über die Arbeit der Christengemeinschaft in Ungarn (online, lásd Internetforrás)

Garton Ash, Timothy/ Krzysztof Michalski (Hrsg.): Transit 22. Das Gedächtnis des Jahrhunderts. Amnesie, Hypermnésie oder Mesomnesie; Neue Kritik Verlag, Frankfurt 2002

Gyáni, Gábor: Az elveszíthető múlt; Nyitott könyvműhely Verlag, Budapest, 2010

Gyáni, Gábor: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése; Napvilág Verlag, Budapest, 2000

Halbwachs, Maurice: Az emlékezet társadalmi keretei. In: Ferge Zsuzsa (szerk.): A francia szociológia. Közgazdasági és Jogi kiadó, Budapest, 1971

Halbwachs, Maurice: Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2006

Halbwachs, Maurice: Das kollektive Gedächtnis. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1985

Horváth, Attila: A cenzúra működési mechanizmusa Magyarországon a szovjet típusú diktatúra időszakában Online lásd Internetforrás

Kádár, Gábor; Vági, Zoltán: A végső döntés: Berlin, Budapest, Birkenau 1944 Jaffa Kiadó, Budapest 2013

Kádár, Gábor, Vági, Zoltán: Theorie und Praxis: Die ökonomische Vernichtung der ungarischen Juden. In: Brigitte Mihok (Hrsg.): Ungarn und der Holocaust. Kollaboration, Rettung und Trauma Metropol Verlag, Berlin 2005

Karsai Elek, Karsai László: A Szálasi per. Reform Kiadó Budapest, 1988

K. Horváth Zsolt: Betegségek, pszichopatológiák és időstruktúrák. Emlékezet és jövő a Nagy Háború után: Halbwachs és Minkowski elfelejtett könyvei* Korall 16. évf. 59. sz. 2015 (online, lásd Internetforrás)

Kovács Mónika: Kollektív emlékezet és holokauszt múlt Corvina Kiadó, Budapest 2016

Kowitz, Stephanie: Jedwabne. Kollektives Gedächtnis und tabuisierte Vergangenheit be.bra wissenschaft Verlag Berlin 2004

Krämer, Sybille: Was haben Medien, der Computer und die Realität miteinander zu tun? Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1998

Le Rider, Jacques: Mittel-bzw. Zentraleuropa und Österreich als imaginäre Gedächtnisorte der europäischen Identität. In: Csáky, Moritz/Stachel, Peter (Hg.): Die Verortung von Gedächtnis Passagen Verlag, Wien 2001

Martínez, Matías: Handbuch Erzählliteratur. Theorie, Analyse, Geschichte. Weimar J.B Metzler Stuttgart Verlag 2011

Mihok, Brigitte (Hrsg.): Ungarn und der Holocaust. Kollaboration, Rettung und Trauma Metropol Verlag, Berlin 2005

Nádas, Péter: Világló részletek: Emléklapok egy elbeszélő életéből I-II. Jelenkor Verlag, Budapest 2017

Nora, Pierre: Gedächtniskonjunktur In: Krzysztof Michalski (Hrsg.): Transit 22. Das Gedächtnis des Jahrhunderts Neue Kritik Verlag. Frankfurt am Main, 2001

Nora, Pierre: Zwischen Geschichte und Gedächtnis Fischer Taschenbuch Verlag. Frankfurt am Main, 1998

Péterfy, Gergely: Kitömött Barbár; Kalligram Verlag, Budapest 2014

Pléh, Csaba: Két klasszikus konstruktív emlékezetelmélet mai relevanciája In: Magyar filozófiai szemle, 63.évfolyam. A Magyar Tudományos Akadémia filozófiai Bizottságának folyóirata 2019 Online lásd internetforrás

Pusztai, Virág: Közösségi emlékezet és identitás a vizuális média hatóterében 2018 Online lásd internetforrás

Radnóti, Miklós: Nem tudhatom. 1941 Online lásd Internetforrás

Rainer, M. János: Az 1956-os magyar forradalom. Osiris Kiadó Budapest, 2016

Ránki György: 1944. március 19. Magyarország német megszállása. Kossuth, Budapest, 1968

Reichold, Kathrin: Arbeit an der Erinnerung: die Bewältigung der Vergangenheit deutschen und spanischen Literatur der Gegenwart; Königshausen und Neumann Verlag, Würzburg, 2014

Schmidt, Siegfried J: Kalte Faszination. Medien, Kultur, Wissenschaft in der Mediengesellschaft. Velbrück Verlag, Weilerswist 2000

Stanzel, Franz K: Theorie des Erzählens. Göttingen Vandenhoeck&Ruprecht Verlag 2001

Sybille Krämer: Was haben Medien, der Computer und die Realität miteinander zu tun? In: Dies. 1998

Szép, Ernő: Emberszag; Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1984

Szép Ernő: Lila Akác, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1976

Tulving, Endel: Episodic vs. Semantic Memory. In: Wilson, Robert A./Keil, Frank C. (Hrsg.): The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences. Cambridge: MIT Press Verlag 1999

Tzvetan Todorov: Az emlékezet csapdái. Világosság könyvnyomda kiadó. Budapest 1996/10.

Ungváry Krisztián: A Horthy-Rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919-1944 Jelenkor, Pécs-Budapest 2012

Ungváry Krisztián: Kik azok a nyilasok? Beszélő folyóirat évfolyam 8. 2003 Online unter: beszelo.c3.hu/cikkek/kik-azok-a-nyilasok

Vajda Mihály: Emlékezet, Idegenség. Zsidók és más idegenek Múlt és jövő kiadása, Budapest, 2018

Zigrai Florin: Bemerkungen zur kollektiven und individuellen Identität im raum-zeitbezogenen Kontext. In: Csáky, Moritz/Stachel, Peter (Hg.): Die Verortung von Gedächtnis Passagen Verlag, Wien 2001

8.1 Internetforrás

literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/szeperno.html 2019.08.06.

<https://www.geisteswissenschaften.fu-berlin.de/v/littheo/methoden/narratologie/index.html> 2019.08.09.

<https://www.mdr.de/heute-im-osten/holocaust-ungarn-100.html> 2019.08.09.

<https://www.dtv.de/autor/ernoe-szep-13156/> 2019.08.09.

<https://vlaston.webnode.hu/news/budapesti-duna-hidak-i-resz/> 2019.08.11.

<https://www.youtube.com/watch?v=huYWaXaGQXY&t=292s> 2019.08.11.

<https://angelosoliman.blogspot.com/> 2019.11.14.

<https://www.youtube.com/watch?v=6z9AtyTqJzo> 2019.11.14.

https://hvg.hu/360/20191124_Fotze_es_pussy 24.11.2019

[http://akeresztenykozossege.org/sites/akeresztenykozossege.org/files/FREUNDESRUN DBRIEF%202014.pdf](http://akeresztenykozossege.org/sites/akeresztenykozossege.org/files/FREUNDESRUN%20DBRIEF%202014.pdf) 2019.11.26.

<https://verspatika.wordpress.com/2008/08/15/radnoti-miklos-nem-tudhatom/> 2019.12.12.

<https://nyugat.oszk.hu/html/alkotok/szeperno.html> 2019.12.12.

https://index.hu/techtud/2019/12/24/budapest_ostroma_1944_45_budapesti_csata/
2019.12.24.

beszelo.c3.hu/cikkek/kik-azok-a-nyilasok 2019.12.24.

<https://irodalmijelen.hu/05242013-0956/szep-erno-magukfajtak-magunkfajtak-rol>
2019.12.24.

www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1947_augusztus_31_a_kekcedulas_valasztasok
2019.12.29.

<http://www.xn--drt-hna.hu/article/harom-millat-ero-barbar-beszegeltes-peterfy-gergellyel> 2020.01.11.

<https://nlc.hu/magyarorszagkul/20170529/szephalom-a-kazinczy-altal-megalmazott-telepules-tortenete/> 2020.01.12.

https://konyves.blog.hu/2014/08/04/peterfy_gergely_773 2020.01.12.

<https://gergelypeterfy.com/2020/05/06/kitomott-barbar-hangjatek/> 2020. 07.08.

<https://radnoti.reblog.hu/peterfy-gergely-a-rendszervaltasrol> 2020. 07.18.

Krisztián Renáta: Barbárok? 2015 online: <http://tiszatajonline.hu/?p=81692> 2020. 07. 20.

K. Horváth Zsolt: Betegségek, pszichopatológiák és időstruktúrák. Emlékezet és jövő a Nagy Háború után: Halbwachs és Minkowski elfelejtett könyvei* Korall 16. évf. 59. sz. 2015 Online: <https://core.ac.uk/download/pdf/157752361.pdf> 2020.07. 23.

http://real-j.mtak.hu/14010/3/MFSZ_2019_3_nyomdanak.pdf 2020.07.25.

Online: real.mtak.hu/34850/7/cenzura_mukodesi_mechanizmus.pdf 2020.07.27

Online: https://konyvtacsko.blog.hu/2016/04/15/peterfy_gergely_kitomott_barbar
2020. 08.08.

Szemes Botond: Múlttechnikák. Nádas Péter: Világló Részletek

Online: <http://kulter.hu/2018/01/multtechnikak/> 2020. 08.08.

9. Fügélék/Abstract

9.1 Die deutsche Zusammenfassung

Die vorliegende Diplomarbeit beschäftigt sich mit dem Thema „Kollektives Gedächtnis“ und ungarische Literatur. Hauptgegenstand meiner ungarischsprachigen Diplomarbeit bilden drei ungarische Bücher. Die Inhalte der Bücher differieren in einigen Punkten, sie entstanden auch in verschiedensten Jahrhunderten. Das Thema des kollektiven Gedächtnisses verbindet sie trotzdem. Die Schwerpunkte meiner Diplomarbeit sind kulturelle Erinnerungen und das kollektive Gedächtnis in der ungarischen Literatur.

Das erste Buch stammt von Gergely Péterfy und trägt den Titel *Kitömött Barbár*. Auf deutsch heißt der Titel *Der ausgestopfte Barbar*. Inhaltlich erzählt Sophie Török über die Freundschaft und das leidvolle Leben von Ferenc Kazinczy und Angelo Soliman.

Das zweite Buch meiner Analyse ist *Emberszag* von Ernő Szép, es unterscheidet sich vom ersten Buch bezüglich Zeit und Inhalt, allerdings spielen auch in diesem Roman die Elemente „Leid“ und „Krise“ – verursacht durch soziale Beziehungen – eine wesentliche Rolle. Die Geschichte spielt im 20. Jahrhundert und setzt sich mit den Grausamkeiten gegen Ende des Zweiten Weltkrieges auseinander. Konkret werden drei Wochen der Protagonisten aus dem Jahr 1944 geschildert. Der Autor musste aufgrund seiner jüdischen Abstammung selber Entmenslichung, Hunger, Deportation und Erniedrigung erleiden.

Das dritte Werk meiner Abhandlung bildet *Világló részletek* von Péter Nádas. Es zählt in der ungarischen zeitgenössischen Literatur zu einem der bedeutendsten Romane. Es behandelt die Lebenserinnerungen von dem Autor und seiner Familie. Die Geschichte spiegelt persönliche wie zeitgeschichtliche Ereignisse aus dem 20. Jahrhundert wider.

Die Wahl der Werke erfolgte aufgrund der Parallelen bezüglich Erinnerung, kollektives Gedächtnis und Historie. Bekanntlich ist Nationalliteratur stark mit dem kollektiven Gedächtnis einer Nation verbunden. Im Mittelpunkt der Arbeit stehen diese Phänomene. In meiner Diplomarbeit werden diese ausführlich anhand von literarischen und theoretischen Analysen untersucht. Dabei werden die Aspekte des kollektiven Gedächtnisses auf die drei Werke fokussiert.

Die Forschungsfrage lautet daher: Wie und inwiefern zeigt sich das kollektive Gedächtnis in diesen Werken und auf welche literarische Art und Weise vermitteln die

Autoren die historischen Ereignisse? Die Ergebnisse zeigen, dass in den Romanen die Geschehnisse mit gesellschaftlichem Traumen verknüpft sind und diese das heutige ungarische Volk verbinden und dementsprechend auch das kollektive Gedächtnis der Nation beeinflussen.

9.2 Magyar összefoglalás

A diplomamunka a kollektív emlékezetet és a magyar irodalmat dolgozza fel. Pontosabban a munkám túlnyomó részét három magyar irodalmi mű teszi ki, amit három különböző író alkotott meg. A könyvek tartalma bizonyos pontokban eltérnek egymástól, és van különbség a regények megjelenítése között is. A kollektív emlékezet mégis összekapcsolja őket. Így a diplomamunkám középpontjában a kulturális, társadalmi illetve nemzeti kollektív emlékezet áll. Az első könyv Péterfy Gergely *Kitömött Barbár* című regénye, amiben Török Sophie mesél Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman barátságáról és hányatott, nehézségekkel teli életükről.

Szép Ernő *Emberszag* című könyve eltér korban és témakörben is a *Kitömött Barbár* című műtől, bár a szenvedés, megpróbáltatás és a krízis az ő könyvében is megjelenik. A 20. században játszódik a mű, ami az 1944-es háborús események borzalmáról számol be, pontosabban három hét történéseinek lezajlását veszi górcső alá. Szép Ernőnek zsidó származása miatt a saját maga bőrén kellett meg tapasztalnia a meghurcoltatást, éhezést és megaláztatást. Ennek ellenére nyugodt hangvétellel számol be a kínzásokról amit a többi társával együtt kellett átélnie. A kollektív emlékezetet a szociális kapcsolatokon, a három hét eseményein és a tapasztalatain keresztül mutatja be a könyvében.

A harmadik könyvnek Nádas Péter *Világló részletek* című emlékiratát mutatom be, ami az író és családja életébe enged betekintést. A *Világló részletek* a magyar kortárs irodalom egyik legjelentősebb könyve. Nádas a család emlékeit és a történelmi eseményeket idézi elő és meséli el egyes szám első személyben. A művek jelentős részben az történelem bemutatására és az emlékezet megerősítésére helyezik a hangsúlyt, ezért teljes mértékben beleillenek a diplomamunkám témájába. Hiszen a nemzeti irodalom egy nemzet kollektív emlékezetével függ össze. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy mit üzennek a fent említett művek, és a könyvek végére eljutunk-e arra a pontra, hogy beleéljük magunkat a szereplők „életébe” vagy csak hagyjuk magunkat az írók által sodródni.

A kutatói kérdésem arra irányul, hogy a kollektív emlékezet ezekben a regényekben hogyan nyilvánul meg illetve mennyire, milyen módon adják vissza az írók a történelmi eseményeket. Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvek tartalma szorosan kapcsolatban állnak a magyarság kollektív emlékezetével.